

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Η οικονομική κρίση στην Ελλάδα και το χρέος:
μία εξέταση με βάση τις οικονομικές
παραμέτρους

Του φοιτητή: Μιχαηλίδη Θεόφιλου

Επιβλέπων καθηγητής: Καραφόλας Συμεών

Κοζάνη, 2022

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ ΛΟΓΟΚΛΟΠΗΣ

Βεβαιώνω ότι είμαι ο συγγραφέας αυτής της πτυχιακής εργασίας και ότι κάθε βοήθεια την οποία είχα για την προετοιμασία της, είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται στην πτυχιακή εργασία. Επίσης έχω αναφέρει τις όποιες πηγές από τις οποίες κάνω χρήση δεδομένων, ιδεών ή λέξεων, είτε αυτές αναφέρονται ακριβώς είτε παραφρασμένες. Επίσης βεβαιώνω ότι αυτή η πτυχιακή εργασία προετοιμάστηκε από εμένα προσωπικά, ειδικά για τις απαιτήσεις του προγράμματος σπουδών της Σχολής Οικονομικών Επιστημών του τμήματος Λογιστικής και Χρηματοοικονομικής του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας στην Κοζάνη.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Αντικείμενο διερεύνησης της μελέτης που ακολουθεί είναι η οικονομική κρίση στην Ελλάδα και το χρέος. Αναλυτικότερα, η μελέτη αυτή παρουσιάζει όλο το χρονικό εκδήλωσης της οικονομικής κρίσης και όλες τις οικονομικές παραμέτρους, δίνοντας περισσότερο προσοχή στην ελληνική οικονομία και στην αγορά. Είναι μία μελέτη που παραθέτει πληροφορίες ως προς την οικονομική κρίση του 2008 και τις επιπτώσεις της στην ελληνική κοινωνία.

Σκοπός της μελέτης είναι να προβεί στην συγγραφή των χαρακτηριστικών της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης του 2008 και της εκδήλωσης της στην ελληνική οικονομία. Συγκεκριμένα, σε αυτό το σημείο σκοπός της μελέτης είναι να αναδείξει τους λόγους που οδήγησαν στην εκδήλωση της οικονομικής κρίσης και στις συνέπειες που προκάλεσε. Επιπλέον, σκοπός της μελέτης είναι η παρουσίαση των πολιτικών που ακολούθησε η ελληνική πολιτεία, προκειμένου να αντιμετωπιστεί η ύφεση, αλλά και του βαθμού στον οποίο έχει καταφέρει να εξαλείψει τα οικονομικά προβλήματα χρέους στη σημερινή εποχή.

Η διαμόρφωση της μελέτης επιτυγχάνεται μέσω της ανασκόπησης που τέθηκε ως προς τις βιβλιογραφικές έρευνες και μελέτες που διατίθενται στο διαδίκτυο. Πρόκειται για μία μελέτη που στηρίζεται εξ ολοκλήρου στην παρουσίαση δευτερογενών στοιχείων, τα οποία προέρχονται μέσα από επιστημονικά άρθρα και μελέτες άλλων συγγραφέων. Για την εύρεση των στοιχείων αυτών συνέβαλε η μηχανή αναζήτησης Google Scholar.

Λέξεις - κλειδιά

Οικονομική κρίση

Χρέος

Έλλειμμα

Προϋπολογισμός

Πολιτικές – μέτρα αντιμετώπισης

Χρηματοδότηση

ABSTRACT

The subject of the study that follows is the economic crisis in Greece and the debt. More specifically, this study presents the entire time of the economic crisis and all the economic parameters, paying more attention to the Greek economy and the market. It is a study that provides information regarding the financial crisis of 2008 and its effects on Greek society.

The purpose of the study is to write the characteristics of the global financial crisis of 2008 and its manifestation in the Greek economy. Specifically, at this point the purpose of the study is to highlight the reasons that led to the manifestation of the financial crisis and the consequences it caused. In addition, the purpose of the study is to present the policies pursued by the Greek state in order to address the recession, but also the extent to which it has managed to eliminate the financial debt problems in the current era.

The configuration of the study is achieved through the review of the bibliographic research and studies available on the internet. This is a study that relies entirely on the presentation of secondary data, which come from scientific articles and studies by other authors. The Google Scholar search engine helped to find this information.

Keywords

Economic crisis

Debt

Deficit

Budget

Policies - response measures

Financing

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ ΛΟΓΟΚΛΟΠΗΣ	2
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	3
ABSTRACT.....	4
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	6
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ 2008.....	9
1.1 Η έννοια της οικονομικής κρίσης.....	9
1.2 Εκδήλωση της οικονομικής κρίσης στις διεθνείς αγορές.....	11
1.3 Αίτια της οικονομικής κρίσης.....	16
1.4 Επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης.....	19
1.5 Μέτρα αντιμετώπισης της οικονομικής κρίσης	20
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΧΡΕΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	23
2.1 Δημόσιο χρέος ως έννοια.....	23
2.2 Η ελληνική οικονομία πριν την εκδήλωση της κρίσης χρέους.....	26
2.3 Χρονικό εκδήλωσης της οικονομικής κρίσης χρέους.....	29
2.4 Λόγοι εκδήλωσης της οικονομικής κρίσης χρέους.....	37
2.5 Συνέπειες της οικονομικής κρίσης χρέους.....	41
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΠΟΛΙΚΕΣ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΧΡΕΟΥΣ	48
3.1 Χρηματοδότηση από το μηχανισμό στήριξης	48
3.1.1 Πρώτο πακέτο οικονομικών μέτρων	49
3.1.2 Δεύτερο πακέτο οικονομικών μέτρων.....	49
3.1.3 Τρίτο πακέτο οικονομικών μέτρων	50
3.2 Μεσοπρόθεσμο πλαίσιο δημοσιονομικής στρατηγικής για την περίοδο 2012-2015.....	51
3.3 Απόκλιση από τους στόχους και εφαρμογή νέων μέτρων ..	52
3.4 Capital control	55
3.5 Συζητήσεις εξόδου της Ελλάδας από το Ευρώ (Grexit)	57
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΣΗΜΕΡΑ.....	58
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	66
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	70

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η κοινωνία σε παγκόσμιο επίπεδο βάλλεται διαρκώς από ποικίλες μορφές κρίσεων, οι οποίες μπορεί να είναι οικονομικές, επιχειρηματικές, φυσικές, υγειονομικές, πολιτικές (Valackienė & Virbickaitė, 2011), αλλά και κοινωνικές, περιβαλλοντικές, κρίσεις ασφάλειας, που οδηγούν σε συγκρούσεις μεταξύ των χωρών με ιδιαίτερα σοβαρές επιπτώσεις. Ωστόσο, εκείνες που δεν οδηγούν σε συγκρούσεις θα μπορούσαν να μην λάβουν χώρα αν οι υπεύθυνοι αντιμετώπιζαν κάποιες καταστάσεις με γνώμονα το συμφέρον όλης της κοινωνίας. Στη σημερινή εποχή οι κρίσεις ευθύνονται για την εκδήλωση νέων προκλήσεων που χρειάζονται άμεση επίλυση (Zamoum & Gorpe, 2018).

Κατά την εξέταση του όρου «κρίση» παρατηρείται ότι αποδίδεται σε μία κατάσταση ή σειρά γεγονότων που οδηγούν ένα σύνολο ανθρώπων ή ολόκληρη την κοινωνία σε μια καθοδική κατάσταση. Η κατάσταση αυτή μπορεί πολλές φορές να επηρεάσει αρνητικά τόσο τις ζωές των ανθρώπων, όσο και τις περιουσίες τους. Ακόμη, από την εκδήλωση μίας κρίσης οδυνηρές συνέπειες μπορεί να προκύψουν στην αγορά, στις επιχειρήσεις και στις επενδύσεις. Θα πρέπει λοιπόν να αντιμετωπίζονται εγκαίρως και με το καλύτερο τρόπο για να αποκλείονται όλες οι αρνητικές επιπτώσεις (Ioannou, 2015).

Μία από τις κρίσεις που έχουν εκδηλωθεί και επέφεραν ιδιαίτερα αρνητικές επιπτώσεις σε όλο τον κόσμο ήταν η οικονομική κρίση του 2008. Αν και δεν ήταν η πρώτη φορά που η παγκόσμια οικονομία βρέθηκε αντιμέτωπη με μία αντίστοιχη μορφής κρίσης, χρειάστηκε να περάσουν αρκετά χρόνια για να επανέλθουν οι αγορές τόσο στο εξωτερικό, όσο στο εσωτερικό περιβάλλον. Συγκεκριμένα, η Ελλάδα κατέβαλε πολλές προσπάθειες προκειμένου να επιλύσει τα προβλήματα χρέους και λιτότητας που είχαν δημιουργηθεί εξαιτίας της οικονομικής κρίσης.

Σε συνάρτηση με όλα τα παραπάνω επιλέχθηκε ως θέμα διερεύνησης για την συγγραφή της Πτυχιακής εργασίας η εξέταση της οικονομικής κρίσης και του χρέους στην Ελλάδα, δίνοντας έμφαση στις οικονομικές παραμέτρους. Είναι μία εργασία που επιλέχθηκε λόγω της μεγάλης διάστασης που έλαβε η οικονομική κρίση στην Ελλάδα, της διάρκειας και των ιδιαίτερα ισχυρών προκλήσεων που εκδηλώθηκαν στις αγορές και στην κοινωνία. Επίσης, η

επιλογή του θέματος αυτού έγινε στα πλαίσια της επιθυμίας να διερευνηθούν οι πολιτικές που ακολούθησε η ελληνική πολιτεία ως προς τη διαχείριση της οικονομικής κρίσης και ο βαθμός στον οποίο μπόρεσε να προβεί στη διευθέτηση του δημοσίου χρέους και να επαναφέρει την οικονομική ευημερία.

Σκοπός της εργασίας είναι η ανάλυση της οικονομικής κρίσης και του χρέους στην Ελλάδα με βάση τις οικονομικές παραμέτρους. Με γνώμονα τον σκοπό αυτό, ο αρχικός στόχος της εργασίας αυτής είναι η συγγραφή στοιχείων που προσδίδουν την εκδήλωση της οικονομικής κρίσης το 2008 σε παγκόσμιο επίπεδο. Επιπλέον, στόχος της εργασίας είναι η εστίαση στην οικονομική κρίση χρέους στην Ελλάδα και στις πολιτικές – μέτρα διαχείρισης της. Ακόμη, στόχος της εργασίας είναι η αναφορά στον βαθμό επίλυσης των οικονομικών προβλημάτων που αντιμετώπισε η χώρα και στην οικονομική κατάσταση που επικρατεί σήμερα.

Η μεθοδολογία της εργασίας αυτής φέρει δευτερογενή χαρακτήρα, καθότι διαρθρώνεται με τη συμβολή θεωρητικών αποτελεσμάτων, προσεγγίσεων και εκτιμήσεων μέσω της διαδικτυακής επιστημονικής αρθρογραφίας. Είναι ουσιαστικά μία εργασία που στηρίζεται στη βιβλιογραφική ανασκόπηση και στην αναφορά πληροφοριών που προκύπτουν από μελέτες άλλων συγγραφέων. Η βιβλιογραφική ανασκόπηση αφορά ελληνικές, ξενόγλωσσες και διαδικτυακές μελέτες.

Το πρώτο κεφάλαιο κάνει μία εισαγωγική παρουσίαση ως προς την παγκόσμια οικονομική κρίση του 2008, αναλύοντας αρχικά την έννοια του όρου και στη συνέχεια το χρονικό της εκδήλωσης της στις διεθνείς αγορές. Επιπλέον, στο κεφάλαιο αυτό προσδιορίζονται οι λόγοι που οδήγησαν στην εκδήλωση της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, στις συνέπειες που επέφερε και στα μέτρα διαχείρισης και αντιμετώπισης της.

Το δεύτερο κεφάλαιο επικεντρώνεται στην οικονομική κρίση χρέους στην Ελλάδα, δίνοντας σχετικές πληροφορίες ως προς την έννοια του δημοσίου χρέους. Έπειτα, παρουσιάζεται η οικονομία της χώρας πριν την εκδήλωση της κρίσης χρέους και στη συνέχεια το χρονικό εκδήλωσης της. Στο κεφάλαιο αυτό προσδιορίζονται τα αίτια που επέφεραν την οικονομική κρίση στην ελληνική αγορά και οι επιπτώσεις που προκάλεσε.

Το τρίτο κεφάλαιο κάνει μία διεξοδική αναφορά ως προς τις πολιτικές που ακολούθησε η ελληνική πολιτεία για την αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης χρέους. Συγκεκριμένα, δίνονται πληροφορίες ως προς την χρηματοδότηση που έλαβε από τον μηχανισμό στήριξης, κάνοντας αναφορά στο 1^ο, στο 2^ο και στο 3^ο πακέτο οικονομικών μέτρων. Επίσης, προσδιορίζονται στοιχεία σχετικά με το μεσοπρόθεσμο πλαίσιο δημοσιονομικής στρατηγικής για την περίοδο 2012-2015, ενώ στη συνέχεια γίνεται λόγος ως προς την απόκλιση από τους στόχους και την εφαρμογή νέων μέτρων. Το κεφάλαιο αυτό κάνει αναφορά και στην επιβολή των Capital control την περίοδο του 2015 και προσδίδει τις συζητήσεις που είχαν γίνει με σκοπό την έξοδο της Ελλάδας από το Ευρώ (Grexit).

Το τέταρτο κεφάλαιο κάνει αναφορά στην ελληνική οικονομία σήμερα, προσδίδοντας πληροφορίες που αφορούν τον βαθμό εξέλιξης της και το χρονικό ολοκλήρωσης των μνημονίων. Επιπλέον, καταγράφονται στοιχεία που προσδίδουν τον τρόπο εκτέλεσης του προϋπολογισμού, τη διευθέτηση του δημοσίου χρέους και τα νέα μέτρα οικονομικής ανάπτυξης που έχει λάβει.

Κλείνοντας, η εργασία παρουσιάζει ένα συγκεντρωτικό κείμενο που προσδίδει τα συμπεράσματα, ενώ παραθέτει και σχετικές με το θέμα προτάσεις για το μέλλον, της ελληνικής οικονομίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ 2008

1.1 Η έννοια της οικονομικής κρίσης

Η παγκόσμια οικονομία εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την ποσότητα της ρευστότητας. Η έλλειψη ρευστότητας και η παρουσία υπερτιμημένων, χαμηλής ρευστότητας περιουσιακών στοιχείων και παραγώγων στην αγορά είχαν ως αποτέλεσμα να οδηγήσουν τη παγκόσμια οικονομία σε διαδοχικές παγκόσμιες κρίσεις (Ivanjuk, 2021).

Με τον όρο οικονομική κρίση καλείται η καθοδική πορεία στις αγορές μέσα σε μία χρονική περίοδο. Αναλυτικότερα, ως οικονομική κρίση χαρακτηρίζεται η εκδήλωση ποικίλων προβλημάτων στις χρηματοοικονομικές αγορές, τα οποία καθιστούν αδύναμα τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα να παρέχουν κεφάλαια και επενδυτικές δυνατότητες (Καραδάκης & Μελισσός, 2012).

Η οικονομική κρίση αποτελεί μία κατάσταση κατά την οποία παρατηρείται μία συνεχόμενη πτώση των αγορών και των δραστηριοτήτων σε μία οικονομία. Συγκεκριμένα, η οικονομική κρίση ως έννοια βασίζεται στην πρόκληση προβλημάτων στα μακροοικονομικά στοιχεία της οικονομίας μίας χώρας, που αφορούν τις επενδυτικές δραστηριότητες, το ΑΕΠ, την εργασία, τις τιμές των προϊόντων κ.λπ. (European Commission, 2010).

Σύμφωνα με την επιστημονική αρθρογραφία ως οικονομική κρίση ονομάζεται μία περίοδος όπου οι δείκτες των ανωτέρω οικονομικών δραστηριοτήτων σημειώνουν επιδείνωση. Αυτή η επιδείνωση υποδηλώνει ότι πρόκειται να προκληθεί ύφεση στην οικονομία και στην αγορά γενικότερα. Με άλλα λόγια, πρόκειται για κατάσταση κατά την οποία εκδηλώνεται μία «φούσκα» στις αγορές των ακινήτων, περιορίζεται η ρευστότητα των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων, δημιουργούνται διαταραχές στις διεθνείς ροές κεφαλαίων και ποικίλες νομισματικές κρίσεις (Thalassinos et al., 2015).

Ακόμη, ως οικονομική κρίση χαρακτηρίζεται ένα φαινόμενο πρόκλησης διακυμάνσεων στις οικονομικές δραστηριότητες και μία συνεχόμενη πτωτική πορεία. Οι διακυμάνσεις αυτές αφορούν διαρκείς αυξομειώσεις των οικονομικών δραστηριοτήτων εντός του οικονομικού περιβάλλοντος μίας

χώρας, οι οποίες προκύπτουν στα πλαίσια των επενδύσεων και της ύπαρξης οικονομικών δυσκολιών στις αγορές (Πελεκάνου, 2017).

Στα πλαίσια της οικονομικής κρίσης ορισμένα χρηματοοικονομικά περιουσιακά στοιχεία χάνουν ξαφνικά ένα μεγάλο μέρος της ονομαστικής τους αξίας. Επίσης, η οικονομική κρίση συνδέεται με μια διαταραχή που προκαλείται στις χρηματοπιστωτικές αγορές. Ειδικότερα, είναι συνδεδεμένη με την συρρίκνωση των τιμών των περιουσιακών στοιχείων και την αφερεγγυότητα μεταξύ οφειλετών και διαμεσολαβητών. Η συρρίκνωση αυτή εξαπλώνεται στο χρηματοπιστωτικό σύστημα, δημιουργώντας πολλά προβλήματα ως προς την ικανότητα των αγορών να διανέμουν κεφάλαια¹.

Με άλλα λόγια, η οικονομική κρίση χαρακτηρίζεται από την απότομη πτώση των χρηματοπιστωτικών χορηγήσεων, καθώς τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα αδυνατούν ή αποφεύγουν να δανείσουν. Έτσι, οι επιχειρήσεις περιορίζουν τις επενδυτικές δραστηριότητες τους σε κεφάλαιο και ενδεχομένως να απορρίψουν ελκυστικά επενδυτικά προγράμματα (Love, 2013).

Σύμφωνα με όλα τα παραπάνω παρατηρείται ότι γύρω από την έννοια της οικονομικής κρίσης ανακύπτουν επιπρόσθετοι όροι που συνάδουν με το εννοιολογικό της περιεχόμενο. Πρόκειται για έννοιες όπως η χρηματοπιστωτική, η νομισματική κρίση, η κρίση χρέους (Κατσάνος, 2018).

Όσον αφορά την χρηματοπιστωτική κρίση ή την κρίση των τραπεζών προκύπτει από την προκυκλικότητα των ισολογισμών των τραπεζών που προέρχεται από τη χρηματοδότηση της διατραπεζικής αγοράς (Boissay et al., 2016). Επιπλέον, ως τραπεζική κρίση καλείται εκείνη η μορφή κρίσης κατά την οποία οι εταιρικοί και χρηματοοικονομικοί τομείς μιας χώρας αντιμετωπίζουν μεγάλο αριθμό αθετήσεων πληρωμών με αποτέλεσμα να δημιουργούνται μεγάλες δυσκολίες ως προς την έγκαιρη αποπληρωμή των συμβάσεων. Αυτό επιφέρει απότομη αύξηση του συνόλου των μη εξυπηρετούμενων δανείων και εξάντληση του συνόλου ή του μεγαλύτερου μέρους των συνολικών κεφαλαίων του χρηματοπιστωτικού συστήματος. Αυτή η κατάσταση μπορεί να συνοδεύεται από συμπίεση των τιμών των περιουσιακών στοιχείων, απότομες

¹ What is Financial Crisis. Ανακτήθηκε 26 Ιανουαρίου, 2022, από <https://www.igi-global.com/dictionary/post-crisis-interdependence-between-islamic-unit-trust-funds-and-islamic-stock-market-in-malaysia/11108>

αυξήσεις των πραγματικών επιτοκίων και επιβράδυνση ή αντιστροφή της ροής κεφαλαίων (Laeven & Valencia, 2012).

Όσο για τη νομισματική κρίση που καλείται και ως συναλλαγματική σημειώνεται ότι συνδέεται με σοβαρές πτώσεις της οικονομικής δραστηριότητας (Terra, 2015). Ειδικότερα, αφορά την απότομη πτώση της αξίας του νομίσματος μιας χώρας, η οποία λειτουργεί αρνητικά ως προς την ανάπτυξη της οικονομίας και δημιουργεί αστάθειες στις συναλλαγματικές ισοτιμίες. Η νομισματική κρίση εκδηλώνεται στα πλαίσια της κακής διαχείρισης της πραγματικής οικονομίας (Radcliffe, 2021).

Όσο για τη κρίση χρέους ως έννοια βασίζεται στην ανέφικτη έγκυρη πληρωμή οφειλών, με αποτέλεσμα να μεγιστοποιείται το χρέος της χώρας και να δημιουργούνται πολλαπλά προβλήματα στην οικονομία λόγω ελλειμμάτων. Ωστόσο, η έννοια της κρίσης χρέους αποδίδεται πολύ πιο αναλυτικά σε επόμενο κεφάλαιο (Κατσάνος, 2018).

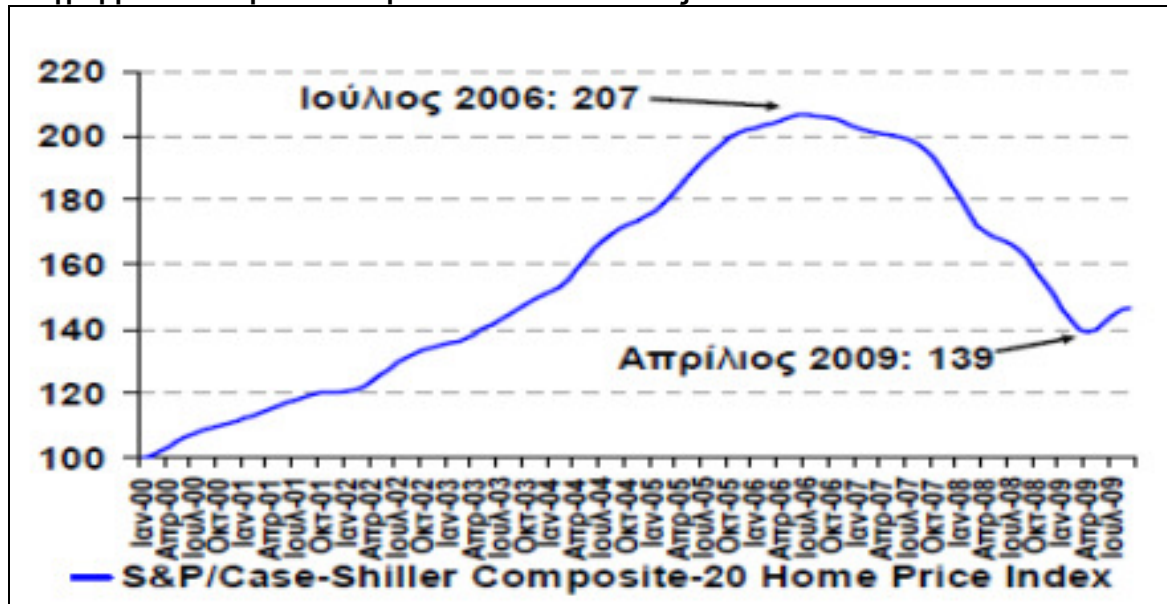
1.2 Εκδήλωση της οικονομικής κρίσης στις διεθνείς αγορές

Την περίοδο του 2007, η διεθνής οικονομία σημείωσε μία σημαντική ανάπτυξη και εξέλιξη που εξυπηρετούσε τις ανάγκες της κοινωνίας. Χαρακτηριστικά, παρατηρήθηκε ότι την χρονική περίοδο του 2002 – 2007 επιτεύχθηκε η μεγαλύτερη εξέλιξη της αγοράς σε παγκόσμιο επίπεδο. Όσον αφορά το σύνολο της ετήσιας διεθνούς οικονομικής δραστηριότητας ξεπέρασε τα 55 τρις \$, ενώ παράλληλα σημειώθηκε ανάπτυξη κατά 24% περίπου σε σχέση με την περίοδο του 2000 (IOBE, 2010).

Όσον αφορά την οικονομική δραστηριότητα στο σύνολο της στην παγκόσμια αγορά διαρθρώθηκε στο 25,3% στις ΗΠΑ, ενώ στην Ευρωπαϊκή Ένωση στο 29,9%. Ακολούθησε η Ινδία με ποσοστό 13% και 7,8% η Ιαπωνία. Παρόλα αυτά, την χρονική περίοδο του 2004-2006 σημειώθηκε αύξηση των επιτοκίων στις ΗΠΑ ύψους 4,2% (Στράντζαλης, 2010), ενώ παράλληλα σημειώθηκε πτώση των τιμών των κατοικιών. Όλα αυτά αποτέλεσαν τα πρώτα σημάδια έναρξης μίας από τις μεγαλύτερες οικονομικές καταστροφές σε όλο τον κόσμο. Συγκεκριμένα, τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα χορήγησαν πολλά στεγαστικά δάνεια, βασιζόμενα στις υποθήκες των ακινήτων. Το 2007 όμως

άρχισαν να πέφτουν οι τιμές των κατοικιών, γεγονός που σηματοδότησε την έναρξη της κρίσης των ακινήτων (Rahman, 2018).

Διάγραμμα 1: Η πορεία των τιμών των κατοικιών στις ΗΠΑ

Πηγή: Χαρδούβελης, 2009

Διάγραμμα 2: Η πορεία των Στεγαστικών δανείων στις ΗΠΑ

Πηγή: Χαρδούβελης, 2009

Βασικό χαρακτηριστικό της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης είναι ότι ξεκίνησε από τα μεγάλα χρηματοπιστωτικά κέντρα των αναπτυσσόμενων χωρών (Gurtner, 2010) και επεκτάθηκε σε όλους τους κλάδους της οικονομίας σε παγκόσμιο επίπεδο. Στις ανεπτυγμένες χώρες εκδηλώθηκε στα πλαίσια της χρηματοπιστωτικής κρίσης εξαιτίας της περιορισμένης ρευστότητας των τραπεζών. Τα περισσότερα χρηματιστήρια έκλεισαν εξαιτίας των υπέρογκων ζημιών που δημιούργησε ο κύκλος εργασιών των επενδυτών (Πελεκάνου, 2017).

Ωστόσο, η οικονομική κρίση εκδηλώθηκε πρωτίστως στις ΗΠΑ το 2008 (Yegorov, 2009), ενώ στη συνέχεια πέρασε από τον χρηματοπιστωτικό τομέα στον τομέα παραγωγής και εξαπλώθηκε πολύ γρήγορα σε όλες τις χώρες (Borodacheva et al., 2016). Ήταν μία κατάσταση που δεν μπορούσε κανείς να περιμένει ούτε να προβλέψει ότι θα συμβεί (Yegorov, 2009).

Η οικονομική κρίση άρχισε να γίνεται περισσότερο αισθητή μετά την πτώχευση γνωστού χρηματοπιστωτικού οργανισμού των ΗΠΑ και άλλων χρηματοπιστωτικών συστημάτων σε διάφορα κράτη του κόσμου (Borodacheva et al., 2016). Ειδικότερα, πρόκειται για την κατάρρευση του Lehman Brothers, που υπήρξε ένας σημαντικός χρηματοπιστωτικός επενδυτικός οργανισμός με συνολική λειτουργία 150 χρόνων περίπου. Το γεγονός της κατάρρευσης του Lehman Brothers δημιούργησε τεράστιο κλονισμό στην διεθνή κοινότητα. Έτσι δημιουργήθηκε η αίσθηση ότι πρόκειται να ακολουθήσει μία περίοδος μεγάλης ανασφάλειας και αυξημένου προβληματισμού (Βαρουφάκης, 2011).

Μετά την κατάρρευση της Lehman Brothers το 2008, τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα σταμάτησαν να δανείζουν χρήματα μεταξύ τους. Επιπλέον, το ασφάλιστρο κινδύνου για τον διατραπεζικό δανεισμό αυξήθηκε απότομα στο 5%, ενώ συνήθως ήταν κοντά στο μηδέν (McKibbin & Stoeckel, 2009). Ωστόσο, η Αμερικάνικη Κεντρική Τράπεζα κατέβαλε πολλαπλές προσπάθειες τόνωσης της ρευστότητας στον τομέα των χρηματοπιστωτικών αγορών. Ωστόσο το φθινόπωρο του 2008 η οικονομική κρίση επεκτάθηκε σε διεθνή επίπεδα, γεγονός που κλόνισε ιδιαίτερα τις χρηματιστηριακές αγορές και περιόρισε σε μεγάλο βαθμό το αίσθημα εμπιστοσύνης των επενδυτών και των καταναλωτών (Γκόγκας & Τακλή, 2014).

Δεν ήταν λίγοι όσοι χαρακτήρισαν την οικονομική κρίση του 2008 ως τη χειρότερη οικονομική καταστροφή σε σχέση με τη Μεγάλη Ύφεση του 1929 (Amaded, 2022), καθώς προκάλεσε έντονα οικονομικά προβλήματα τόσο την κοινωνία, όσο και στα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα σε όλο τον κόσμο. Τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα άρχισαν να καταρρέουν, πολλά απορροφήθηκαν από μεγαλύτερες οντότητες και η κυβέρνηση των ΗΠΑ αναγκάστηκε να προσφέρει προγράμματα διάσωσης για να μην προβούν σε κλείσιμο².

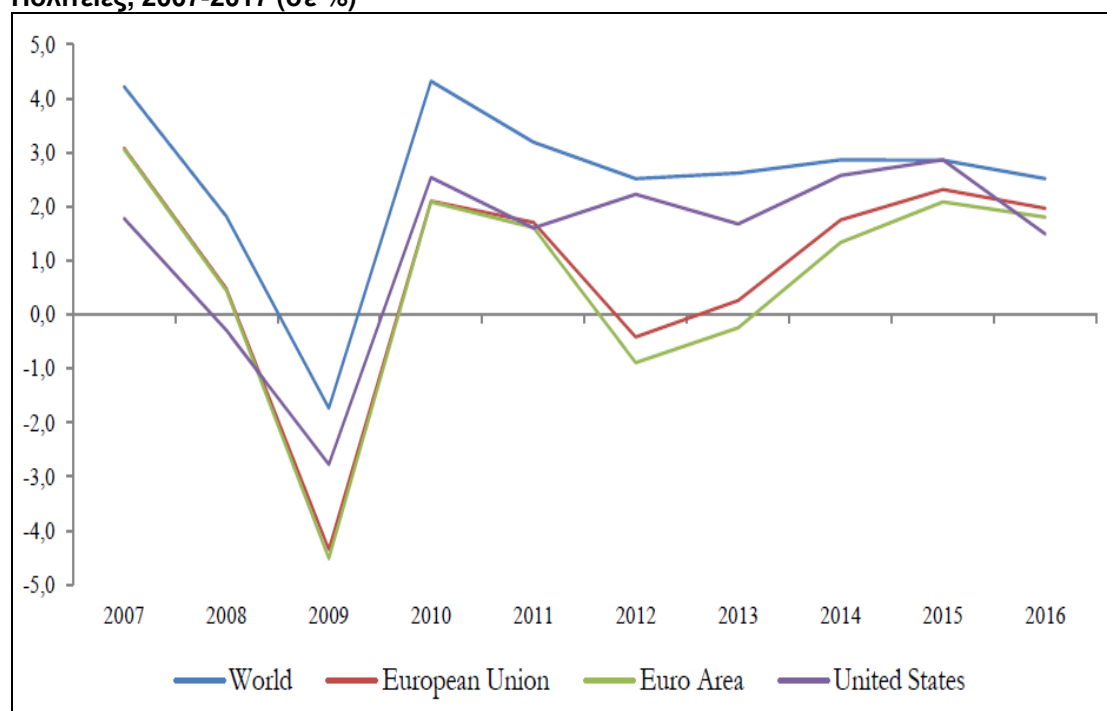
Στην Ευρώπη, η κρίση χρέους ξεκίνησε το 2008, όταν κατέρρευσε ολοσχερώς το χρηματοπιστωτικό σύστημα της Ισλανδίας. Ένα χρόνο αργότερα, η οικονομική κρίση εξαπλώθηκε και σε άλλες χώρες, όπως στην Πορτογαλία, στην Ιταλία, στην Ιρλανδία, στην Ελλάδα και στην Ισπανία (Kenton, 2021).

Επιπλέον, την περίοδο 2008-2009, παρατηρήθηκε συρρίκνωση στο ΑΕΠ της Φιλανδίας με ποσοστό της τάξεως 7,8% και της Ιρλανδίας κατά 7,1%. Ακολούθησε η Σουηδία με 5,2%, η Γερμανία με 5%, η Δανία με 4,9%, η Ολλανδία με 4%, η Ισπανία με 3,5% και η Γαλλία με 2,6%. Κάθε μία από αυτές αντιμετωπίζει την οικονομική κρίση με τον δικό της τρόπο και στον βαθμό που μπορεί. Αυτό εξαρτάται τόσο από την διάρθρωση της οικονομίας της όσο και από τα οικονομικά γνωρίσματα της (Βαρουφάκης κ.α. 2011).

Το 2009, το πραγματικό ΑΕΠ των χωρών της Ευρωζώνης και της ΕΕ συνολικά γνώρισε την πιο έντονη μείωση όλων των εποχών, με ποσοστό της τάξεως του 4,5% περίπου (Correia & Martins, 2019).

² What is the Global Financial Crisis of 2008-2009? Ανακτήθηκε 26 Ιανουαρίου, 2022, από <https://corporatefinanceinstitute.com/resources/knowledge/finance/2008-2009-global-financial-crisis/>

Διάγραμμα 3: Ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ στον κόσμο, την Ευρώπη και τις Ηνωμένες Πολιτείες, 2007-2017 (σε %)

Πηγή: Correia & Martins, 2019

Στην περίπτωση της Ισπανίας, οι μεταρρυθμίσεις που ανέλαβε η ισπανική κυβέρνηση δεν ήταν επαρκείς για να περιορίσουν την πίεση που ασκούσαν οι χρηματοπιστωτικές αγορές και τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα. Αυτό οδήγησε την ισπανική κυβέρνηση το 2012 να καταφύγει αναγκαστικά στη ζήτηση οικονομικής βοήθειας. Στην Πορτογαλία η αυξανόμενη ζήτηση για εξωτερική χρηματοδότηση για το δημόσιο χρέος και τις τραπεζικές επενδύσεις επέφερε άνοδο των επιτοκίων στις χρηματοπιστωτικές αγορές μαζί με την υποβάθμιση της αξιολόγησης του πορτογαλικού δημόσιου χρέους και της φερεγγυότητας των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων (Serapioni & Hespanha, 2019).

Στο Ηνωμένο Βασίλειο, η τράπεζα λιανικής Northern Rock ήταν το πρώτο χρηματοπιστωτικό ίδρυμα που επηρεάστηκε αρνητικά από την εκδήλωση της οικονομικής κρίσης, λόγω της υπερβολικής αύξησης των στεγαστικών δανείων και της υπερβολικής εξάρτησης της από τη βραχυπρόθεσμη χρηματοδότηση (Goddard et al., 2009).

Από την έναρξη της χρηματοπιστωτικής κρίσης, δημιουργήθηκαν οι πρώτες ανησυχίες στις χώρες της Ευρωζώνης και αυξήθηκαν οι συστημικοί κίνδυνοι. Κατά την περίοδο 2010-2012, τα περιθώρια κρατικών πιστώσεων

κορυφώθηκαν απότομα και παρέμειναν ευμετάβλητα και σε υψηλά επίπεδα. Επιπλέον, αυξήθηκε το δημόσιο χρέος, ενώ ο μέσος λόγος χρέους προς το ΑΕΠ στις χώρες της Ευρωζώνης αυξήθηκε από 72% το 2006 σε 119,5% το 2014 (Kräussl et al., 2017).

Γενικώς, η παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση, που προκλήθηκε από την υπερβολική ρευστότητα και την ανεπαρκή ρύθμιση ενός εξαιρετικά ολοκληρωμένου διεθνούς χρηματοπιστωτικού συστήματος, οδήγησε την διεθνή οικονομία στην ύφεση. Επιπλέον, οι περιορισμένες ενέργειες που ανέλαβαν οι διάφορες κυβερνήσεις έδειξαν αρχικά πόσο δύσκολο ήταν να συντονιστούν μεταξύ τους σε ένα περίπλοκο οικονομικό περιβάλλον (Steinberg, 2008).

1.3 Αίτια της οικονομικής κρίσης

Με βάση τη βιβλιογραφικά ανασκόπηση διαπιστώνεται πως έχουν συζητηθεί σε μεγάλο βαθμό οι βαθύτερες αιτίες αυτής της οικονομικής κρίσης. Ειδικότερα, οι αιτίες πρόκλησης της οικονομικής κρίσης σε παγκόσμιο επίπεδο μπορούν να κατηγοριοποιηθούν στις υπερβολικές διεθνείς μακροοικονομικές ανισοροπίες, στις πολύ επεκτατικές νομισματικές και δημοσιονομικές πολιτικές και στη κακή χρηματοοικονομική ρύθμιση (Correia & Martins, 2019).

Η οικονομική κρίση επηρέασε σε μεγάλο βαθμό τις αναπτυσσόμενες χώρες, κυρίως ως προς τις χρηματοοικονομικές ροές και το εμπόριο (Kenton, 2021). Όπως σε όλες τις χρηματοοικονομικές κρίσεις, έτσι και στην προκειμένη περίπτωση της οικονομικής κρίσης του 2008 μεγάλο ρόλο διαδραμάτισαν μια σειρά από διάφορους παράγοντες που εξηγούν τη σοβαρότητα της κατάστασης (Jickling, 2010).

Αναλυτικότερα, τα κύρια αίτια που οδήγησαν στην εκδήλωση της οικονομικής κρίσης είναι οι λόγοι που εξαιτίας τους έχασε η παγκόσμια οικονομία την ισορροπία της, η παγκόσμια αγορά περιόρισε την αποτελεσματικότητα της ως προς τη διανομή κεφαλαίων και την πραγματοποίηση επενδύσεων (Καραδάκης & Μελισσός, 2012).

Ο σημαντικότερος λόγος που οδήγησε την παγκόσμια οικονομία στην οικονομική κρίση ήταν η εκτόξευση της φούσκας των στεγαστικών δανείων στις ΗΠΑ, αλλά παράλληλα και η κρίση που ακολούθησε στα στεγαστικά δάνεια subprime. Η κρίση αυτή ήταν αποτέλεσμα του μεγάλου ποσοστού αθέτησης των υποχρεώσεων και των κατασχέσεων των στεγαστικών δανείων με συγκεκριμένο επιτόκιο (Bernanke, 2009). Ουσιαστικά, η αγορά στεγαστικών δανείων subprime στις ΗΠΑ πυροδότησε την τραπεζική κρίση του 2008, η οποία μετατράπηκε σε παγκόσμια ύφεση (Kräussl et al., 2017).

Συγκεκριμένα, ως κύρια αιτία της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης ήταν η πτώση των τιμών των κατοικιών στις ΗΠΑ και ο αυξανόμενος αριθμός δανειοληπτών που δεν μπορούσαν να αποπληρώσουν τα δάνειά τους. Οι τιμές των κατοικιών στις ΗΠΑ κορυφώθηκαν γύρω στα μέσα του 2006, συμπίπτοντας με την ταχεία αύξηση της προσφοράς νεόδμητων κατοικιών σε ορισμένες περιοχές. Καθώς οι τιμές των κατοικιών άρχισαν να πέφτουν, άρχισε να αυξάνεται το μερίδιο των δανειοληπτών που δεν μπορούσαν να αποπληρώσουν τα δάνεια τους. Οι αποπληρωμές δανείων ήταν ιδιαίτερα ευαίσθητες στις τιμές των κατοικιών στις ΗΠΑ επειδή το ποσοστό των νοικοκυριών με μεγάλα χρέη είχε αυξηθεί πολύ και ήταν υψηλότερο από ό, τι σε άλλες χώρες (Rahman, 2018).

Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, πολλοί συγγραφείς και μελετητές εκτιμούν ότι ως προς την εκδήλωση της οικονομικής κρίσης στην Ευρώπη μεγάλο ρόλο έπαιξε η κρίση δημόσιου χρέους και οι επιλογές πολιτικής για την αντιμετώπιση των σχετικών προβλημάτων που είχαν ανακύψει. Συνολικά, οι ευρωπαϊκές χώρες επηρεάστηκαν σε διαφορετικούς βαθμούς ανάλογα με την οικονομική τους δομή και την αντοχή τους σε κραδασμούς. Κάποιες από αυτές έχουν γίνει πιο ευάλωτες στις αντιξοότητες της κρίσης (Correia & Martins, 2019; Moro, 2014).

Επιπλέον, στα μέσα του 2007 ασκήθηκαν για πρώτη φορά έντονες πιέσεις στο χρηματοπιστωτικό σύστημα, καθώς δεν λάμβαναν τις απαιτήσεις τους από τους πελάτες ενυπόθηκων δανείων και δεν μπορούσαν να πωλήσουν τα ακίνητα που ήταν υποθηκευμένα, καθώς είχαν πέσει πολύ οι τιμές τους σε σχέση με το σύνολο του δανείου που είχαν εκταμιεύσει. Πλέον, οι επενδυτές δεν ενδιαφέρονταν να αγοράσουν τίτλους με υποθήκη και προσπαθούσαν

ενεργά να πουλήσουν τις συμμετοχές τους. Ως αποτέλεσμα, οι τιμές των ενυπόθηκων τίτλων μειώθηκαν, γεγονός που μείωσε την αξία τους και συνεπώς την καθαρή θέση των επενδυτών. Με τη σειρά τους, οι επενδυτές που είχαν αγοράσει τίτλους με υποθήκη με βραχυπρόθεσμα δάνεια δυσκολεύτηκαν πολύ να παρακάμψουν αυτά τα δάνεια, γεγονός που επέτεινε περαιτέρω τις πωλήσεις των τίτλων τους και περιόρισε τις τιμές τους (Rahman, 2018).

Ακόμη, η ρύθμιση των δανείων subprime και των ενυπόθηκων τίτλων ήταν πολύ χαλαρή. Συγκεκριμένα, όχι μόνο δόθηκαν μεγάλα δάνεια σε πολλούς μεμονωμένους δανειολήπτες που ήταν απίθανο να μπορέσουν να τα αποπληρώσουν, αλλά η απάτη ήταν ολοένα και πιο συχνή – όπως η υπερεκτίμηση του εισοδήματος ενός δανειολήπτη και οι υπερβολικά υποσχόμενοι επενδυτές για την ασφάλεια των ενυπόθηκων τίτλων που θα πουλούσαν. Επιπλέον, καθώς γινόταν όλο και εντονότερη η κρίση, πολλές κεντρικές τράπεζες και κυβερνήσεις δεν αναγνώρισαν πλήρως τον βαθμό στον οποίο είχαν παραταθεί τα επισφαλή δάνεια και τους πολλούς τρόπους με τους οποίους οι απώλειες στεγαστικών δανείων εξαπλώνονταν μέσω του χρηματοπιστωτικού συστήματος (Rahman, 2018).

Οι εξωτερικές και εσωτερικές μακροοικονομικές ανισορροπίες αποτελούν τις σημαντικότερες αιτίες της οικονομικής κρίσης και της κρίσης χρέους στην Ευρώπη. Ειδικότερα, οι κύριοι παράγοντες που συνέβαλαν στη διαδοχική συσσώρευση μακροοικονομικών ανισορροπιών σε πολλές χώρες της Ευρωζώνης ήταν το χαμηλό πραγματικό κόστος χρηματοδότησης και οι υπερβολικά αισιόδοξες παραδοχές του ιδιωτικού και του δημόσιου τομέα για τις μελλοντικές οικονομικές εξελίξεις. Οι συγκεκριμένοι παράγοντες ευθύνονται για την σωρευτική επιδείνωση της ανταγωνιστικότητας. Αυτό είχε σαν να αποτέλεσμα να αυξηθούν σε μεγάλο βαθμό, σε ορισμένες οικονομίες τα ελλείμματα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών και το εξωτερικό χρέος. Ωστόσο, το υπερβολικό πλεόνασμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών χαρακτηρίζεται ως πρόβλημα εξωτερικής ανισορροπίας (Kamps et al., 2014).

1.4 Επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης

Η οικονομική κρίση φέρει μεγάλες επιβλαβείς επιπτώσεις στην οικονομική δραστηριότητα, γεγονός που δημιούργησε την ανάγκη πραγματοποίησης μεγάλου όγκου ερευνών γύρω από αυτές. Σύμφωνα με τις έρευνες αυτές, οι επιπτώσεις και οι απειλές της κρίσης είναι μεγάλες, καθώς πολλές χώρες αντιμετωπίζουν από το 2009 την κρίση δημοσίου χρέους και έχουν εγκλωβιστεί σε κύκλους διάσωσης και λιτότητας. Οι λανθασμένες επενδύσεις και οι φούσκες σε ακίνητα και στα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα τράπεζες οδήγησαν στο να χαθούν οι αποταμιεύσεις των πολιτών ιδιαίτερα σε χώρες που έχουν επλήγησαν σε μεγάλο βαθμό από την κρίση όπως η Ισπανία. Έτσι, δημιουργήθηκαν ανησυχίες ως προς την βιωσιμότητα της ΕΕ (Sufi & Taylor, 2021).

Οι επιπτώσεις της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης στην Ευρώπη έγιναν ακόμη πιο σημαντικές αφού οι πολιτικές για την αντιμετώπιση της δεν ήταν άμεσα αποτελεσματικές. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να προκληθούν εντάσεις μεταξύ των κρατών – μελών της ΕΕ, καθώς εκδηλώθηκαν προβλήματα που δεν μπορούσαν να επιλυθούν εξ αρχής. Συγκεκριμένα, η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) είχε την εξουσία να διαχειρίζεται τη νομισματική πολιτική στην Ευρωζώνη. Από την άλλη πλευρά, η δημοσιονομική πολιτική εφαρμόστηκε χωριστά από τις χώρες της Ευρωζώνης, αν και υπήρχαν ενιαίες προσαρμογές για τη νομισματική πολιτική. Όσον αφορά όμως τη νομισματική και δημοσιονομική πολιτική στην Ευρωζώνη παρατηρήθηκε ελλιπής συντονισμός (Bakir et al., 2016).

Επιπροσθέτως, η κρίση δημόσιου χρέους στην Ευρώπη επηρέασε αρνητικά τη χρηματοπιστωτική αγορά στην Ευρωζώνη. Ειδικότερα, δεν επιτεύχθηκε ο στόχος της οικονομικής ολοκλήρωσης της Ευρωζώνης και συρρικνώθηκαν οι τις αγορές μετοχών και εταιρικών ομολόγων. Ακόμη, η κρίση του δημόσιου χρέους είχε βαθιές επιπτώσεις στην αξία του κοινού νομίσματος, συμβάλλοντας σημαντικά στον κίνδυνο κραχ του ευρώ και στην αμφισβήτηση της σταθερότητας της νομισματικής ένωσης (Kräussl et al., 2017).

Σε χώρες όπως η Ιρλανδία και η Πορτογαλία, τα μακροπρόθεσμα επιτόκια των κρατικών ομολόγων μεγιστοποιήθηκαν πάρα πολύ, γεγονός που

κατέστησε ιδιαίτερα δαπανηρή τη χρηματοδότηση των χρεών τους στις χρηματοπιστωτικές αγορές. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να ζητήσουν οικονομική στήριξη και βοήθεια από την ΕΕ και το ΔΝΤ. Σε αντίστοιχη θέση βρέθηκαν η Ισπανία και η Κύπρος το 2012 και το 2013, αντίστοιχα (Correia & Martins, 2019).

Επιπλέον, η οικονομική κρίση είχε ως συνέπεια να αποκλειστεί η πρόσβαση των επιχειρήσεων στη χρηματοδότηση, περιορίζοντας τον δανεισμό τους και τις επενδύσεις τους σε καινοτόμες δραστηριότητες (Hardy & Sever, 2020).

Οι εκροές κεφαλαίων από χώρες που προσβλήθηκαν από την οικονομική κρίση σε μεγάλο βαθμό ήταν μία ακόμη συνέπεια της κατάστασης που επικρατούσε στην οικονομία της Ευρωζώνης. Επίσης, η αδυναμία πραγματοποίησης ιδιωτικών και δημόσιων επενδύσεων συνέβαλε στην πρόκληση των εντάσεων στην αγορά και στον περιορισμό των εισροών της αγοράς. Η απουσία έντονης υποεπένδυσης ξένων κεφαλαίων στις χώρες της Ευρωζώνης υποδηλώνει ότι οι ακραίοι κίνδυνοι για τη συναλλαγματική ισοτιμία του ευρώ μπορεί να ήταν περιορισμένοι (Kräussl et al., 2017).

1.5 Μέτρα αντιμετώπισης της οικονομικής κρίσης

Την περίοδο του 2007, κρίθηκε ως αναγκαίο να δημιουργηθεί ένα Σύμφωνο έτσι ώστε να αποφευχθεί η εκδήλωση κρίσης χρέους στην οικονομία των χωρών της Ευρωζώνης, το οποίο επονομάστηκε ως Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης. Ωστόσο, μετά την εκδήλωση της κρίσης αποδείχθηκε ότι το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης δεν ήταν σε θέση να επιτύχει τους στόχους δημοσιονομικής βιωσιμότητας και μακροοικονομικής σταθεροποίησης (Correia & Martins, 2019).

Συγκεκριμένα, η παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση που πυροδοτήθηκε από τον εκτεταμένο κερδοσκοπικό δανεισμό και τις επενδύσεις σε μεγάλα διεθνή χρηματοπιστωτικά κέντρα έθεσε δύο σειρές προκλήσεων πολιτικής. Πρώτον, κρίθηκε αναγκαία μια άμεση απάντηση πολιτικής προκειμένου να σταθεροποιηθούν οι χρηματοπιστωτικές αγορές και οι διεθνείς ροές κεφαλαίων, να σταματήσει η οικονομική παρακμή και να ξεκινήσει η ανάκαμψη (Akyüz, 2009).

Ο έλεγχος της κρίσης επιτεύχθηκε επίσης από τις οικονομικές εγγυήσεις των ευρωπαϊκών χωρών, που εξέφρασαν ανησυχίες και φόβο για την κατάρρευση του ευρώ και τη χρηματοπιστωτική μετάδοση, αλλά και από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ). Από την άλλη πλευρά, οι οίκοι αξιολόγησης προχώρησαν στην υποβάθμιση του χρέους πολλών χωρών της Ευρωζώνης (Kenton, 2021).

Για να επωφεληθούν από την οικονομική και χρηματοδοτική βοήθεια από την ΕΕ και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ), οι χώρες που επλήγησαν από την οικονομική κρίση τάχθηκαν σε προγράμματα μακροοικονομικής προσαρμογής, με επιτήρηση των ανισορροπιών τους και παρακολούθηση διορθωτικών μέτρων στο πλαίσιο αυτών των προγραμμάτων. Για παράδειγμα, στην Ισπανία εφαρμόστηκε πρόγραμμα οικονομικής βοήθειας για την ανακεφαλαιοποίηση των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων (Correia & Martins, 2019).

Οι μεγάλες βιομηχανικές χώρες κατάφεραν να λάβουν τα κατάλληλα μέτρα για τη διάσωση των επιχειρήσεων μέσω της έγχυσης κεφαλαίων σε αποδυναμωμένα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, βιομηχανικές επιχειρήσεις και κρατικές εγγυήσεις για απομειωμένα χρηματοοικονομικά περιουσιακά στοιχεία και τραπεζικές καταθέσεις. Ακόμη, προχώρησαν σε σημαντική χαλάρωση των νομισματικών συνθηκών και γρήγορες και σε απότομες μειώσεις των επιτοκίων, ενώ παράλληλα έλαβαν μεγάλα πακέτα δημοσιονομικής τόνωσης. Οι αναπτυσσόμενες χώρες υιοθέτησαν μέτρα για τη χαλάρωση των πιστωτικών συνθηκών και την τόνωση των ιδιωτικών δαπανών για την αντιμετώπιση των αποσταθεροποιητικών και αποπληθωριστικών προβλημάτων που δημιούργησε η οικονομική κρίση (Akyüz, 2009).

Σε επίπεδο δημοσιονομικής πολιτικής, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ενθάρρυνε τις κυβερνήσεις να εφαρμόσουν επεκτατικές διακριτικές δημοσιονομικές πολιτικές που επιδείνωσαν την κατάσταση των δημόσιων οικονομικών των αντίστοιχων χωρών τους και προκάλεσαν καθιέρωση διαδικασιών υπερβολικού ελλείμματος. Η ΕΚΤ εφάρμοσε μη συμβατική νομισματική πολιτική. Ωστόσο, χαρακτηρίστηκε σε γενικές γραμμές μη επαρκής στο να ανταποκριθεί στην επιδείνωση της οικονομικής κατάστασης (Correia & Martins, 2019).

Από την άλλη πλευρά, η νομισματικής πολιτική της ΕΚΤ συνέβαλε στην άμβλυνση των επιπτώσεων της κρίσης. Ειδικότερα, οι επαναγορές περιουσιακών στοιχείων που πραγματοποιήθηκαν στο πλαίσιο του Προγράμματος για τις Αγορές Τίτλων το 2010-2011 συνέβαλαν σε μεγαλύτερο βαθμό στη μείωση των αποδόσεων, σε σχέση τα προγράμματα επαναγοράς περιουσιακών στοιχείων μεγάλης κλίμακας του Υπουργείου Οικονομικών των ΗΠΑ. Ακόμη, οδήγησαν στη μείωση της αστάθειας των αποδόσεων των ομολόγων και στην ακραία συμπεριφορά των μεταβολών της απόδοσης με σημαντικές μακροπρόθεσμες επιπτώσεις (Kräussl et al., 2017).

Ωστόσο, πολλά από αυτά τα μέτρα δεν φέρουν επαρκείς πόρους για να ανταποκριθούν στην κρίση. Η αποτελεσματική πολιτική εξαρτάται σε σημαντικό βαθμό από την παροχή επαρκούς διεθνούς ρευστότητας με κατάλληλους όρους και προϋποθέσεις μέσω πολυμερών χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων (Akyüz, 2009).

Ως εκ τούτου, η παγκόσμια οικονομική κρίση δημιούργησε στην αγορά μια σοβαρή ύφεση. Ωστόσο, λόγω των πολλών κρατικών παρεμβάσεων και των μέτρων ανάκαμψης κατάφεραν οι κυβερνήσεις να επαναφέρουν την οικονομία. Συγκεκριμένα, μεγάλο ρόλο διαδραμάτισαν τα κρατικά προγράμματα διάσωσης, η προσαρμογή της νομισματικής και δημοσιονομικής πολιτικής. Η Ομοσπονδιακή Τράπεζα των ΗΠΑ έκανε επίσης τεράστια βήματα για την ανάκαμψη που περιελάμβανε τόσο τη νομισματική πολιτική για την τόνωση της οικονομίας, όσο και τις προβλέψεις ρευστότητας προκειμένου να στηρίξει τις εύρυθμες λειτουργίες της χρηματοπιστωτικής αγοράς (Rahman, 2018).

Επιπρόσθετα, σημαντική πολιτική για την αντιμετώπιση της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης είναι η «Βασιλεία II». Συγκεκριμένα, πριν από την κρίση, η επιτροπή της Βασιλείας για την τραπεζική εποπτεία συγκροτήθηκε με μόνο τη Βασιλεία I και τη Βασιλεία II. Μετά την κρίση εισήχθη στην αγορά η Βασιλεία II, η οποία αύξησε τις κεφαλαιακές απαιτήσεις έναντι του κινδύνου αγοράς. Επίσης, δημοσιεύθηκε η Βασιλεία III, η οποία αυξάνει το ποσό κεφαλαίου και την ποιότητα της κεφαλαιακής απαίτησης για την ικανοποίηση ορισμένων απαιτήσεων ρευστότητας (Hull, 2009).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΧΡΕΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

2.1 Δημόσιο χρέος ως έννοια

Το μέτρο του δημόσιου χρέους που συνήθως συζητείται είναι το ακαθάριστο χρέος, που αφορά τις συνολικές χρηματοοικονομικές υποχρεώσεις μίας χώρας. Ειδικότερα, είναι εκείνο που αντικατοπτρίζει το γεγονός ότι υπάρχει άμεση σχέση μεταξύ του ακαθάριστου χρέους και του επιπέδου των πληρωμών εξυπηρέτησης χρέους (Chouraqui et al., 2000).

Από την άλλη πλευρά, το καθαρό χρέος (δηλαδή οι ακαθάριστες χρηματοοικονομικές υποχρεώσεις πλην τα χρηματοοικονομικά περιουσιακά στοιχεία) του δημοσίου, πλησιάζει περισσότερο στο να αντικατοπτρίζει το σωρευτικό σύνολο των προηγούμενων δημοσιονομικών ελλειμμάτων, που αντιπροσωπεύουν τον καθαρό δανεισμό της κυβέρνησης σε κάθε περίοδο. Η διάκριση μεταξύ των δύο εννοιών εξετάζεται καλύτερα λαμβάνοντας υπόψη τη φύση των χρηματοοικονομικών περιουσιακών στοιχείων της κυβέρνησης. Αυτά διακρίνονται σε δύο κύριες κατηγορίες, όπως στα περιουσιακά στοιχεία που κατέχει η κυβέρνηση ως ενδιάμεσος χρηματοοικονομικός φορέας και στα περιουσιακά στοιχεία των ταμείων κοινωνικής ασφάλισης που δημιουργούνται για την καταβολή μελλοντικών συνταξιοδοτικών υποχρεώσεων (Chouraqui et al., 2000).

Στη σύγχρονη εποχή, οι ανάγκες της κοινωνίας αυξάνονται συνεχώς, με αποτέλεσμα το κράτος να πρέπει να δαπανήσει περισσότερα χρήματα για να τις καλύψει. Οι δημόσιες δαπάνες καλύπτονται γενικά από τα κοινά δημόσια έσοδα, όπως φόροι, δασμοί, τέλη, εισοδήματα υπέρ τρίτων, έσοδα από ακίνητα και επιχειρήσεις, φόροι και πρόστιμα. Ωστόσο, το κράτος βρίσκεται αντιμέτωπο με το έλλειμμα του δημόσιου τομέα για λόγους όπως μεγάλες επενδύσεις σε υποδομές, πόλεμος, αναπτυξιακή χρηματοδότηση, φυσικές καταστροφές, οικονομικές κρίσεις, δημοσιονομικά ελλείμματα, καθώς και οι διαρκώς αυξανόμενες συνήθεις δημόσιες δαπάνες (Aybarç, 2019).

Με άλλα λόγια ως δημόσιο χρέος καλείται το σύνολο όλων των χρηματικών υποχρεώσεων του δημοσίου τομέα που περικλείει κάθε επίπεδο του κρατικού τομέα διοίκησης, όπως είναι η πολιτεία, η περιφέρεια, η δημοτική ενότητα. Ουσιαστικά, το δημόσιο χρέος κάθε χώρας αντικατοπτρίζει τα προσωπικά

χρέη των πολιτών, οι οποίοι προσδίδουν εισροές στο κράτος με τη συμβολή της φορολογίας (Καραβίτης, 2008). Το δημόσιο χρέος αφορά τα ελλείμματα που έχουν συσσωρευτεί από προηγούμενες χρήσεις. Σε περίπτωση που ο προϋπολογισμός μίας χώρας σημειώσει ελλείμματα, αυτό συνεπάγεται με την αύξηση του δημοσίου χρέους. Σε αντίθετη περίπτωση, όταν το κράτος σημειώνει πλεόνασμα, τότε περιορίζεται το δημόσιο χρέος (Καλοδίκης-Γιαννόπουλος, 2016).

Ωστόσο, κάποιιοι ορίζουν το δημόσιο χρέος ως ονομαστική αξία των ήδη υπάρχουσών ακαθάριστων υποχρεώσεων του κράτους, από τις οποίες εξαιρούνται οι υποχρεώσεις που συμπεριλαμβάνονται στους λογαριασμούς του Ενεργητικού του κράτους (Μελάς, 2010).

Ως ενδιάμεσος χρηματοοικονομικός φορέας, η κυβέρνηση δανείζεται κεφάλαια (τα οποία αυξάνουν τις ακαθάριστες χρηματοοικονομικές υποχρεώσεις της) προκειμένου να χορηγεί δάνεια σε ιδρύματα και σε ιδιώτες (π.χ. επενδυτικά δάνεια για περιφερειακή ανάπτυξη). Τα χρηματοοικονομικά περιουσιακά στοιχεία που αποκτώνται με αυτόν τον τρόπο αποφέρουν συνήθως έσοδα από τόκους στο δημόσιο και θα πρέπει να αντιπροσωπεύουν ένα νόμιμο συμψηφισμό έναντι του ακαθάριστου χρέους του (Chouraqui et al., 2000).

Ωστόσο, υπάρχουν τρεις ανησυχίες σχετικά με τέτοια περιουσιακά στοιχεία, τα οποία σε ορισμένες χώρες και σε διαφορετικό βαθμό υποδηλώνουν ότι ο συμψηφισμός τους από τα μεγέθη του ακαθάριστου χρέους μπορεί να είναι ακατάλληλος. Πρώτον, σε ορισμένες περιπτώσεις, οι τόκοι που καταβάλλονται στο δημόσιο από άτομα ή ιδρύματα δεν αντισταθμίζουν το κόστος δανεισμού του ίδιου του κράτους. Δεύτερον, εάν η ποιότητα των χρηματοοικονομικών περιουσιακών στοιχείων που κατέχονται από την κυβέρνηση είναι ανοιχτά σε αμφισβήτηση, η πραγματική αξία των περιουσιακών στοιχείων μπορεί να είναι μικρότερη από την καταγεγραμμένη αξία τους (Chouraqui et al., 2000).

Πιο ειδικά, το δημόσιο χρέος περιλαμβάνει τις υποχρεώσεις της κυβέρνησης στις παρακάτω κατηγορίες:

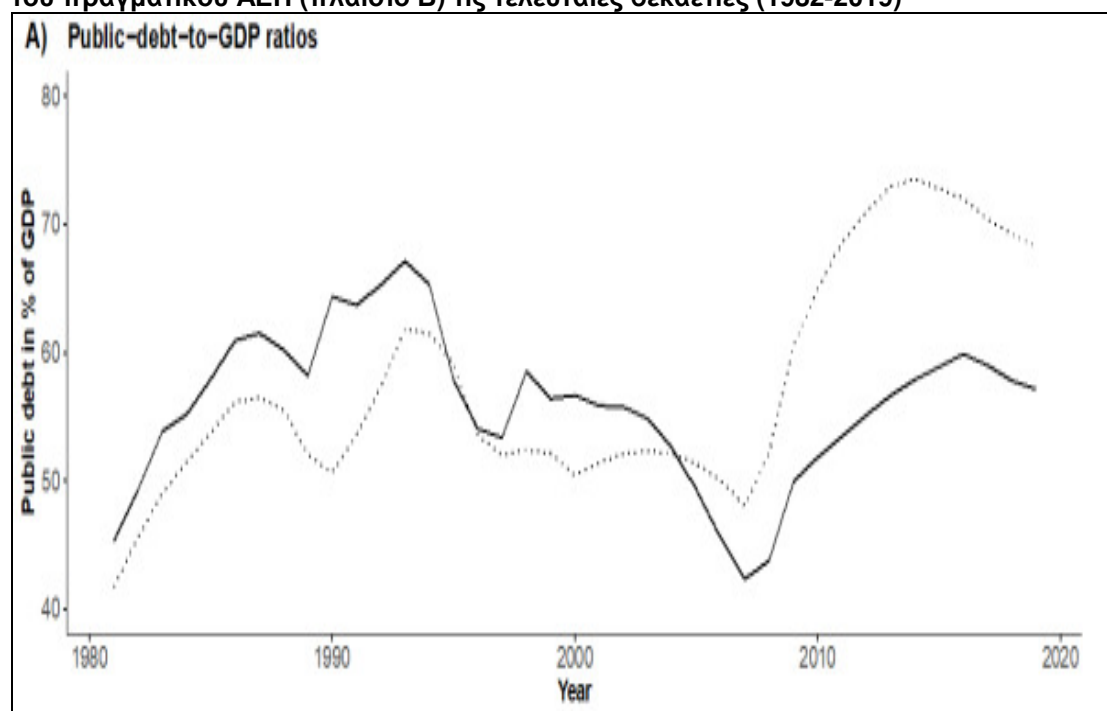
- ◆ Ομολογίες
- ◆ Μεσοπρόθεσμες – μακροπρόθεσμες χορηγήσεις

- ◆ Νομισματική κυκλοφορία και καταθέσεις
- ◆ Βραχυπρόθεσμοι τίτλοι
- ◆ Επιπρόσθετες βραχυπρόθεσμες χορηγήσεις (Καλοδίκης-Γιαννόπουλος, 2016).

Το χρέος μπορεί να ενισχύσει ή να εμποδίσει την οικονομική ανάπτυξη. Ενώ υπάρχει τεράστιος όγκος βιβλιογραφίας σχετικά με αυτόν τον αντίκτυπο, λίγες μόνο πρόσφατες μελέτες επικεντρώνονται σε θεσμικές πτυχές ως βασικό παράγοντα που καθορίζει την επίδραση του χρέους στην ανάπτυξη. Η χώρα μπορεί να τονώσει την οικονομία της με δανεικά κεφάλαια, εάν χρησιμοποιούνται αποτελεσματικά και με μέτρο, ενώ, όταν χρησιμοποιούνται υπερβολικά και ανεύθυνα, θα έχουν αποτέλεσμα επιβράδυνσης. Υπάρχουν διάφοροι τρόποι με τους οποίους οι θεσμικές πτυχές μπορούν να επηρεάσουν τον αντίκτυπο του χρέους στην ανάπτυξη. Η εμπειρική έρευνα παρέχει στοιχεία ότι οι κυβερνήσεις σε πιο διεφθαρμένες χώρες δανείζονται περισσότερο, καθώς η αύξηση του επιπέδου διαφθοράς συνδέεται με την αύξηση του δημόσιου χρέους (Butkus & Serutiene, 2018).

Για παράδειγμα, τα επίπεδα του δημόσιου χρέους αυξήθηκαν κατά τη διάρκεια της χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2007-2008 εξαιτίας των ιδιαίτερα επιβαρυντικών συνεπειών της. Η οικονομική δραστηριότητα υποχώρησε, αντανakλώντας τους χαμηλότερους ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης (βλ. Διάγραμμα 4) (Heimberger, 2021).

Διάγραμμα 4: Αναλογίες δημόσιου χρέους προς ΑΕΠ (πλαίσιο Α) και ρυθμοί αύξησης του πραγματικού ΑΕΠ (πλαίσιο Β) τις τελευταίες δεκαετίες (1982-2019)

Πηγή: Heimberger, 2021

Η κατάσταση των δημόσιων δανείων και της αθέτησης του δημόσιου χρέους είναι ένα πραγματικό τρέχον ζήτημα, το οποίο αντιμετωπίζουν πολλές ανεπτυγμένες και αναπτυσσόμενες οικονομίες του κόσμου. Η σχέση δημόσιο χρέος – οικονομική ανάπτυξη αναλύεται έντονα από διάφορες οπτικές γωνίες. Αυτό που εξετάζεται είναι εάν η αύξηση του δημόσιου χρέους δημιουργεί πάντα οικονομική ανάπτυξη και εάν αυτή η ανάπτυξη είναι βιώσιμη ή εάν η μείωση του δημόσιου χρέους καθορίζει βραχυπρόθεσμα μια οικονομική επιβράδυνση (Mihaiu, 2014).

2.2 Η ελληνική οικονομία πριν την εκδήλωση της κρίσης χρέους

Η ελληνική οικονομία είναι από εκείνες τις οικονομίες του κόσμου που έχουν υποστεί μεγάλες προκλήσεις μέσα στο πέρασμα των χρόνων και έχει αντιμετωπίσει προβλήματα αστάθειας και αβεβαιότητας για το μέλλον. Αυτό συνεπάγεται με το γεγονός ότι πολλές φορές έχει βρεθεί προ των πυλών της πτώχευσης, εξαιτίας διαφόρων οικονομικών και κοινωνικών αναταράξεων (Πελεκάνου, 2017).

Κάνοντας μία ανασκόπηση στην πορεία της ελληνικής οικονομίας στο παρελθόν διακρίνονται πολυάριθμες αλλαγές που έχει υποστεί (Alogoskoufis, 2021). Οι σημαντικότερες αλλαγές παρατηρούνται μετά το τέλος του Β' Παγκόσμιου Πολέμου (Πελεκάνου, 2014).

Αν και ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος (1939–1945) κατέστρεψε ολοσχερώς την οικονομία της χώρας, οι περίοδοι 1950 - 1980 που ακολούθησαν σημείωσαν υψηλά επίπεδα οικονομικής ανάπτυξης στην Ελλάδα (Allison & Nicolaidis, 1997). Κατά την 1^η μεταπολεμική περίοδο 1945-1951, η ελληνική οικονομία παρουσίασε μία σταθερή πορεία με τη συμβολή των ρυθμών οικονομικής μεγέθυνσης. Συγκεκριμένα, την περίοδο αυτή ανασυγκροτήθηκαν, λόγω του πολέμου όλες οι κατεστραμμένες εγκαταστάσεις και υποδομές, ενώ παράλληλα έγιναν μετακινήσεις των κατοίκων και άλλες ανακατατάξεις. Η ανασυγκρότηση των εγκαταστάσεων αυτών επιτεύχθηκε μέσω της χρηματοδότησης που έλαβε χώρα από την Αμερική. Ωστόσο, μεταξύ της περιόδου 1951-1952 προέκυψαν κάποιες οικονομικές δυσκολίες στα πλαίσια της ανάπτυξης της βιομηχανίας. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα να επηρεαστεί το ισοζύγιο πληρωμών της χώρας, εξαιτίας της συρρίκνωσης των εισροών από την Αμερική. Ένα χρόνο αργότερα όμως η εγχώρια οικονομία άρχισε να παρουσιάζει βελτίωση, εξαιτίας της παρέμβασης του κράτους να προχωρήσει στην υλοποίηση έργων υποδομής, να επενδύσει σε κρατικές βιομηχανίες π.χ. παροχή ηλεκτρικής ενέργειας. Μεταξύ του 1952 – 1961 ο ετήσιος ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ της Ελλάδας άγγιξε το 5,7%, με αποτέλεσμα να καταλάβει υψηλές επιδόσεις η χώρα σε σχέση με τις χώρες-μέλη του ΟΟΣΑ (Μηλιός, 2011).

Έπειτα, την περίοδο 1960 - 1970 τα κύρια οικονομικά μεγέθη παρουσίασαν μια σημαντική άνοδο και επέφεραν σημαντική ανάκαμψη στην ελληνική οικονομία (Κορρές κ.α., 2012). Ταυτόχρονα, αν και οι δείκτες ανταγωνιστικότητας σημείωσαν πτώση την περίοδο του 1980, στη συνέχεια άρχισαν να σταθεροποιούνται (Καραδάκης & Μελισσός, 2012). Αν και η Ελλάδα ήρθε αντιμέτωπη το 1990 με ποικίλα προβλήματα οικονομικής διάρθρωσης και σημείωσε αυξημένα ελλείμματα, μπόρεσε να ενταχθεί στις χώρες της ζώνης του ευρώ το 2001 (Mavridis, 2018).

Ειδικότερα, η Ελλάδα κατόρθωσε να γίνει δεκτή στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση της ΕΕ το 2000, παρουσιάζοντας μία έκθεση ως προς τις σημαντικότερες οικονομικές παραμέτρους της για την χρήση του 1999. Οι οικονομικές παράμετροι που γνωστοποιήθηκαν και έδωσαν τη δυνατότητα στην χώρα να εισέλθει στην Ευρωζώνη ήταν ο πληθωρισμός, το δημοσιονομικό έλλειμμα, το δημόσιο χρέος, τα μακροπρόθεσμα επιτόκια και η συναλλαγματική ισοτιμία)³.

Κατά την χρονική περίοδο 1996-2008 παρατηρείται σημαντική άνοδος του ΑΕΠ στην Ελλάδα με ποσοστό της τάξεως του 61,0% (Μηλιός, 2011). Ωστόσο, η οικονομική εξέλιξη που σημειώθηκε την συγκεκριμένη περίοδο άρχισε να παρουσιάζει συρρίκνωση το 2008, με αποτέλεσμα να υποχωρήσει ο ρυθμός ανάπτυξης του ΑΕΠ κατά 2%. Το θετικό όμως στην περίπτωση αυτή ήταν ότι βρισκόταν 1,4 εκατ. μονάδες πιο πάνω από τον μέσο ρυθμό ανάπτυξης των χωρών της Ευρωζώνης (Ελληνική Ένωση Τραπεζών, 2011; Καραδάκης & Μελισσός, 2012).

Πίνακας 1: ΑΕΠ σε σταθερές τιμές αγοράς (έτος βάσης 2000) - Ετήσιες ποσοστιαίες μεταβολές

Έτος	ΑΕΠ	Έτος	ΑΕΠ	Έτος	ΑΕΠ	Έτος	ΑΕΠ	Έτος	ΑΕΠ
1961	13,2	1971	7,8	1981	-1,6	1991	3,1	2001	4,2
1962	0,4	1972	10,2	1982	-1,1	1992	0,7	2002	3,4
1963	11,8	1973	8,1	1983	-1,1	1993	-1,6	2003	5,6
1964	9,4	1974	-6,4	1984	2	1994	2	2004	4,9
1965	10,8	1975	6,4	1985	2,5	1995	2,1	2005	2,9
1966	6,5	1976	6,9	1986	0,5	1996	2,4	2006	4,5
1967	5,7	1977	2,9	1987	-2,3	1997	3,6	2007	4
1968	7,2	1978	7,2	1988	4,3	1998	3,4	2008	2,9
1969	11,6	1979	3,3	1989	3,8	1999	3,4	2009	-2
1970	8,9	1980	0,7	1990	0	2000	4,5	2010	-4

Πηγή: Μηλιός, 2011

³ "Report by Eurostat on the revision of the Greek government deficit and debt figures. Ανακτήθηκε στις 30 Ιανουαρίου, 2022 από <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/4187653/5765001/GREECE-EN.PDF/2da4e4f6-f9f2-4848-b1a9-cb229fcabae3?version=1.0>

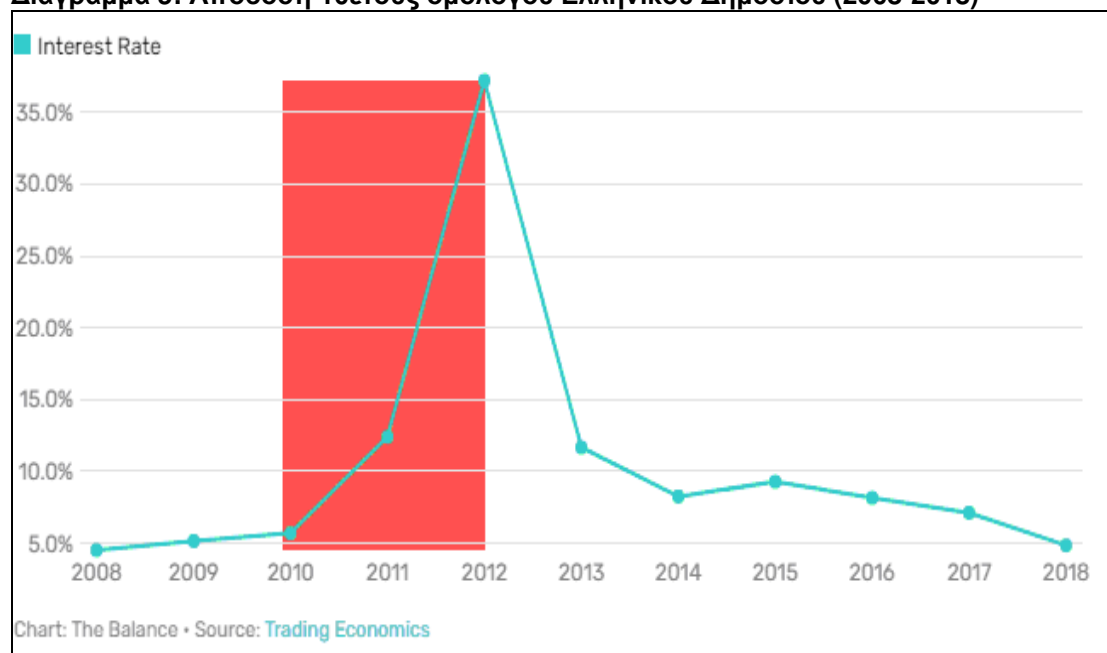
2.3 Χρονικό εκδήλωσης της οικονομικής κρίσης χρέους

Την περίοδο του 2008, η ελληνική οικονομία άρχισε να παρουσιάζει σοβαρά οικονομικά προβλήματα, εξαιτίας της εκδήλωσης της οικονομικής κρίσης σε ολόκληρο το κόσμο (Mavridis, 2018). Η οικονομική κρίση στην Ελλάδα έγινε εντονότερη το 2009, όταν η Ελλάδα βρέθηκε αντιμέτωπη με πολύ σοβαρά προβλήματα δημόσιου χρέους (Nelson et al., 2017). Εξαιτίας της δημοσιονομικής κρίσης και της κρίσης δημοσίου χρέους η ελληνική οικονομία οδηγήθηκε σε πλήρη ύφεση (Matsaganis, 2013).

Την χρονική περίοδο του 2009, το εξωτερικό χρέος της χώρας άγγιξε το 82,5% του ΑΕΠ, το οποίο ταυτίστηκε με το εξωτερικό δημόσιο χρέος, εφόσον τα δάνεια που λάμβανε η χώρα ήταν από το εξωτερικό και όχι από ιδιώτες (Ανδριώτη κ.α., 2016). Έτσι, η ελληνική οικονομία βρέθηκε αντιμέτωπη με τη σοβαρότερη μορφή κρίσης της. Τον Σεπτέμβριο του 2009, προχώρησε προς την αναθεώρηση των προβλέψεων της για το έλλειμμα από 3,7% και 6%, σε 12,7% του ΑΕΠ (Lynn, 2011).

Επιπλέον, το 2009, το έλλειμμα του προϋπολογισμού της Ελλάδας ξεπέρασε το 15% του ΑΕΠ της. Ο φόβος αθέτησης υποχρεώσεων διέυρυνε το spread του 10ετούς ομολόγου και οδήγησε στην κατάρρευση της αγοράς ομολόγων στην Ελλάδα. Αυτό περιορίσε την ικανότητα της Ελλάδας να καλύψει περαιτέρω τις αποπληρωμές χρέους (Amaded, 2020).

Διάγραμμα 5: Απόδοση 10ετούς ομολόγου Ελληνικού Δημοσίου (2008-2018)

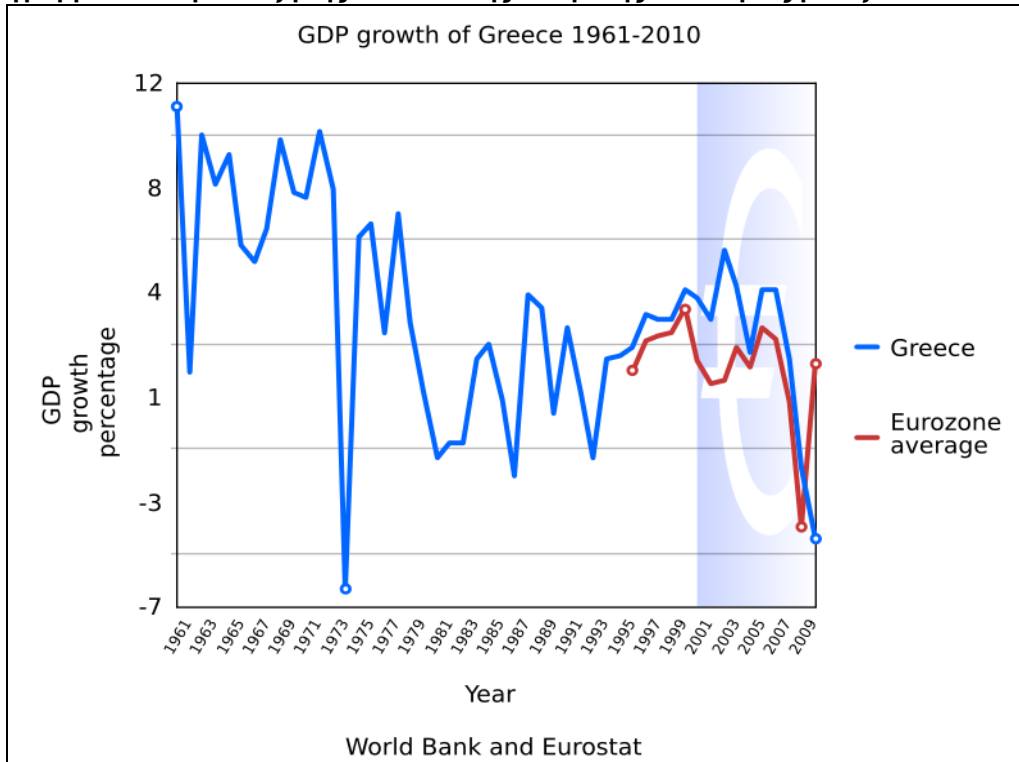

Πηγή: Amaded, 2020

Το παραπάνω διάγραμμα επισημαίνει την περίοδο κατά την οποία η απόδοση των 10ετών κρατικών ομολόγων ξεπέρασε το 35% έως ότου η τεράστια αναδιάρθρωση του χρέους ανάγκασε τους ιδιώτες ομολογιούχους να αποδεχθούν ζημιές επενδύσεων με αντάλλαγμα μικρότερο χρέος (Amaded, 2020).

Κατά το πρώτο τρίμηνο του 2010, η ελληνική οικονομία συρρικνώθηκε κατά 1,6%, και οδηγήθηκε σε μια πολυετή ύφεση (Tidey, 2018). Επιπροσθέτως, στα τέλη της άνοιξης του 2010, η Ελλάδα προχώρησε στην αναθεώρηση του ελληνικού δημόσιου ελλείμματος, το οποίο και εκτιμήθηκε στο 13,6% του ΑΕΠ. Επιπλέον, το δημόσιο χρέος προβλεπόταν, σύμφωνα με ορισμένες εκτιμήσεις, να αγγίξει το 120% του ΑΕΠ στο τέλος του 2010 (Louise & Landon, 2010).

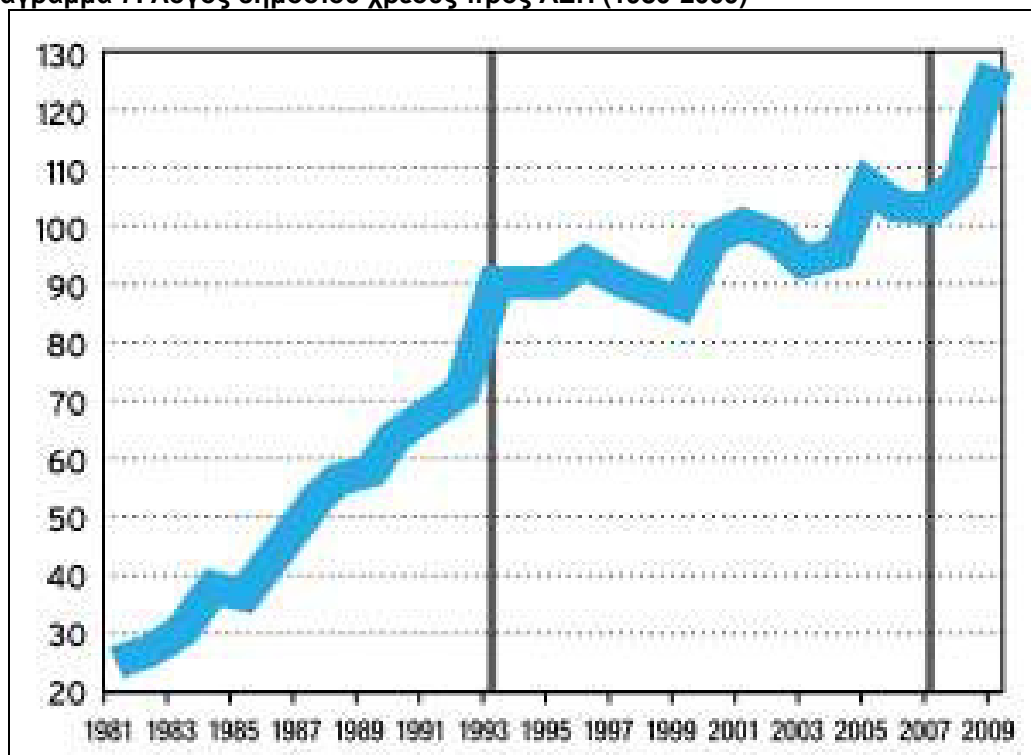
Διάγραμμα 6: Ρυθμοί αύξησης του ΑΕΠ της ελληνικής οικονομίας μεταξύ 1961 και 2010

Πηγή:

https://en.wikipedia.org/wiki/Economy_of_Greece#/media/File:Greece_GDP_growth_1961-2010.svg

Διάγραμμα 7: Λόγος δημοσίου χρέους προς ΑΕΠ (1980-2009)

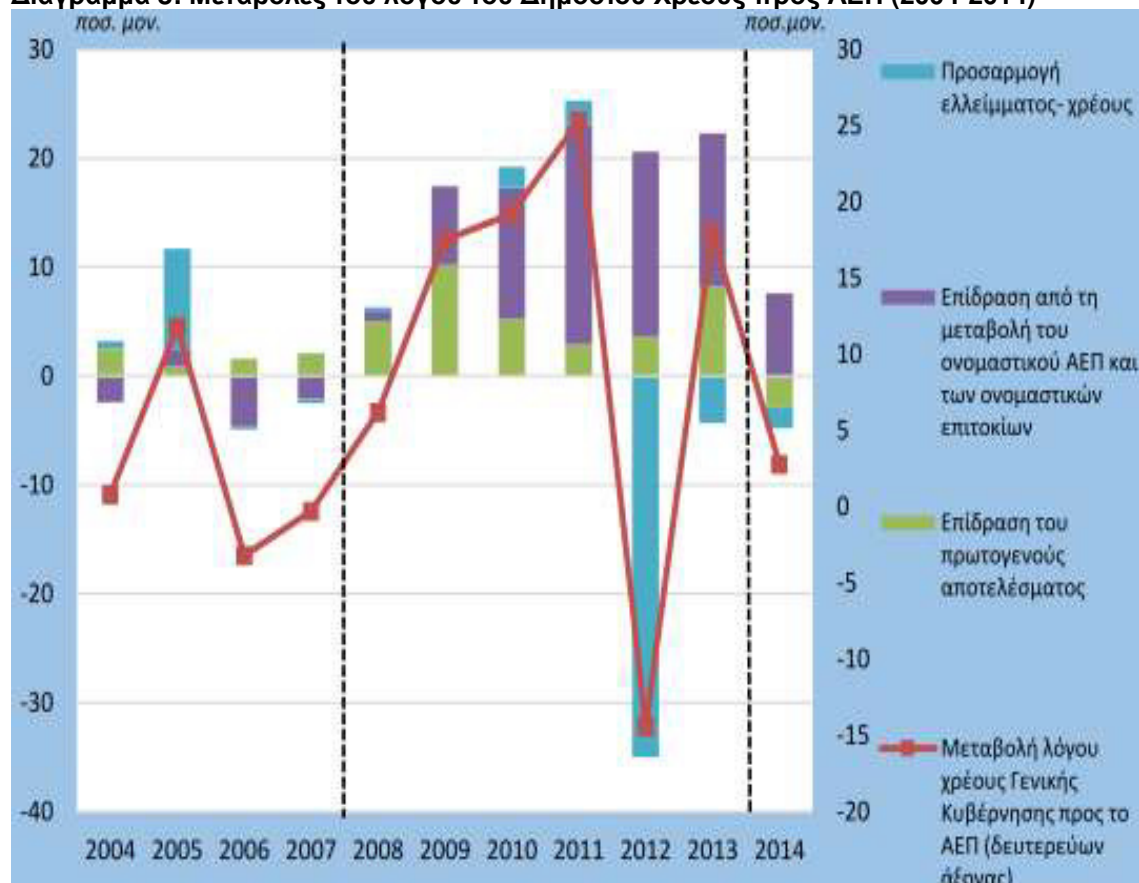

Πηγή: Καλοδίκης - Γιαννόπουλος, 2016

Ως εκ τούτου, η οικονομική κρίση στην Ελλάδα άρχισε υπό τη μορφή κρίσης ρευστότητας, η οποία πολύ γρήγορα μετατράπηκε σε κρίση δημοσίου χρέους και σε επέφερε οικονομικά, πολιτικά και κοινωνικά προβλήματα. Συγκεκριμένα, την περίοδο εκδήλωσης της κρίσης στην Ελλάδα διαδραματίστηκαν ποικίλες εκλογικές αναμετρήσεις και αλλαγές πολιτικών αρχηγών, στα πλαίσια εύρεσης λύσεων για την αποφυγή εξόδου από το ευρώ και την απόκλιση του ενδεχομένου στροφής στο παλιό εθνικό νόμισμα, τη δραχμή (Καλοδίκης - Γιαννόπουλος, 2016).

Σύμφωνα με τη Eurostat, το δημόσιο χρέος της Ελλάδας προς το ΑΕΠ ανήλθε συνολικά στο 146,2% το 2010 (Tidey, 2018). Όσον αφορά τη χρονική περίοδο του 2008 – 2013 το ελληνικό κράτος σημείωσε αρνητικό ρυθμό αύξησης του ΑΕΠ (Τράπεζα της Ελλάδος, 2015).

Διάγραμμα 8: Μεταβολές του λόγου του Δημοσίου Χρέους προς ΑΕΠ (2004-2014)

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος, 2015

Σε γενικές γραμμές το χρονοδιάγραμμα εκδήλωσης της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα περιλαμβάνει τα εξής γνωρίσματα:

- ◆ **Περίοδος 2009:** Η Ελλάδα ανακοίνωσε ότι το δημοσιονομικό της έλλειμμα θα ήταν 12,9% του ΑΕΠ της. Αυτό είναι περισσότερο τέσσερις φορές πάνω από το όριο του 3% της ΕΕ. Οι οίκοι αξιολόγησης Fitch, Moody' s και Standard & Poor' s μείωσαν την πιστοληπτική ικανότητα της Ελλάδας. Αυτό φόβισε τους επενδυτές και αύξησε το κόστος των μελλοντικών δανείων (Amaded, 2020).
- ◆ **Περίοδος 2010:**
 - Η Ελλάδα ανακοίνωσε σχέδιο μείωσης του ελλείμματός της στο 3% του ΑΕΠ μέσα σε διάστημα δύο χρόνων. Η Ελλάδα προσπάθησε να καθυσχύσει τους δανειστές της ΕΕ ότι ήταν δημοσιονομικά υπεύθυνη. Μετά από τέσσερις μήνες, η Ελλάδα προειδοποίησε ότι ενδέχεται να χρεοκοπήσει (Amaded, 2020).
 - Η ΕΕ και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο παρείχαν 240 δις ευρώ σε έκτακτα κεφάλαια με αντάλλαγμα τα μέτρα λιτότητας. Τα δάνεια δόθηκαν στην Ελλάδα για να πληρώσει τους τόκους του υπάρχοντος χρέους της και να διατηρήσει την κεφαλαιοποίηση των τραπεζών της. Η ΕΕ δεν είχε άλλη επιλογή από το να στηρίξει την ελληνική οικονομία, χρησιμοποιώντας ένα πρόγραμμα διάσωσης. Διαφορετικά, θα αντιμετώπιζε τις συνέπειες είτε εξόδου της Ελλάδας από την Ευρωζώνη είτε αθέτησης υποχρεώσεων. Τα μέτρα λιτότητας απαιτούσαν από την Ελλάδα να αυξήσει τον φόρο ΦΠΑ και τον εταιρικό φόρο. Έπρεπε να κλείσει τα φορολογικά κενά και να δημιουργήσει έναν ανεξάρτητο φοροεισπράκτορα για τη μείωση της φοροδιαφυγής. Μείωσε τα κίνητρα για πρόωρη συνταξιοδότηση και αύξησε τις εισφορές των εργαζομένων στο συνταξιοδοτικό σύστημα. Ταυτόχρονα, μείωσε τους μισθούς για να περιορίσει το κόστος των αγαθών και να ενισχύσει τις εξαγωγές. Τα μέτρα απαιτούσαν από την Ελλάδα να ιδιωτικοποιήσει πολλές κρατικές επιχειρήσεις όπως η έγινε στον τομέα της ηλεκτρικής ενέργειας.

Αυτό περιορίσει τη δύναμη των σοσιαλιστικών κομμάτων και συνδικάτων (Amaded, 2020).

➤ Οι ηγέτες της ΕΕ και οι οργανισμοί αξιολόγησης ομολόγων ήθελαν να διασφαλίσουν ότι η Ελλάδα δεν θα χρησιμοποιούσε το νέο χρέος για να αποπληρώσει το παλιό. Η Γερμανία, η Πολωνία, η Τσεχία, η Πορτογαλία, η Ιρλανδία και η Ισπανία είχαν ήδη χρησιμοποιήσει μέτρα λιτότητας για να ενισχύσουν τις δικές τους οικονομίες. Εφόσον πλήρωναν για τα προγράμματα διάσωσης, ήθελαν η Ελλάδα να ακολουθήσει το παράδειγμά τους (Amaded, 2020).

- ◆ **Περίοδος 2011:** Το Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας πρόσθεσε 190 δις ευρώ για την στήριξη της ελληνικής οικονομίας.
- ◆ **Περίοδος 2012:** Η Ελλάδα κατάφερε να μειώσει το δημόσιο χρέος της, ανταλλάσσοντας 77 δις. ευρώ σε ομόλογα με χρέη αξίας 75% λιγότερο.
- ◆ **Περίοδος 2014:** Η ελληνική οικονομία φάνηκε να ανακάμπτει, καθώς αναπτύχθηκε κατά 0,7%. Η κυβέρνηση πούλησε με επιτυχία ομόλογα και εξισορρόπησε τον προϋπολογισμό (Amaded, 2020). Βάσει των στοιχείων που δημοσιοποιεί η Eurostat (2015) το ελληνικό δημόσιο χρέος την περίοδο του 2014 φαίνεται να έφτασε το 178,6% του ΑΕΠ (βλ. πίνακα 2) (Καλοδίκης - Γιαννόπουλος, 2016).

Πίνακας 2: Δημόσιο χρέος, Ευρώπη & Ελλάδα (2003-2014)

Έτος	ΕΕ-27	Ελλάδα	
		% του ΑΕΠ	εκατ. €
2003	60,8	101,2	-
2004	61,3	102,7	-
2005	61,9	107,3	-
2006	60,5	103,5	-
2007	57,9	103,1	-
2008	61	109,4	-
2009	73,1	126,7	298.032
2010	78,5	144,9	329.351
2011	81,1	172	356.003
2012	83,8	159,4	304.814
2013	85,5	177	319.215
2014	86,8	178,6	317.117

Πηγή: Καλοδίκης - Γιαννόπουλος, 2016

- ♦ **Περίοδος 2015:** Στις 30 Ιουνίου 2015, η Ελλάδα έχασε την προγραμματισμένη πληρωμή 1,55 δις ευρώ. Αυτό χαρακτηρίστηκε ως καθυστέρηση αποπληρωμής και όχι επίσημη χρεοκοπία. Δύο μέρες αργότερα, το ΔΝΤ προειδοποίησε ότι η Ελλάδα χρειαζόταν νέα βοήθεια 60 δις. ευρώ και πρότεινε στους πιστωτές να προβούν σε περαιτέρω διαγραφή χρέους ύψους άνω των 300 δις ευρώ. Η αστάθεια δημιούργησε ένα εκτεταμένη οικονομική ζημιά στις τράπεζες, οι οποίες έκλεισαν και περιόρισαν τις αναλήψεις από ΑΤΜ με ημερήσιο όριο τα 60 ευρώ. Αυτό επηρέασε αρνητικά την τουριστική βιομηχανία, μέχρι τη στιγμή που συμφώνησε η ΕΚΤ να ανακεφαλαιοποιήσει τα εγχώρια χρηματοπιστωτικά ιδρύματα με 10 έως 25 δις. ευρώ, για να λειτουργήσουν ξανά (Amaded, 2020).

- ♦ **Περίοδος 2016:** Η Τράπεζα της Ελλάδος προέβλεψε ότι η οικονομία θα επανέλθει σε ανάπτυξη μέχρι το καλοκαίρι. Σημείωσε μείωση μόνο κατά 0,2% το 2015, αλλά τα εγχώρια χρηματοπιστωτικά ιδρύματα εξακολουθούσαν να χάνουν χρήματα. Ήταν απρόθυμοι να ζητήσουν επισφαλή χρέη, πιστεύοντας ότι οι δανειολήπτες τους θα ξεπλήρωναν μόλις βελτιωθεί η οικονομία. Ο Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Σταθερότητας της ΕΕ εκταμίευσε 7,5 δις ευρώ στην Ελλάδα με σκοπό να πληρώσει τους τόκους του χρέους της. Η Ελλάδα συνέχισε τα μέτρα λιτότητας, ενώ παράλληλα προχώρησε στον εκσυγχρονισμό των συνταξιοδοτικών και φορολογικών συστημάτων. Υποσχέθηκε να ιδιωτικοποιήσει περισσότερες εταιρείες και να πουλήσει μη εξυπηρετούμενα δάνεια (Amaded, 2020).

Πίνακας 3: Εξέλιξη του λόγου χρέος/ΑΕΠ της Γενικής Κυβέρνησης

	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Χρέος/ΑΕΠ	171,3	156,9	175	177,1	180,2	173,5
Μεταβολή λόγου χρέος/ΑΕΠ	25,3	-14,4	18	2,1	3,1	-6,7
Πρωτογενές ισοζύγιο Γενικής Κυβέρνησης	3	3,7	8,3	-0,4	-2,1	-1,8
Συσσωρευμένο αποτέλεσμα εκ των οποίων	15,3	11,5	10,1	5,7	4,9	0,3
Τόκοι	7,3	5	4	3,9	4,2	3,9
Μεγέθυνση ΑΕΠ	8,9	6,6	3,9	-0,8	-0,5	-2,9
Πληθωρισμός	-0,8	-0,1	2,3	2,6	1,2	-0,7
Προσαρμογή αποθεμάτων-ροών	7	-29,6	-0,4	-3,3	0,3	-5,3

Πηγή: Καλοδίκης - Γιαννόπουλος, 2016

Με βάση τον παραπάνω πίνακα παρατηρείται πως δεν επιτεύχθηκαν οι στόχοι των προγραμμάτων οικονομικής προσαρμογής ως προς τη διαμόρφωση προϋποθέσεων δημοσιονομικής σταθερότητα και εξάλειψης της ελληνικής κρίσης δημοσίου χρέους. Σε συνάρτηση με τη λιτότητα που εφαρμόστηκε στην Ελλάδα το ύψος του δημόσιου χρέους έφτασε το 173% του ΑΕΠ την χρονική περίοδο του 2016.

Το 2017 στην Ελλάδα, το 22% του πληθυσμού υποστήριζε ότι ζούσε ακραία επίπεδα φτώχειας, λόγω της έλλειψης οικονομικής δραστηριότητας για μια αξιοπρεπή διαβίωση και αδυναμίας κάλυψης των εξόδων έκτακτης ανάγκης. Περίπου το 22% του πληθυσμού ήταν άνεργοι, σε αντίθεση με την περίοδο του 2010 που η ανεργία αντιστοιχούσε στο 12%. Έτσι, η οικονομία της χώρας συνέχιζε να αντιμετωπίζει δημοσιονομικές δυσκολίες από ό, τι στην αρχή της κρίσης και το εξωτερικό χρέος της υπερδιπλασιάστηκε από 70% του ΑΕΠ το 2007 στο 150% το 2017⁴.

2.4 Λόγοι εκδήλωσης της οικονομικής κρίσης χρέους

Είναι γεγονός ότι πολλές φορές μπορεί κανείς να αναρωτηθεί ποιοι ήταν οι λόγοι που οδηγήθηκε η Ελλάδα, αλλά και η ΕΕ στην οικονομική κρίση. Ειδικότερα, τα αίτια της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα ήταν σε μεγάλο βαθμό ενδογενή, επειδή προέκυψαν από την λανθασμένη διαχείριση της ελληνικής οικονομίας και των κρατικών οικονομικών και όχι από εξωγενείς διεθνείς παράγοντες (Kindreich, 2017).

Όσον αφορά την Ελλάδα ο κυριότερος λόγος ήταν η είσοδος της στη ζώνη του ευρώ την περίοδο του 2001. Η Ελλάδα ήταν μέλος της ΕΕ από το 1981, αλλά δεν μπορούσε να εισέλθει στην ευρωζώνη, καθώς το δημοσιονομικό της έλλειμμα ήταν πολύ υψηλό με βάση τα κριτήρια του Μάαστριχτ της ευρωζώνης. Κατά την πρώτη περίοδο της χρήσης του νέου νομίσματος όλα λειτουργούσαν κανονικά, με την Ελλάδα να επωφελείται από τη δύναμη του ευρώ. Περιορίσε τα επιτόκια και έφερε επενδυτικά κεφάλαια και δάνεια. Κατά την χρονική περίοδο του 2004, η Ελλάδα ανακοίνωσε ότι παρουσίασε λανθασμένα στοιχεία ως προς την οικονομική της κατάσταση, παρακάμπτοντας τα κριτήρια του Μάαστριχτ. Η ΕΕ όμως δεν προχώρησε στην επιβολή κυρώσεων, καθώς τόσο η Γερμανία, όσο και η Γαλλία δαπανούσαν υπέρογκα ποσά εκείνη την εποχή. Επομένως, θα έπρεπε να προβούν πρώτα αυτές οι χώρες σε εφαρμογή μέτρων λιτότητας και μετά η Ελλάδα. Ωστόσο, το ελληνικό χρέος συνέχισε να αυξάνεται μέχρι τη στιγμή που ξέσπασε η κρίση το 2008 (Amaded, 2020).

⁴ The Greek debt crisis: A case of banks before people. Ανακτήθηκε 30 Ιανουαρίου, 2022 από <https://jubileedebt.org.uk/countries-in-crisis/greek-debt-crisis-case-banks-people>

Επιπροσθέτως, πριν την ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωζώνη, οι επενδυτές την αντιμετώπιζαν ως μια χώρα μεσαίου εισοδήματος με κακή διακυβέρνηση, δηλαδή ως πιστωτικό κίνδυνο. Μετά την ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωζώνη, οι επενδυτές πίστευαν ότι η Ελλάδα δεν αποτελούσε πλέον πιστωτικό κίνδυνο και άρχισαν να δανείζουν στην Ελλάδα περίπου με τα ίδια επιτόκια που δανείζουν στη Γερμανία. Αντιμέτωπη με αυτή την ξαφνική διαθεσιμότητα φθηνού χρήματος, η Ελλάδα άρχισε να λαμβάνει όλο και περισσότερα δάνεια. Έπειτα όμως, όταν αδυνατούσε να αποπληρώσει τα χρέη της, αποδείχθηκε ότι οι χρηματοπιστωτικές αγορές έκαναν λάθος (Klein, 2015).

Επιπλέον, η ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωζώνη την εμπόδισε να ασκήσει πλήρη έλεγχο στη νομισματική της πολιτική, πράγμα που σήμαινε ότι τα επιτόκια διατηρήθηκαν πολύ χαμηλά για πάρα πολύ καιρό σε σχέση με τις πληθωριστικές πιέσεις που συσσωρεύονταν στην ελληνική οικονομία. Η νομισματική πολιτική δεν ήταν συγχρονισμένη με την άνθηση της οικονομίας και την εύκολη πρόσβαση σε πιστώσεις (Kindreich, 2017).

Η ελληνική κρίση χρέους προήλθε από τις βαριές κρατικές δαπάνες και τα προβλήματα κλιμακώθηκαν με την πάροδο των ετών λόγω της επιβράδυνσης της παγκόσμιας οικονομικής ανάπτυξης. Όταν η Ελλάδα έγινε μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) την 1η Ιανουαρίου 1981, η οικονομία και τα οικονομικά της χώρας ήταν σε καλή κατάσταση και μέχρι το 1999 παρουσίαζε ικανοποιητικά επίπεδα χρέους προς ΑΕΠ κάτω από 60% και δημοσιονομικό έλλειμμα κάτω του 3% του ΑΕΠ. Όμως, η κατάσταση επιδεινώθηκε δραματικά τις επόμενες δύο δεκαετίες, λόγω της δημοσιονομικής ασφυξίας, η οποία ορίζεται ως σπάταλη και υπερβολική δαπάνη, που οδήγησε στην αύξηση των ελλειμμάτων και των επιπέδων χρέους (Picardo, 2022).

Η ελληνική οικονομική κρίση εκδηλώθηκε και λόγω της εκτεταμένης απάτης και της απουσίας δημόσιας ευθύνης. Συγκεκριμένα, η Ελλάδα κατακλύζεται από λανθασμένη αναφορά των οικονομικών επιδόσεων από διαδοχικές κυβερνήσεις, όπου οι επενδυτές δεν κατάφεραν να συλλέξουν ή να ενεργήσουν με τον κατάλληλο τρόπο. Ακόμη, μεγάλο ρόλο διαδραμάτισαν τα μη βιώσιμα επίπεδα χρέους, οι υπερβολικές δημόσιες δαπάνες, η αύξηση των μισθών, η πτώση της ανταγωνιστικότητας και η αύξηση της πιστωτικής επέκτασης και η μαζική φοροδιαφυγή (Kindreich, 2017).

Επιπλέον, υπάρχουν διάφοροι λόγοι που οδήγησαν στην αύξηση του δημόσιου χρέους στην Ελλάδα, οι οποίοι χωρίζονται στους εσωτερικούς και στους εξωτερικούς. Ως εσωτερικοί λόγοι νοούνται αυτοί που μπορούν να επηρεαστούν από το ίδιο το ελληνικό κράτος με πολιτικά ή οικονομικά μέτρα. Οι εξωτερικοί λόγοι όμως δεν μπορούν να επηρεαστούν άμεσα ή καθόλου από την Ελλάδα (Φιλίππου, 2013).

Όσον αφορά τους εξωτερικούς παράγοντες που συνέβαλαν στην εκδήλωση της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα ήταν οι εξής:

- **Φούσκα στις τιμές των ακινήτων στις ΗΠΑ.** Η συγκεκριμένη αιτία ήταν αρκετή για να οδηγήσει στην αυξημένη κατανάλωση που επέφερε υπερ-θέρμανση στην οικονομία και μεγιστοποίησε το έλλειμμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών .
- **Επέκταση στεγαστικών δανείων αυξημένου κινδύνου.** Το γεγονός ότι από το 2003 έως το 2007 σημειώθηκε τεράστια άνοδος ως προς τα στεγαστικά δάνεια από 9% στο 24% αντίστοιχα ήταν ένας ακόμη λόγος πρόκλησης της κρίσης. Συγκεκριμένα τα δάνεια αυτά δόθηκαν σε νοικοκυριά που βάσει των κριτηρίων που προσκόμιζαν δεν θα έπρεπε να τα λάβουν. Τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα στηρίχθηκαν στο γεγονός της αύξησης των τιμών στα ακίνητα, με αποτέλεσμα να παρέχουν χαμηλό επιτόκιο, για να διευκολυνθούν οι δανειολήπτες (Φιλίππου, 2013).
- **Μεταφορά του ρίσκου από τις οικονομικές καταστάσεις των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων στο κοινό.** Αυτό το γεγονός έδωσε τη δυνατότητα στα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα να χορηγούν δάνεια σε πολίτες χωρίς να υπάρχει μία φερέγγυα βάση.

Όσον αφορά τους εσωτερικούς παράγοντες που ευθύνονται για την ελληνική οικονομική κρίση είναι:

- Η μείωση της φορολογίας που πραγματοποιήθηκε σε διάστημα 10 χρόνων από την ελληνική πολιτεία πριν την εκδήλωση της κρίσης.
- Η στρατηγική της ΕΕ, βάσει της οποίας δεν επιτρεπόταν η παροχή οικονομικής στήριξης των χωρών της Ευρωζώνης από την ΕΚΤ, αλλά τις εξανάγκαζε να λάβουν δάνεια από εμπορικά

χρηματοπιστωτικά ιδρύματα. Αυτό οδήγησε στην αύξηση των επιτοκίων δανεισμού.

- Το ενιαίο νόμισμα του ευρώ, το οποίο κατέστησε δυνατή την εκροή πόρων σε άλλες χώρες πολύ πιο ανεπτυγμένες, γεγονός που δημιούργησε έλλειμμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών (Φιλίππου, 2013).

Σε σύγκριση με τη Γερμανία, η Ελλάδα παρουσίασε ελλείμματα τρεχουσών συναλλαγών ύψους 14,5% του ΑΕΠ, ενώ η Γερμανία πλεόνασμα 7,5% του ΑΕΠ. Ορισμένες χώρες με υψηλές εξαγωγές στην ευρωζώνη είχαν περισσότερες αποταμιεύσεις παρά επενδύσεις. Το εξωτερικό χρέος του ελληνικού κράτους είχε ήδη αυξηθεί μεταξύ 2001 και 2007 ως αποτέλεσμα των ελλειμμάτων του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. Καθοριστικοί παράγοντες ήταν η πτώση των τιμών και η σχετική αύξηση της απόδοσης των ελληνικών κρατικών ομολόγων. Έτσι, απειλήθηκε άμεσα η ρευστότητα του κράτους. Ο υπερβολικός δανεισμός των ελληνικών επιχειρήσεων και νοικοκυριών ήταν υπεύθυνος για την ανάπτυξη του δημόσιου και του εξωτερικού χρέους. Ως επί το πλείστον δεν μπορούσαν να πληρωθούν τα δάνεια, με αποτέλεσμα πολλά χρηματοπιστωτικά ιδρύματα να χρεοκοπήσουν (Rathje, 2018).

Είναι βασικό να σημειωθεί ότι ως προς την εκδήλωση της οικονομικής κρίσης συνέβαλε το μέγεθος και η ταχύτητα της δημοσιονομικής εξυγίανσης, καθώς στην Ελλάδα βρίσκονταν σε υψηλότερα επίπεδα οι μακροοικονομικές ανισοροπίες σε αντίθεση με άλλες χώρες. Ακόμη, μεγάλο ρόλο διαδραμάτισαν οι φορολογικοί συντελεστές, που ήταν ιδιαίτερα αυξημένοι σε σχέση με τους προβλεπόμενους. Επίσης, η επικέντρωση της δημοσιονομικής πολιτικής στην αύξηση της φορολογίας οδήγησε στην μεγέθυνση του άτυπου οικονομικού τομέα, μείωσε τις φορολογικές εισροές λόγω της φοροδιαφυγής και στην λήψη νέων μέτρων εκπλήρωσης των δημοσιονομικών στόχων. Όλα τα παραπάνω συνέβαλαν στο να οδηγηθεί η Ελλάδα στην ύφεση και στην επιβολή σκληρών μέτρων λιτότητας (Stournaras, 2019).

2.5 Συνέπειες της οικονομικής κρίσης χρέους

Στις αρχές του 2010, όταν σήμανε συναγερμός λόγω των δυσκολιών χρηματοδότησης της Ελλάδας, οι αγορές κρατικού χρέους της Ευρωζώνης έδειξαν ότι δεν είχαν τα μέσα να αντιμετωπίσουν και να λύσουν μια τέτοια κατάσταση. Βασιζόμενη στις αρχές «χωρίς χρεοκοπία, χωρίς διάσωση και χωρίς έξοδο», η Ευρώπη απέτυχε ως προς την πρόληψη και την επίλυση της οικονομικής κρίσης. Ως αποτέλεσμα, οι αγορές εξέφρασαν έντονη ανησυχία και άρχισαν να απαιτούν πολύ υψηλότερα ασφάλιστρα κινδύνου από τις πιο υπερχρεωμένες χώρες (Correia & Martins, 2019).

Έτσι, προκλήθηκαν πολύ σοβαρές συνέπειες σε όλους τους τομείς της ελληνικής οικονομίας (Juncker & Tremonti, 2010). Αρχικά, από την κατάσταση που επικράτησε δεν θα μπορούσε να μείνει ανεπηρέαστη η κοινωνία. Ειδικότερα, οι συνέπειες της οικονομικής κρίσης συνδέονται με εκείνες που παρατηρούνται σε όλες τις χώρες που επλήγησαν από την οικονομική κρίση, δημιουργώντας ποικίλες προκλήσεις τόσο στην ανώτερη, όσο και στην μεσαία κοινωνική τάξη (European Commission, 2010).

Πιο συγκεκριμένα, η μείωση και ο περιορισμός του μηνιαίου εισοδήματος των πολιτών οδήγησε στην εκδήλωση πολύ σοβαρών αρνητικών μεταβολών που επηρέασαν την ευημερία του κοινωνικού συνόλου της χώρας. Ουσιαστικά, όλα αυτά συνέβαλαν στο να οδηγηθεί η κοινωνία στη φτώχεια (Juncker & Tremonti, 2010).

Βάσει των σχετικών στοιχείων, την χρονική περίοδο 2003-2009, προτού γίνει αισθητή η οικονομική κρίση στην Ελλάδα, παρατηρήθηκε άνοδος στο μέσο ισοδύναμο διαθέσιμο εισόδημα των Ελλήνων με ποσοστό της τάξης του 14%. Έπειτα, όταν άρχισε να εκδηλώνεται η οικονομική κρίση σημειώθηκε τεράστια μείωση κατά 42% την χρονική περίοδο 2009-2014 στο μέσο ισοδύναμο διαθέσιμο εισόδημα. Επιπλέον, το ΑΕΠ της χώρας παρουσίασε συρρίκνωση κατά 26%. Μεγάλο ρόλο στα αποτελέσματα αυτά διαδραμάτισε η αυξημένη επιβολή φόρων, η οποία οδήγησε στην ραγδαία υποχώρηση του επιπέδου διαβίωσης των Ελλήνων.

Πίνακας 4: Μεταβολή μέσου διαθέσιμου εισοδήματος ανά φύλο και ηλικία (2003-2014)

	Εισοδηματική μεταβολή (%)		
Φύλο	2003-2009	2009-2014	2003-2014
Άνδρες	+13,9	-41,9	-33,8
Γυναίκες	+14,8	-41,6	-32,9
Ηλικία	2003-2009	2009-2014	2003-2014
17 και κάτω	+8	-42,5	-37,8
18-29	+12,9	-44,8	-37,7
30-44	+8,6	-42,3	-37,4
45-64	+21,5	-44,6	-32,7
65 και πάνω	+19,5	-33,5	-20,5
Σύνολο	+13,8	-41,7	-33,7

Πηγή: Νικολαΐδης, 2018

Πίνακας 5: Μεταβολή μέσου διαθέσιμου εισοδήματος ανά επαγγελματική κατηγορία (2009-2014)

	Εισοδηματική μεταβολή (%)		
Επάγγελμα	2009-2012	2012-2014	2009-2014
Μισθωτοί	-34,4	-6,4	-38,6
Αυτοαπασχολούμενοι	-30,6	-1,4	-40,3
Άνεργοι	-39,9	-6,5	-43,8
Συνταξιούχοι	29,6	-4,1	-32,5
Άλλοι	-40,8	-1,9	-41,9
Σύνολο	-39	-4,5	-41,7

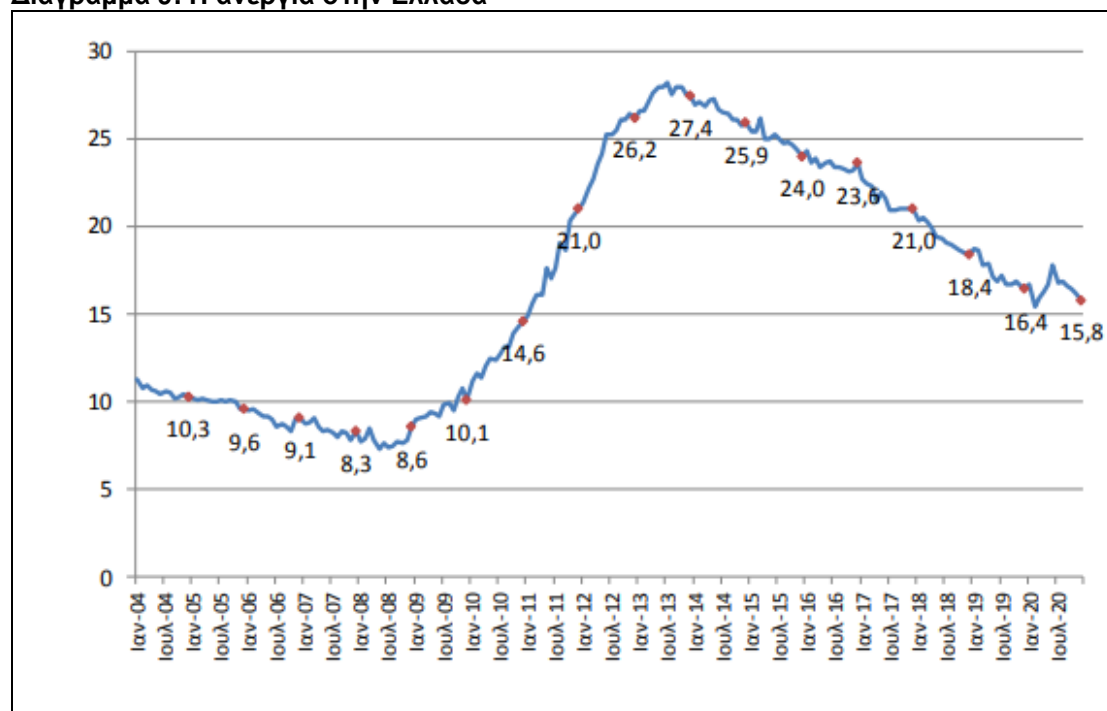
Πηγή: Νικολαΐδης, 2018

Από τον παραπάνω πίνακα διακρίνεται ότι, η ποσοστιαία μείωση του εισοδήματος των μισθωτών για την περίοδο 2009-2012 άγγιξε το 34,4%, ενώ για όλη την περίοδο της κρίσης 2009-2014 το 38,6%. Σε μεγάλο βαθμό μειώθηκαν τα εισοδήματα των αυτοαπασχολούμενων κατά 40,3% την περίοδο 2009-2014, των ανέργων κατά 43,8% και των συνταξιούχων κατά 32,5%.

Όσον αφορά τις συνέπειες της οικονομικής κρίσης στον επιχειρηματικό τομέα παρατηρήθηκε ότι τα μέτρα λιτότητας που επιβλήθηκαν από την ελληνική κυβέρνηση οδήγησαν στο κλείσιμο πολλών επιχειρήσεων. Συγκεκριμένα, οι ελληνικές επιχειρήσεις βρίσκονταν σε πολύ δύσκολη οικονομική κατάσταση και δεν μπορούσαν να ανταπεξέλθουν στην κάλυψη των οφειλών τους και στην αυξημένη φορολογία. Επιπλέον, δεν ήταν σε θέση να πληρώνουν τις δόσεις των επιχειρηματικών δανείων που είχαν λάβει, ενώ πολλές από αυτές αδυνατούσαν να καταβάλουν και τις ασφαλιστικές τους υποχρεώσεις. Το αποτέλεσμα αυτής της κατάστασης ήταν να βρεθεί στην ανεργία μεγάλη μερίδα του πληθυσμού, εφόσον πολλές επιχειρήσεις που έκλεισαν απασχολούσαν κάποιο εργατικό δυναμικό (Malliaropoulos, 2010).

Ειδικότερα, όσον αφορά την ανεργία στην Ελλάδα την περίοδο της οικονομικής κρίσης παρατηρείται μία ανοδική πορεία. Όπως φαίνεται στο διάγραμμα που ακολουθεί, από το 2009 έως το 2014 σημειώνεται μία τεράστια αύξηση στα ποσοστά ανεργίας στην Ελλάδα, φτάνοντας την περίοδο του 2014 στα ύψη και συγκεκριμένα στο 27,8%.

Διάγραμμα 9: Η ανεργία στην Ελλάδα

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2020

Πίνακας 6: Μεταβολή της απασχόλησης στην Ελλάδα (2008-2016)

Φύλο	2008	2016	Διαφορά (%)
Άνδρες	2.275.517	1.685.040	-26%
Γυναίκες	1.482.960	1.219.329	-18%
Κλάδος			
Γεωργία, αλιεία, ορυχεία	436.877	395.943	-9%
Βιομηχανία, ηλεκτρισμός, ύδρευσης	499.781	311.921	-38%
Οικοδομή, κατασκευές	327.627	120.194	-63%
Δημόσια διοίκηση	62.739	61.792	-2%
Εκπαίδευση, έργα	579.958	517.465	-11%
Άλλες υπηρεσίες	1.711.355	1.408.328	-18%
Μέγεθος επιχείρησης			
1-10	1.271.835	837.960	-34%
11-50	659.918	522.237	-21%
50+	722.868	646.984	-10%

Πηγή: Νικολαΐδης, 2018

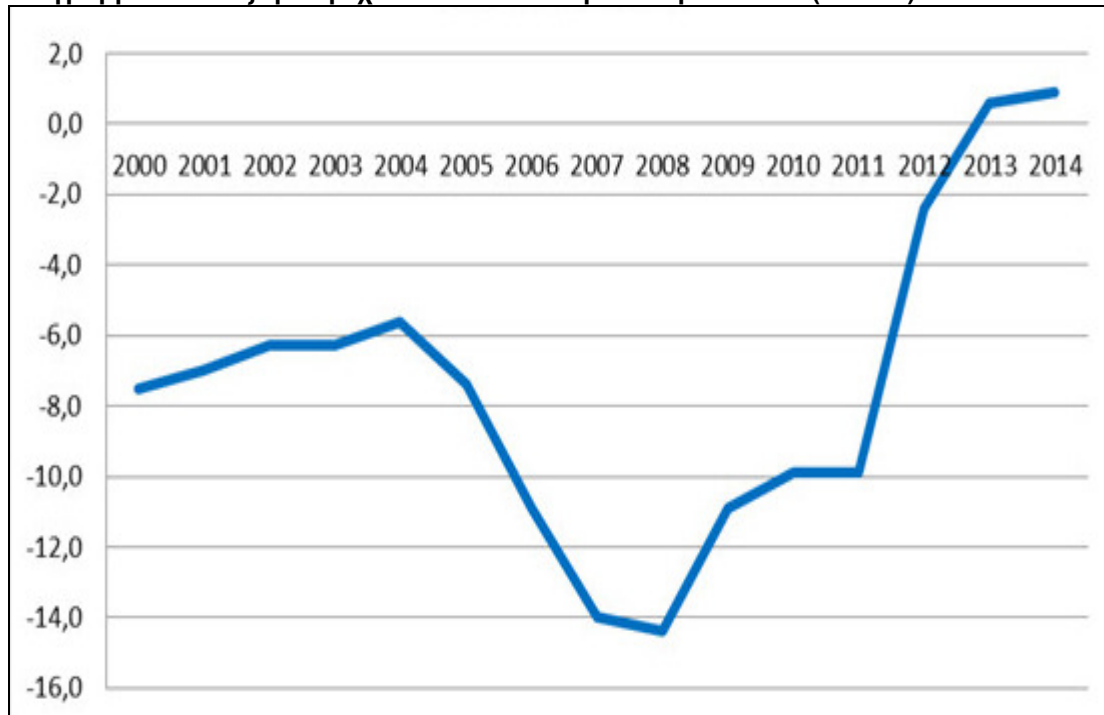
Μέσα από τον παραπάνω πίνακα παρατηρείται ότι κατά την χρονική περίοδο 2008-2016 συρρικνώθηκε το ποσοστό απασχόλησης στον τομέα των οικοδομικών κατασκευών κατά 63%. Πρόκειται για έναν κλάδο που κλονίστηκε σε πολύ μεγάλο βαθμό από την κρίση, καθώς έπαψαν να κατασκευάζονται κτίρια και κατοικίες τη δεδομένη περίοδο. Ακόμη, παρατηρείται μείωση της απασχόλησης κατά 34% στις πολύ μικρές επιχειρήσεις που διατηρούσαν από 1 έως 10 άτομα προσωπικό.

Όσον αφορά τα ζητήματα οικονομικής διάρθρωσης στην Ελλάδα υπήρχαν πριν την οικονομική κρίση και δεν είχαν αντιμετωπιστεί μέχρι και την εκδήλωση της. Αυτό είχε ως συνέπεια να γίνουν εντονότερα και να καταστήσουν το κράτος αδύναμο να τα επιλύσει (Ελληνική Ένωση Τραπεζών, 2010).

Επιπλέον, η ελληνική οικονομία από το 2009 και μετά θεωρήθηκε ιδιαίτερα αδύναμη και ευάλωτη, καθώς έχει περιορίσει τον ρυθμό ανάπτυξης της, έχει μεγιστοποιήσει το δημόσιο χρέος της, το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών και το δημόσιο έλλειμμα. Συνέπεια όλων αυτών των καταστάσεων είναι η αποσταθεροποίηση και ο περιορισμός της ανάπτυξης της (Ελληνική Ένωση Τραπεζών, 2011).

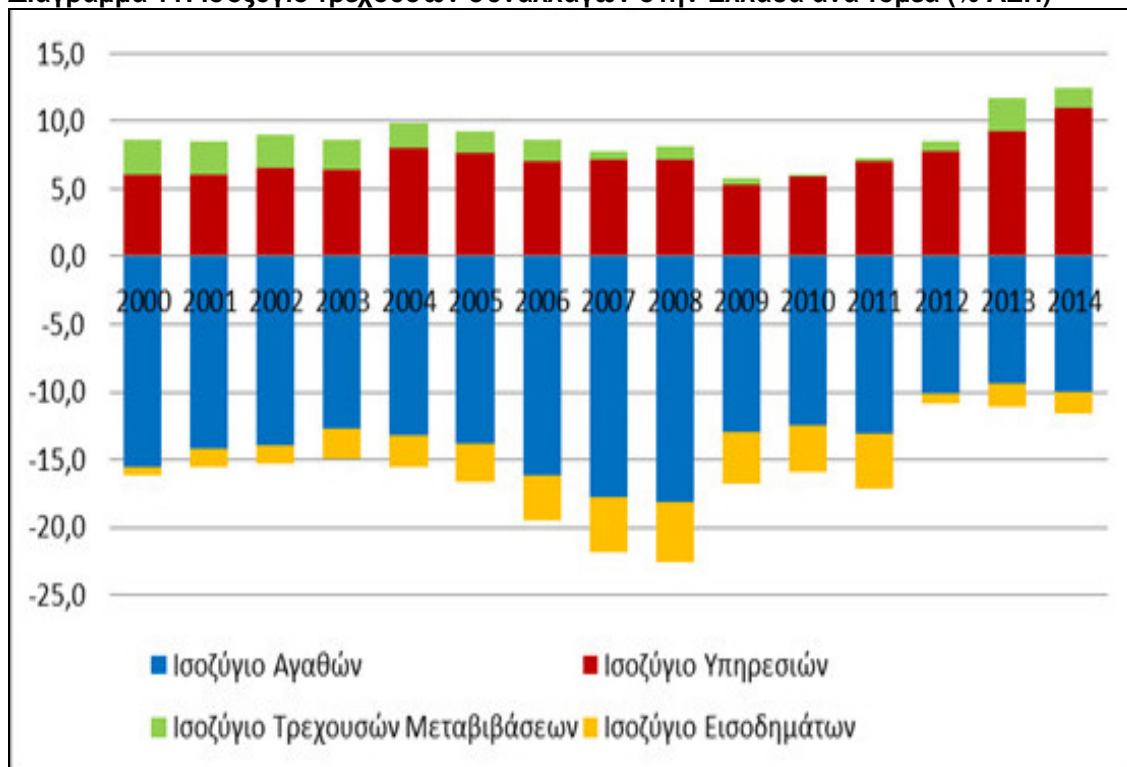
Την περίοδο του 2010 σημειώθηκε μείωση στο ΑΕΠ με ποσοστό της τάξεως του 7,1% έναντι 4,9% που ήταν το 2009. Σε αυτό συνέβαλε ο περιορισμός της εγχώριας δημόσιας και ιδιωτικής κατανάλωσης και η άνοδος της ανεργίας. Επιπλέον, προέκυψαν ελλείμματα στην οικονομία την ίδια χρονική περίοδο κατά 9,4%. Όσον αφορά το έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών διατηρήθηκε στο 11,7% του ΑΕΠ για την χρήση του 2011, ενώ το 2010 ήταν 12,8% (Σκούτελη, 2015).

Διάγραμμα 10: Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών στην Ελλάδα (% ΑΕΠ)

Πηγή: Σολομήτσος, 2015

Διάγραμμα 11: Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών στην Ελλάδα ανά τομέα (% ΑΕΠ)

Πηγή: Σολομήτσος, 2015

Στην περίπτωση του χρηματοπιστωτικού τομέα στην Ελλάδα διακρίνεται ότι η οικονομική κρίση επέφερε σοβαρά προβλήματα ρευστότητας και κεφαλαιακής επάρκειας (Ελληνική Ένωση Τραπεζών, 2010). Ακόμη, σημείωση μεγάλη μείωση ως προς την κερδοφορία τους, επιδεινώθηκε η βιωσιμότητα τους, αυξήθηκε το σύνολο των μη εξυπηρετούμενων χορηγήσεων, συρρικνώθηκαν οι καταθέσεις, τις οποίες απέσυραν από τα ταμεία τους οι Έλληνες πολίτες και επιχειρηματίες και αυξήθηκε το επιτόκιο δανειοδότησης (Hyz, 2019). Οι ελληνικές τράπεζες δέχθηκαν ποικίλες προκλήσεις από τις διεθνείς διατραπεζικές αγορές, προκειμένου να παραμείνουν βιώσιμες. Ωστόσο όμως δεν κατάφεραν να πάρουν το ρίσκο για να ενισχύσουν τον βαθμό αποδοτικότητας τους (Ελληνική Ένωση Τραπεζών, 2010).

Από την περίοδο του 2009 έως την περίοδο του 2012 περιορίστηκαν σε μεγάλο βαθμό οι καταθέσεις των ελληνικών χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων. Οι Έλληνες φοβούμενοι για την οικονομική κατάσταση της χώρας προχώρησαν στην απόσυρση των καταθέσεων τους από τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, αποδυναμώνοντας τα κατά 87 δις ευρώ (Βελέντζα, 2015). Έτσι, βρέθηκαν αντιμέτωπα με το ζήτημα της χαμηλής ρευστότητας και αποδοτικότητας (Ελληνική Ένωση Τραπεζών, 2010).

Όλα τα παραπάνω αποτελέσματα συνέβαλαν στο να επικρατήσει στην αγορά μεγάλη αβεβαιότητα και προβληματισμός για το μέλλον των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων. Στο σύνολο των προβλημάτων προστέθηκε το ζήτημα των διαρκών υποβαθμίσεων της πιστοληπτικής εκτίμησης των ελληνικών χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων, πράγμα διαδραμάτισε καίριο ρόλο στην υποβάθμιση της αγοράς, στην μη εφικτή στροφή τους σε ξένο δανεισμό και στη συρρίκνωση της κεφαλαιοποίησης τους (Σκούτελη, 2015).

Σημειώνεται ακόμη πως πέρα από την δραστηριοποίηση των ελληνικών τραπεζών στο εσωτερικό της χώρας την περίοδο της κρίσης, κλήθηκαν να διαχειριστούν την στροφή τους και την επέκτασή τους σε άλλες αγορές του εξωτερικού, για να μην ανακύψουν προβλήματα βιωσιμότητας. Ως προς αυτό συνέβαλε η χρήση συγκεκριμένων στρατηγικών (Ελληνική Ένωση Τραπεζών, 2011).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΠΟΛΙΚΕΣ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΧΡΕΟΥΣ

3.1 Χρηματοδότηση από το μηχανισμό στήριξης

Η Ελλάδα την περίοδο του 2009, έχοντας σημειώσει πολυάριθμα οικονομικά προβλήματα, έκρινε ότι η μόνη λύση για την διαχείριση και την αντιμετώπιση τους ήταν να ζητήσει οικονομική στήριξη από το εξωτερικό οικονομικό περιβάλλον. Έτσι, στα τέλη της άνοιξης του 2009 ζήτησε από τις χώρες της Ευρωζώνης να της χορηγήσουν το ποσό των 80 δις ευρώ. Παράλληλα, απευθύνθηκε και στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, από το οποίο ζήτησε το ποσό των 30 δις ευρώ.

Η αίτηση για την χορήγηση των χρημάτων αυτών περιλάμβανε τρεις μνημονιακές συμβάσεις που αφορούσαν το *Τεχνητό Μνημόνιο Συνεννόησης*, το *Μνημόνιο Οικονομικής και Χρηματοπιστωτικής Πολιτικής* και το *Μνημόνιο Συνεννόησης στις συγκεκριμένες προϋποθέσεις οικονομικής πολιτικής* (Collignon, 2011). Όσον αφορά την έννοια του μνημονίου έγκειται στο γεγονός ότι αφορά μία συμφωνία που γίνεται σε έντυπη μορφή και συνυπογράφεται από όλα τα εμπλεκόμενα μέρη που την υποστηρίζουν. Η έννοια αυτή άρχισε να χρησιμοποιείται κατά την έναρξη της οικονομικής κρίσης, τη στιγμή που η Ελλάδα προχώρησε στην λήψη δανείων από το εξωτερικό. Η εκταμίευση των δανείων όμως έφερε και κάποιες συγκεκριμένες προϋποθέσεις και όρους που αναφέρονται στο Μνημόνιο, τους οποίους όφειλε να τηρήσει η χώρα (Επαμεινώνδα, 2010).

Ακόμη, την ίδια περίοδο συστήθηκε μία νέα ομάδα για την εκπροσώπηση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, της ΕΚΤ και του ΔΝΤ. Η ομάδα αυτή έλαβε τον τίτλο Τρόικα και ανέλαβε την αξιολόγηση της εφαρμογής του προγράμματος από την ελληνική πολιτεία βάσει των προδιαγραφών του Μνημονίου, έτσι ώστε να κρίνει αν μπορεί να δοθεί η επόμενη δόση του δανείου (Χαρδούβελης, 2008).

3.1.1 Πρώτο πακέτο οικονομικών μέτρων

Στις αρχές του 2010, η ελληνική κυβέρνηση επηρεασμένη από την οικονομική κρίση και τις πιέσεις που δεχόταν από τις χώρες της Ευρωζώνης έκρινε ότι είναι άμεση ανάγκη να προχωρήσει στην εφαρμογή μέτρων λιτότητας. Συγκεκριμένα, τα μέτρα που έκρινε ότι έπρεπε να λάβει αφορούσαν τον δημόσιο τομέα, όπου προχώρησε στην συρρίκνωση των μισθών των εργαζομένων του, σε επιπλέον μειώσεις των εισοδημάτων με ποσοστό της τάξεως του 10% και άλλες μειώσεις στην καταβολή των υπερωριών. Η επιβολή των συγκεκριμένων μέτρων που επέβαλε η ελληνική πολιτεία ήταν ολέθρια για την ελληνική κοινωνία, η οποία εξέφρασε τις αντιδράσεις της με πορείες και απεργίες (European Commission, 2010).

3.1.2 Δεύτερο πακέτο οικονομικών μέτρων

Η επιβολή του πρώτου πακέτου οικονομικών μέτρων δεν είχε το αποτέλεσμα που περίμενε η ελληνική πολιτεία. Συγκεκριμένα, το ελληνικό κράτος δεν ήταν σε θέση να ανταπεξέλθει στις υποχρεώσεις του, ακόμη και μετά την ελάφρυνση των δημόσιων δαπανών. Έτσι, κρίθηκε για μία ακόμη φορά η ανάγκη επιβολής νέων μέτρων, προκειμένου να οδηγηθεί η χώρα στην λιτότητα (Collignon, 2011). Τα νέα μέτρα χαρακτηρίστηκαν ιδιαίτερα επιβαρυντικά για τους Έλληνες πολίτες, καθότι αφορούσαν τα εξής:

- Πραγματοποιήθηκε αναδιάρθρωση ως προς τα ποσοστά του ΦΠΑ, αυξάνοντας τα από το 4,5 στο 5%, από 9 στο 10%, από 19 στο 21%.
- Επιβλήθηκε αύξηση στο φόρο των καυσίμων και κυρίως στην βενζίνη κατά 15%.
- Πραγματοποιήθηκε άνοδος από 10-30% στον φόρο εισαγωγής οχημάτων ΙΧ έναντι της αξίας τους.
- Επανήλθε το τεκμήριο διαβίωσης των οχημάτων ΙΧ και των ακινήτων.
- Περιορίστηκε το δώρο των Χριστουγέννων, του Πάσχα και της καλοκαιρινής άδειας κατά 30%.
- Συρρικνώθηκαν τα επιδόματα που λάμβανε ο δημόσιος τομέας κατά 12%.

- Συρρικνώθηκαν τα εισοδήματα των εργαζομένων στον δημόσιο τομέα κατά 7% (Higgins & Klitgaard, 2012).

3.1.3 Τρίτο πακέτο οικονομικών μέτρων

Η ελληνική πολιτεία δεν μπόρεσε να πετύχει τους στόχους της ως προς την ενίσχυση της οικονομίας της μετά την επιβολή του δεύτερου πακέτου των οικονομικών μέτρων. Το αποτέλεσμα αυτής της αποτυχημένης πολιτικής ήταν η προσφυγή της χώρας σε νέο δανεισμό από την Τρόικα και στην σύναψη νέου Μνημονίου. Η κίνηση αυτή σηματοδοτούσε την εκ νέου επιβολή οικονομικών μέτρων, προκειμένου να επιτευχθεί η εκταμίευση του νέου δανείου από τον μηχανισμό στήριξης (IOBE, 2010).

Τα νέα οικονομικά μέτρα που επέβαλε η ελληνική κυβέρνηση ήταν τα εξής:

- Αντικατέστησε το δώρο Χριστουγέννων, του Πάσχα και της αδείας που λάμβαναν οι εργαζόμενοι του δημοσίου με ένα επίδομα της τάξεως των 500 ευρώ, με εισοδηματικό κριτήριο τις 3.000 ευρώ μηνιαίως.
- Κατάργησε την καταβολή του δώρου Χριστουγέννων, του Πάσχα και της αδείας σε όλους τους εργαζομένους του δημοσίου τομέα που λάμβαναν πάνω από 3.000 ευρώ μηνιαίο εισόδημα.
- Αντικατέστησε το δώρο Χριστουγέννων, του Πάσχα και της αδείας στους συνταξιούχους, δίνοντας τους επίδομα των 800 ευρώ, με εισοδηματικό κριτήριο τις 2.500 ευρώ μηνιαίως.
- Προχώρησε στην μεταβολή του ΦΠΑ από το 21% στο 23%, από 10% σε 11% και από 11% σε 13% και του χαμηλού συντελεστή στο 6,5%.
- Προχώρησε στην αύξηση του Ειδικού Φόρου Κατανάλωσης στα καύσιμα, στα αλκοολούχα ποτά και στα τσιγάρα κατά 10%.
- Μεγιστοποίησε την αντικειμενική αξία των ακινήτων.
- Πραγματοποίησε μείωση ως προς τα επιδόματα των εργαζομένων του δημοσίου τομέα κατά 8% και των ΔΕΚΟ κατά 3%.
- Έγιναν συζητήσεις για επιπρόσθετη αύξηση κατά 10% στον φόρο εισαγωγής οχημάτων ΙΧ έναντι της αξίας τους (Μπάκος, 2014).

Σημειώνεται επίσης ότι μέσα στο τρίτο πακέτο των οικονομικών μέτρων τέθηκαν μεταβολές ως προς τον τομέα της απασχόλησης με αύξηση των απολύσεων και συρρίκνωση του ορίου του κατώτατου μισθού. Ακόμη, η ελληνική πολιτεία έκρινε πως έπρεπε να μειωθούν οι ηλικιακές ομάδες για την συνταξιοδότηση των πολιτών (Collignon, 2011).

3.2 Μεσοπρόθεσμο πλαίσιο δημοσιονομικής στρατηγικής για την περίοδο 2012-2015

Μετά από πολλές προσπάθειες της ελληνικής πολιτείας να ανταπεξέλθει στις οικονομικές της υποχρεώσεις και να επανέλθει στην κανονικότητά της, δεν αποφεύχθηκε η προσφυγή στο μεσοπρόθεσμο πλαίσιο δημοσιονομικής στρατηγικής την περίοδο 2012-2015. Το εν λόγω πλαίσιο συμπεριέλαβε επιπρόσθετα μέτρα για να μπορέσει η χώρα να καλύψει τις υποχρεώσεις της τόσο σε εθνικό, όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Μέσα από αυτό στόχος ήταν η συρρίκνωση των εκροών της χώρας και η αποκόμιση περισσότερων εισροών. Έτσι, κρίθηκε σημαντικό να γίνουν εκ νέου μειώσεις στους μισθούς και στις δαπάνες λειτουργίας, ενώ τέθηκε ως σημαντικό να επιβληθεί νέα φορολογία (Buitter et al., 2011).

Η νέα φορολογία βάσει του μεσοπρόθεσμου πλαισίου δημοσιονομικής στρατηγικής για την περίοδο 2012-2015 αφορούσε τις εξής αλλαγές:

- Μειωτοποιήθηκε το ποσοστό παρακράτησης ΛΑΦΚΑ στο σύνολο των συντάξεων με όριο τα 1.450 ευρώ στο 6-14% έναντι 4-10% που ήταν μέχρι πρότινος.
- Επιβλήθηκε ετήσιο τέλος προς τους ελεύθερους επαγγελματίες και επιτηδευματίες.
- Επιβλήθηκε ειδική εισφορά προς τους συνταξιούχους επικουρικής ασφάλισης, η οποία θα παρακρατούνταν κάθε μήνα.
- Επιβλήθηκε έκτακτη εισφορά προς τους πολίτες με ετήσιο εισόδημα 12.000 ευρώ.
- Επιβλήθηκε ειδική εισφορά αλληλεγγύης κατά 2% με σκοπό την αντιμετώπιση της ανεργίας.

- Επιβλήθηκε η κλιμακωτή δαπάνη στα ακίνητα.
- Μεταβλήθηκε το όριο φορολογίας των πολιτών στις 8.000 ευρώ.
- Μεταφέρθηκε σε ανώτερη κλίμακα ο ΦΠΑ στα προϊόντα και στις υπηρεσίες του τομέα εστίασης (Μπάκος, 2014).

Οι αλλαγές που σημειώθηκαν στον τομέα της απασχόλησης βάσει του μεσοπρόθεσμου πλαισίου δημοσιονομικής στρατηγικής 2012-2015 αφορούσαν τις εξής:

- Διαμορφώθηκε το μέτρο εργασιακής εφεδρείας για τους φορείς που καταργήθηκαν.
- Η αμοιβή των εργαζομένων χωρίς εμπειρία θα περιορίζεται κατά 20% σε σχέση με το όριο που προβλέπει η σύμβαση εργασίας.
- Αυξήθηκε από 2 σε 3 έτη η διάρκεια των συμβάσεων ορισμένου χρόνου (Μπάκος, 2014).

3.3 Απόκλιση από τους στόχους και εφαρμογή νέων μέτρων

Λαμβάνοντας υπόψη όλα τα παραπάνω και με βάση τα γεγονότα που εκτυλίχθηκαν στην Ελλάδα, διαπιστώνεται ότι δεν επιτεύχθηκαν οι στόχοι με αποτέλεσμα να οδηγηθεί και πάλι στην εφαρμογή νέων μέτρων. Ειδικότερα, το καλοκαίρι του 2011 διεξήχθη η Σύνοδος Κορυφής μεταξύ των κρατών – μελών της ΕΕ. Σκοπός τους ήταν η συζήτηση γύρω από την επίλυση του ζητήματος της κρίσης χρέους που παρουσίαζε η Ελλάδα. Ακόμη, η συζήτηση επικεντρώθηκε και στην διαμόρφωση μεθόδων για την αποφυγή εξόδου της χώρας από το ευρώ. Ολοκληρώνοντας τις συζητήσεις η Σύνοδος Κορυφής αποφάσισε να χορηγήσει νέο δάνειο στην Ελλάδα, ύψους 158 δις ευρώ, εκ των οποίων τα 109 δις ευρώ θα δίνονταν από την ΕΕ και το ΔΝΤ, τα 37 δις ευρώ από τον ιδιωτικό τομέα και τα 12 δις ευρώ μέσω της διαδικασίας επαναγοράς των ομολόγων. Ακόμη, η Σύνοδος Κορυφής υποστήριξε ότι

ενδείκνυται να μεγιστοποιηθεί το όριο αποπληρωμής των ομολόγων μέσα σε διάστημα 30 ετών έναντι 15 ετών⁵.

Αν και έλαβε το νέο δάνειο η Ελλάδα, μετά την απόφαση της Συνόδου Κορυφής την περίοδο του 2011, παρατηρήθηκε ότι συνεχίζει να σημειώνει χαμηλές εισροές και υψηλές εκροές. Βάσει αυτής της κατάστασης και έχοντας κατά νου τον κίνδυνο μη καταβολής της 6^{ης} δόσης του δανείου, η ελληνική πολιτεία προχώρησε στην εφαρμογή καινούργιων οικονομικών μέτρων (Buitter et al., 2011).

Τα μέτρα που γνωστοποιήθηκαν περιελάμβαναν τα παρακάτω:

- Διευρύνθηκε το μέτρο εργασιακής εφεδρείας και σε φορείς που δεν καταργήθηκαν.
- Επιβλήθηκε νέα φορολογία στα ακίνητα, ο οποίος θα καταβάλλονταν μέσω των λογαριασμών της ΔΕΗ, γνωστό ως «χαράτσι».
- Μειώθηκαν οι συντάξεις και έγιναν πολύ υψηλές περικοπές στο εφάπαξ των δημοσίων υπαλλήλων.
- Συρρικνώθηκαν οι μισθοί των εργαζομένων του δημόσιου τομέα και εφαρμόστηκε καινούργιο ενιαίο μισθολόγιο.
- Μεταβλήθηκε όριο του αφορολόγητου στις 5.000 ευρώ, έναντι των 8.000 ευρώ.
- Επιτράπηκε το άνοιγμα των κλειστών επαγγελματών (Μπάκος, 2014).

Όλες οι πολιτικές που ακολούθησε η ελληνική κυβέρνηση ήταν πολύ προκλητικές και δημιούργησαν έντονες αντιδράσεις από την κοινωνία. Οι Έλληνες προχώρησαν σε διαμαρτυρίες εκφράζοντας την αγανάκτηση και την διαφωνία τους ως προς τα μνημόνια και τα μέτρα λιτότητας. Η ελληνική κυβέρνηση όμως συνέχισε το έργο της καταθέτοντας στο Ελληνικό Κοινοβούλιο το νέο πολυνομοσχέδιο για τα νέα μέτρα φορολογίας, για τις

⁵ Ευρωπαϊκή συμφωνία για το ελληνικό χρέος στη Σύνοδο Κορυφής. Ανακτήθηκε 2 Φεβρουαρίου, 2022 από <https://www.inewsggr.com/128/evropaiki-symfonia-gia-to-elliniko-chreos-sti-synodo-koryfis.htm>

αλλαγές στον εργασιακό τομέα, για την μείωση των επικουρικών συντάξεων και για τον περιορισμό του ποσού του εφάπαξ των δημοσίων υπαλλήλων⁶.

Αυτή η κατάσταση δεν άργησε να οδηγήσει στην κατάρρευση της κυβέρνησης και στην πραγματοποίηση νέων εκλογών. Έτσι, το 2012 ως πρωθυπουργός της χώρας εκλέχθηκε ο Αντώνιος Σαμαράς, ο οποίος προχώρησε στην εφαρμογή νέων μέτρων για την αντιμετώπιση της κατάστασης (Μπάκος, 2014), τα οποία περιελάμβαναν τα εξής:

- Πραγματοποιήθηκε μείωση ως προς το όριο του κατώτατου μισθού με ποσοστό της τάξης του 22% σε όλες τις μισθολογικές βαθμίδες. Συγκεκριμένα, ο κατώτατος μισθός έφτασε τα 586 ευρώ έναντι 751 ευρώ. Ακόμη, στην περίπτωση των νέων εργαζομένων ηλικίας κάτω των 25 ετών επιβλήθηκε μείωση του ορίου του κατώτατου μισθού κατά 32%.
- Καταργήθηκε συνολικά 150.000 εργασιακές θέσεις του δημοσίου.
- Συνάφθηκαν ατομικές ή επιχειρησιακές συμβάσεις και όχι κλαδικές. Ακόμη, καταργήθηκε η μονιμότητα των υπαλλήλων των ΔΕΚΟ και επιβλήθηκε κρατική εποπτεία στο χρηματοπιστωτικό σύστημα.
- Συρρικνώθηκαν οι συντάξεις, τα επιδόματα, τα έξοδα υγείας και πρόνοιας, οι κρατικές λειτουργικές εκροές και οι δαπάνες ασφάλειας.
- Καταργήθηκε ο Οργανισμός Εργατικής Κατοικίας και Εστίας.
- Αυξήθηκε η αντικειμενική αξία και επιβλήθηκε νέα φορολογία στα ακίνητα.
- Αυξήθηκαν οι τιμές στα εισιτήρια των μέσων μαζικής μεταφοράς κατά 3%.
- Πραγματοποιήθηκε το κλείσιμο συνολικά 300 οικονομικών υπηρεσιών του δημοσίου.
- Καταργήθηκε η φοροαπαλλαγή και ο χαμηλός ΦΠΑ στις νησιωτικές περιοχές της χώρας (Μπάκος, 2014).

⁶ Ευρωπαϊκή συμφωνία για το ελληνικό χρέος στη Σύνοδο Κορυφής. Ανακτήθηκε 2 Φεβρουαρίου, 2022 από <https://www.inewsg.com/128/evropaiki-symfonia-gia-to-elliniko-chreos-sti-synodo-koryfis.htm>

Η ελληνική πολιτεία την περίοδο του 2012 κατόρθωσε να προβεί εκ νέου στην ανασυγκρότηση του μεσοπρόθεσμου πλαισίου δημοσιονομικής στρατηγικής 2013-2016. Το νέο πλαίσιο φαίνεται ότι συμπεριέλαβε τα εξής μέτρα:

- Μεταβολή κατά 2 χρόνια παραπάνω του ορίου συνταξιοδότησης.
- Μείωση στις συντάξεις που αφορούσαν το ποσό άνω των 1.000 ευρώ κατά 5 - 15%
- Μείωση στην καταβολή του ποσού εφάπαξ των δημοσίων υπαλλήλων κατά 83%.
- Κατάργηση του δώρου Χριστουγέννων, Πάσχα και αδείας και όλων των επιδομάτων στους εργαζομένους του δημοσίου και στους συνταξιούχους.
- Κατάργηση της καθολικότητας της Εθνικής Γενικής Συλλογικής Σύμβασης Εργασίας.
- Μεταβολή του χρονικού περιθωρίου απολύσεων από 6 σε 4 μήνες.
- Συρρίκνωση του ειδικού μισθολογίου.
- Μετακίνηση των απασχολούμενων των ΔΕΚΟ στο νέο ενιαίο μισθολόγιο
- Παύση καταβολή οικογενειακών επιδομάτων και παροχή του νέου ενιαίου επιδόματος στήριξης των παιδιών.
- Επιβολή πληρωμής του ποσού των 25 ευρώ σε περίπτωση εισαγωγής ασθενούς σε μονάδες υγείας.
- Αύξηση του φόρου του υγραερίου κατά 0,23 ευρώ.
- Επιβολή έκτακτης εισφοράς στα φωτοβολταϊκά συστήματα (Μπάκος, 2014).

3.4 Capital control

Την περίοδο του 2015 η ελληνική κοινωνία, έχοντας κλονιστεί σε μεγάλο βαθμό από την οικονομική κρίση και τα μέτρα λιτότητας, βρέθηκε αντιμέτωπη με τους κεφαλαιακούς ελέγχους, γνωστοί ως Capital control. Αναλυτικότερα, ως Capital control χαρακτηρίζονται εκείνοι οι έλεγχοι που επιβάλλονται για την

διατήρηση της κεφαλαιοποίησης. Επιπλέον, αποτελούν μέτρα επιβάρυνσης, έτσι ώστε να είναι σε θέση μία χώρα να διαχειριστεί τις εκροές και τις εισροές της. Τα συγκεκριμένα μέτρα εφαρμόζονται σε όλους τους τομείς της οικονομίας μίας, όπως στο τραπεζικό και στον βιομηχανικό κλάδο. Ακόμη, εφαρμόζονται σε κάθε μορφή ροής και διαφοροποιούνται με βάση το είδος της και τη διάρκεια της. χαρακτηριστικά παραδείγματα τέτοιων ροών είναι οι χορηγήσεις, το μετοχικό κεφάλαιο, οι άμεσες επενδύσεις (Monokroussos et al., 2016).

Με βάση τις προδιαγραφές των Capital control, παρατηρήθηκε ότι η Ελλάδα επιβλήθηκαν την χρονική περίοδο του 2015, καθώς αδυνατούσε να καλύψει τις οφειλές της προς τους δανειστές της και δεν επιθυμούσε να προβεί στη σύναψη νέου Μνημονίου. Η ελληνική πολιτεία με αρχηγό τον Αλέξη Τσίπρα εξέφρασε στον ελληνικό λαό ότι οι προτάσεις των δανειστών είναι άκρως επιβαρυντικές και δεν δύναται η χώρα να τις υπογράψει. Για το λόγο αυτό έδωσε τη δυνατότητα στον λαό να προβεί στην διαδικασία δημοψηφίσματος και να επιλέξει αν θα δεχθεί ή όχι την συμφωνία που ορίζουν οι δανειστές. Αυτό οδήγησε τους Έλληνες να προβούν στην απόσυρση μεγάλου μεριδίου των καταθέσεων τους από τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα (Stamatiou & Gogos, 2015).

Έτσι τέθηκε η χώρα υπό την εφαρμογή των Capital control για να διατηρηθεί η κεφαλαιοποίηση στα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα. Οι Έλληνες πολίτες είχαν τη δυνατότητα να λαμβάνουν ημερησίως μόνο το ποσό των 60 ευρώ από τα ATM των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων, καθώς έκλεισαν για 20 ημέρες (Fernández et al., 2015). Συγκεκριμένα, η ελληνική πολιτεία έκρινε ως άμεση ανάγκη την εφαρμογή ελέγχων στα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα ως προς τις χρηματοπιστωτικές μεταφορές από τα εγχώρια ιδρύματα προς τα ξένα και περιόρισε το όριο αναλήψεων. Όλα αυτά πραγματοποιήθηκαν με σκοπό να αντιμετωπιστεί ο κίνδυνος κατάρρευσης του εγχώριου χρηματοπιστωτικού τομέα (Monokroussos et al., 2016).

3.5 Συζητήσεις εξόδου της Ελλάδας από το Ευρώ (Grexit)

Αν και όλη η περίοδος της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα χαρακτηρίστηκε ως δύσκολη σημειώνεται ότι η χρονιά του 2015 ήταν από τις πιο επιβαρυντικές για την ελληνική κοινωνία και οικονομία της χώρας. Σε αντίθεση με την Ελλάδα άλλες χώρες της ΕΕ σημείωσαν καλύτερα οικονομικά αποτελέσματα το 2015 με αύξηση του πλεονάσματος τους στο ισοζύγιο τρέχουν συναλλαγών τους. Είναι χώρες που έχουν αποδείξει ότι ακόμη και μέσα στην οικονομική κρίση κατάφεραν να διαχειριστούν τις προκλήσεις και να παραμείνουν βιώσιμες. Από την άλλη πλευρά η Ελλάδα δεν κατάφερε να βγει άμεσα από την κρίση ακόμη και μετά την εφαρμογή ποικίλων μεταρρυθμίσεων και πολιτικών λιτότητας (Stamatiou & Gogos, 2015).

Όλα αυτά δημιούργησαν πολλές φορές την αίσθηση στην ελληνική κοινωνία ότι η χώρα κινδυνεύει να εξέλθει από την νομισματική ένωση. Ωστόσο, κανένας από τους δανειστές της δεν επιθυμούσε να συμβεί κάτι αντίστοιχο. Η Γερμανία ως μέλος της ΕΕ δεν εξέφρασε ποτέ την επιθυμία της να βγει η χώρα από το ευρώ. Κάποιοι οικονομικοί αναλυτές του εξωτερικού δηλώνουν ότι θα ήταν προτιμότερο το Grexit και η επαναφορά της δραχμής (Fernández et al., 2015). Ειδικότερα, έκριναν ότι η έξοδος από το ευρώ και η επανεισαγωγή της δραχμής θα τονώσει τις εξαγωγές και τον τουρισμό, ενώ θα αποθάρρυνε τις ακριβές εισαγωγές, που θα έδιναν στην ελληνική οικονομία τη δυνατότητα να ανακάμψει και να σταθεί στα πόδια της (Kirby, 2015).

Άλλοι υποστήριξαν πως η πρόταση Grexit θα επιφέρει υπερβολικές δυσκολίες στον ελληνικό λαό, καθώς θα μειωνόταν σε μεγάλο βαθμό η εγχώρια κατανάλωση και ο πλούτος για τον ελληνικό πληθυσμό. Αυτό μπορεί να προκαλέσει ποικίλες αναταραχές στην Ελλάδα και να βλάψει τη φήμη της Ευρωζώνης. Επιπλέον, θα μπορούσε να αναγκάσει την Ελλάδα να συνεργαστεί περισσότερο με χώρες εκτός ΕΕ (Flavia, 2015).

Πάραυτα, η Ελλάδα το μόνο που έπρεπε να κάνει ήταν να προβεί στην ελαχιστοποίηση του δημοσίου χρέους της και να καταργήσει τα μέτρα λιτότητας που είχε λάβει (Fernández et al., 2015).

Όλα τα παραπάνω δείχνουν ότι δεν είχε αποφασιστεί το Grexit από καμία μεριά. Ωστόσο, οι κεφαλαιουχικοί έλεγχοι θα έπρεπε να επικεντρωθούν στην

επίλυση του ζητήματος ρευστότητας. Σε κάθε περίπτωση, η στροφή σε ένα καινούργιο νόμισμα δεν θα μπορούσε να ενισχύσει την οικονομία και ανταγωνιστικότητα της χώρας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΣΗΜΕΡΑ

4.1 Εξέλιξη της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα

Κατά την χρονική περίοδο του 2017 το ΔΝΤ κατά την αξιολόγηση της ελληνικής οικονομίας, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι πρόκειται να αναπτυχθεί κατά 2,7%. Κρίθηκε ωστόσο σημαντικό να λάβει μια σειρά από ενέργειες για να σταθεροποιήσει την οικονομία της (Nelson et al., 2017). Το ΔΝΤ κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η Ελλάδα αντιμετωπίζει τέσσερις κύριες προκλήσεις προκειμένου να επιτύχει μακροπρόθεσμη οικονομική σταθερότητα:

- Σημείωσε πρόοδο στη μείωση των κρατικών δαπανών, αλλά πρέπει να λάβει πρόσθετα μέτρα για τη μείωση των μισθών και των συντάξεων του δημόσιου τομέα, αντί για πρόσθετες αυξήσεις φόρων σε στενές φορολογικές βάσεις εντός της οικονομίας.
- Παρουσίασε ένα αναποτελεσματικό σύστημα φορολογικής διοίκησης που συχνά υπόκειται σε πολιτικές παρεμβάσεις. Ως αποτέλεσμα, αυτό το σύστημα δεν μπόρεσε να επιβάλει τις εισπράξεις φόρων και έχει υιοθετήσει διάφορα προγράμματα που έχουν δράσει για να αποδυναμώσουν αποτελεσματικά τα κίνητρα για τους Έλληνες να πληρώνουν φόρους.

- Το ΔΝΤ εκτιμά ότι οι ελληνικές τράπεζες είναι ισχυρότερες και πιο ανθεκτικές από ό,τι πριν από την παγκόσμια οικονομική κρίση του 2008-2009 με υψηλότερα και ποιοτικότερα επίπεδα κεφαλαίου. Ωστόσο, η ασθενής κερδοφορία των τραπεζών είναι μια πρόκληση. Οι τράπεζες παράγουν κέρδη για να διατηρήσουν τα επίπεδα κεφαλαίου μέσω δυσμενών οικονομικών κύκλων, να υποστηρίξουν τη μελλοντική επέκταση των ισολογισμών τους, να ανταποκριθούν στις μελλοντικές αυξήσεις στις κανονιστικές απαιτήσεις και να πληρώσουν μερίσματα στους μετόχους.
- Εφάρμοσε μεταρρυθμίσεις για να αυξήσει την ευελιξία της αγοράς εργασίας, οι οποίες μείωσαν το κόστος εργασίας και το χάσμα μισθών-ανταγωνιστικότητας της Ελλάδας σε σχέση με τους εμπορικούς της εταίρους. Ωστόσο, οι παράλληλες μεταρρυθμίσεις που αποσκοπούν στην αντιμετώπιση των δυσκαμψιών στις αγορές προϊόντων δεν προκάλεσαν τις προσδοκώμενες αυξήσεις στην παραγωγικότητα και την ανταγωνιστικότητα, λόγω της αργής εφαρμογής ενόψει της έντονης αντίθεσης από κατοχυρωμένα συμφέροντα (Nelson et al., 2017).

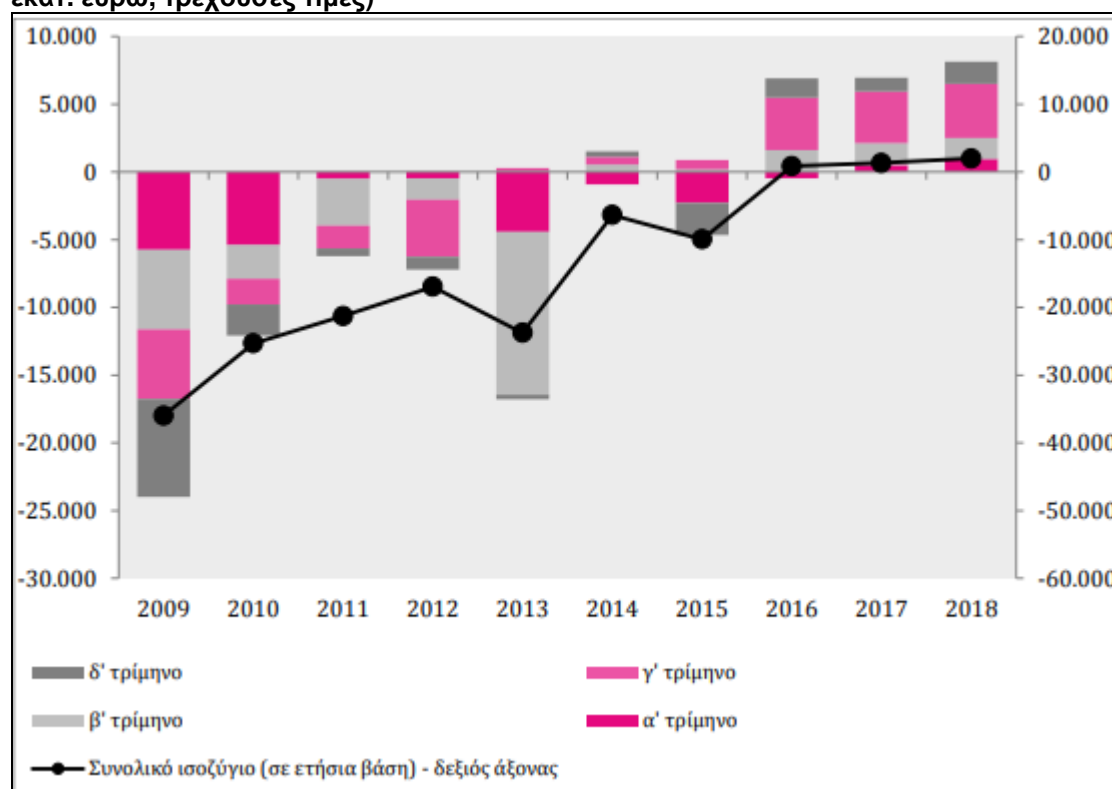
Την ίδια χρονική περίοδο τέθηκαν πολύ κρίσιμα ερωτήματα προς την ελληνική πολιτεία ως προς το μέλλον της οικονομίας και την διαχείριση της οικονομικής κρίσης. Αναλυτικότερα, αυτό που προβλημάτιζε την ελληνική κοινωνία ήταν αν θα κατάφερνε η ελληνική πολιτεία να εξέλθει από τα Μνημόνια την περίοδο του 2018. Η ελληνική πολιτεία από την πλευρά της έθεσε ως στόχο την μεγιστοποίηση του πρωτογενούς πλεονάσματος στο 3,5%, έτσι ώστε να αποφευχθεί η επιβολή νέων μέτρων λιτότητας. Επιπροσθέτως, εκτιμήθηκε ότι η περίοδος του 2018 θα ήταν ιδιαίτερα σημαντική για την Ελλάδα, καθώς θα κατάφερνε να διευθετήσει το δημόσιο χρέος της⁷.

Κατά την χρονική περίοδο του 2018 παρατηρείται ότι η ελληνική πολιτεία κατάφερε να πετύχει τους στόχους της. Συγκεκριμένα, σημείωσε αύξηση στις δημοσιονομικές της επιδόσεις, καταγράφοντας άνοδο στο πρωτογενές πλεόνασμα της, το οποίο άγγιξε το 4,4% του ΑΕΠ έναντι 8.149 εκατ. ευρώ. Η

⁷ Οι προκλήσεις του 2018 για την ελληνική οικονομία. Ανάκτηση στις 2 Φεβρουαρίου, 2022 από <https://www.naftemporiki.gr/finance/story/1307949/oi-prokliseis-tou-2018-gia-tin-elliniki-oikonomia>

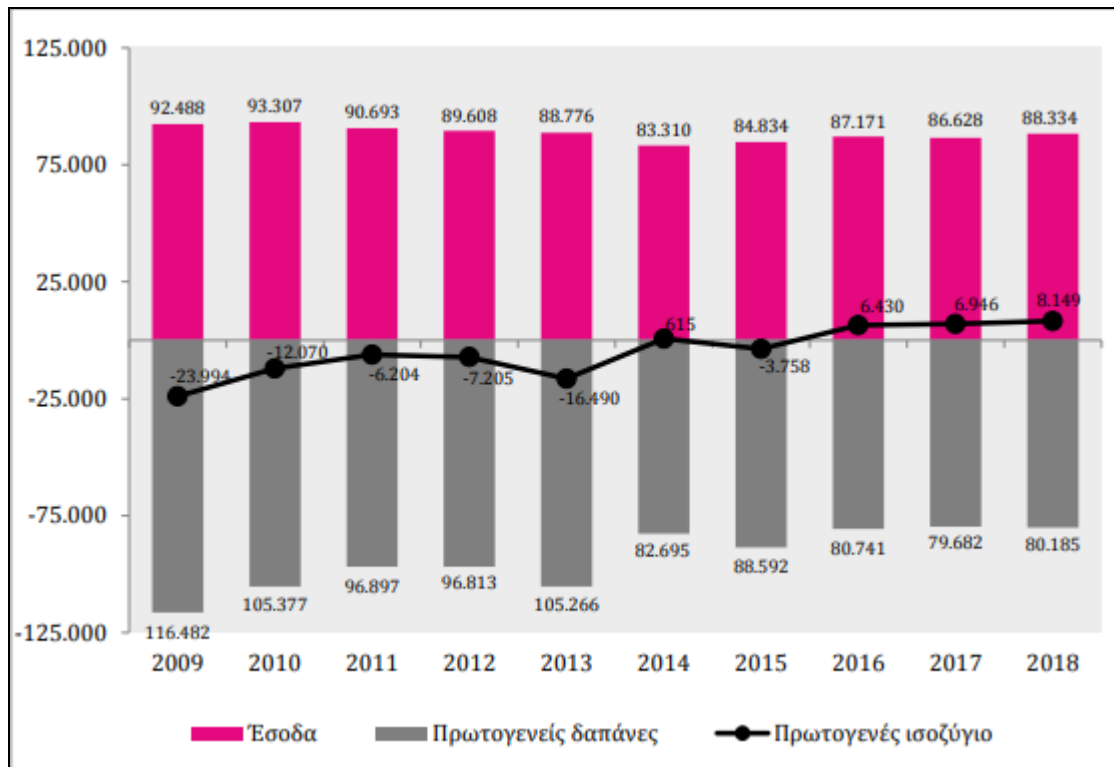
άνοδος αυτή, που ξεπέρασε κάθε προσδοκία και πρόβλεψη της ελληνικής πολιτείας, χαρακτηρίστηκε ως η υψηλότερη που σημειώθηκε στην Ελλάδα από το 1995, αλλά και στην Ευρώπη. Ως προς αυτήν την αύξηση μεγάλο ρόλο διαδραμάτισα τα δημοσιονομικά αποτελέσματα που σημειώθηκαν κατά το 1^ο και το 2^ο τρίμηνο του 2018 (βλ. διάγραμμα 12) (INE ΓΣΕΕ, 2019).

Διάγραμμα 12: Πρωτογενές και συνολικό ισοζύγιο Γενικής Κυβέρνησης (2009-2018, εκατ. ευρώ, τρέχουσες τιμές)

Πηγή: INE ΓΣΕΕ, 2019

Διάγραμμα 13: Έσοδα, πρωτογενείς δαπάνες και πρωτογενές ισοζύγιο Γενικής Κυβέρνησης κατά ESA (2009-2018, εκατ. ευρώ, τρέχουσες τιμές)

Πηγή: ΙΝΕ ΓΣΕΕ, 2019

Είναι επίσης σημαντικό να καταγραφεί ότι η δημοσιονομική επίδοση της Ελλάδα συνέβαλε στην απορρόφηση εισροών που άγγιζαν τα 13 δις ευρώ. Από το ποσό αυτό τα 2 δις ευρώ δόθηκαν προς τους Έλληνες πολίτες με την μορφή του κοινωνικού μερίσματος, ενώ τα υπόλοιπα χρήματα χρησιμοποιήθηκαν για την διαμόρφωση αποθεματικού ασφαλείας, προκειμένου να καλυφθούν οι δανειακές υποχρεώσεις προς το δημόσιο (ΙΝΕ ΓΣΕΕ, 2019).

Προχωρώντας στην περίοδο του 2019, η ελληνική οικονομία σημείωσε άνοδο ύψους 1,9%, ενώ το ΑΕΠ της διαμορφώθηκε σε 194,4 δις ευρώ, σε σχέση με το 2018 που ήταν 190,8 δις ευρώ. Ουσιαστικά, σημειώθηκε άνοδος στο ΑΕΠ κατά 1,9%. Με βάση τα στατιστικά στοιχεία των εθνικών λογαριασμών η άνοδος αυτή προήλθε από τα παρακάτω:

- Μεγιστοποιήθηκε η τελική καταναλωτική δαπάνη κατά 1,1%.
- Σημειώθηκε άνοδος στις ιδιωτικές επενδύσεις κατά 0,7%.

- Μεγιστοποιήθηκαν οι εξαγωγές των προϊόντων και των υπηρεσιών κατά 4,8% και οι εισαγωγές κατά 2,5%⁸.

Προχωρώντας στην περίοδο του 2020, η ελληνική οικονομία σημείωσε πτώση με ποσοστό που ανήλθε στο 8,2%. Εκτός από την συρρίκνωση του ΑΕΠ παρουσίασε πτώση στον πληθωρισμό και στα επίπεδα ανεργίας (βλ. πίνακα 7).

Πίνακας 7: Δείκτες της ελληνικής οικονομίας (2015-2020)

	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Εξέλιξη ΑΕΠ (σταθερές τιμές 2015)	-0,4%	-0,5%	+1,3%	+1,6%	+1,9%	-8,2%
Πληθωρισμός: Μέσος Ετήσιος	-1,7%	-0,8%	1,1%	0,6%	0,3%	-1,2%
Παραγωγικότητα εργασίας (δισ ευρώ)	78,1	73,6	74,3	73,4	72,9	n.a.
Ποσοστό ανεργίας	24,9%	23,5%	21,5%	19,3%	17,3%	16,3%
Δημόσιες επενδύσεις (% ΑΕΠ)	3,9%	3,6%	4,5%	3,3%	2,5%	n.a.
Εξαγωγές (αγαθά- τρέχουσες τιμές) (δισ ευρώ)	25,8	25,4	28,9	33,5	33,9	30,7
Εισαγωγές (αγαθά- τρέχουσες τιμές) (δισ ευρώ)	42,2	42,3	47,3	54,1	55,8	48,7

Πηγή: <https://www.enterprisegreece.gov.gr/h-ellada-shmera/giati-ellada/h-ellhnikh-oikonomia>

⁸ ΕΛΣΤΑΤ: Κατά 1,9% αναπτύχθηκε η ελληνική οικονομία το 2019. Ανακτήθηκε στις 2 Φεβρουαρίου, 2022 από <https://www.skai.gr/news/finance/elstat-kata-19-anaptyxthike-i-elliniki-oikonomia-to-2019>

4.2 Ανάκαμψη του χρηματοπιστωτικού συστήματος

Κατά την χρονική περίοδο 2008-2020, οι ελληνικές τράπεζες κλήθηκαν να αντιμετωπίσουν ποικίλες προκλήσεις, οι οποίες ήταν ιδιαίτερα έντονες και απαιτητικές. Όπως έχει καταγραφεί και σε προηγούμενο κεφάλαιο την χρονική περίοδο 2010-2015 παρατηρήθηκαν πολύ ισχυρές συνέπειες στην χρηματοπιστωτική αξιοπιστία και σταθερότητα του ελληνικού τραπεζικού τομέα. Οι συνέπειες περιλάμβαναν προβλήματα κεφαλαιακής επάρκειας, συρρίκνωση της περιουσίας, αδυναμία στροφής σε ξένες αγορές και περιορισμοί ως προς τη διαχείριση των κεφαλαίων τους. τόσο η Τράπεζα Ελλάδος, όσο και η ελληνική πολιτεία κατέβαλαν πολλές προσπάθειες για την επίλυση των προβλημάτων που αντιμετώπιζε ο εγχώριος χρηματοπιστωτικός τομέας. Ως προς αυτό συνέβαλε και η συνεργασία τους με την Τρόικα και τις χώρες της Ευρωζώνης (Τράπεζα της Ελλάδος, 2021).

Κύριος στόχος τους ήταν η επαναφορά και η διατήρηση της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας και των καταθέσεων. Για την επίτευξη του στόχου βοήθησε σε μεγάλο βαθμό η δυνατότητα ενίσχυσης της ρευστότητας των τραπεζών μέσω της χρηματοδότησης που έλαβαν από τον μηχανισμό ELA. Ακόμη, στην εκπλήρωση του στόχου βοήθησε η εξασφάλιση των δημοσίων ροών που απαιτούνται για την κάλυψη των απαιτήσεων ανακεφαλαιοποίησης και των εξόδων ανασυγκρότησης του ελληνικού χρηματοπιστωτικού τομέα. Επιπλέον, μεγάλο ρόλο έπαιξε η δυνατότητα των οικονομικά αδύναμων τραπεζών να ρυθμίσουν τις οφειλές τους μέσω συγκριμένης νομοθετικής παρέμβασης. Τέλος, συνέβαλε η επιδίωξη των τραπεζών να ενισχύσουν την ρευστότητα τους (Τράπεζα της Ελλάδος, 2021).

Την περίοδο του 2008 ψηφίστηκε ο Ν. 3723 σύμφωνα με τον οποίο πραγματοποιήθηκε η ανακεφαλαιοποίηση των ελληνικών τραπεζών με γνώμονα τις ανάγκες τους και την ενίσχυση των δυνατοτήτων άντλησης κεφαλαίων μέσα από την Τράπεζα της Ελλάδος και κατ' επέκταση από την ΕΚΤ. Έτσι κατάφεραν να εξασφαλίσουν την επάρκεια των κεφαλαίων τους (ΟΤΟΕ, 2015).

Ουσιαστικά, οι ελληνικές τράπεζες εξαιτίας της οικονομικής κρίσης και της περιορισμένης ρευστότητας τους προβληματίστηκαν σε μεγάλο βαθμό, ως

προς την μελλοντική τους πορεία. Συγκεκριμένα, μεγιστοποιήθηκε το ύψος των ληξιπρόθεσμων χορηγήσεων και των επισφαλειών των τραπεζών, με αποτέλεσμα να ελαχιστοποιηθούν τα κεφάλαια τους. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να χρησιμοποιήσουν τα κεφάλαια που είχαν στην κατοχή τους έτσι ώστε να διατηρήσουν την καθαρή τους θέση, να μπορούν να παρέχουν χρηματοδοτήσεις και να δραστηριοποιούνται μέσα στην ελληνική αγορά. Επομένως, κρίθηκε ως απαραίτητο να προβούν με κάποιο τρόπο στην άντληση κεφαλαίων. Αυτό μπορούσε να γίνει μόνο με τη συμβολή της μεγιστοποίησης των μετοχικών κεφαλαίων τους. Στο σύνολο τους, οι ελληνικές τράπεζες που δεν διατηρούσαν επαρκή κεφάλαια ήταν αναγκαίο να κεφαλαιοποιηθούν από την αρχή έτσι ώστε να έχουν πρόσβαση στο Ταμείο Χρηματοπιστωτικού Κινδύνου για την άντληση χρημάτων και την μεγιστοποίηση των κεφαλαίων τους. Για όλους τους ανωτέρω λόγους κρίθηκε ως απαραίτητο να συνεχίσουν να δραστηριοποιούνται στην τραπεζική αγορά μόνο 4 τράπεζες, που προέβησαν στην απορρόφηση άλλων τραπεζών. Οι τράπεζες αυτές μετά την ένταξη τους στο Ταμείο Χρηματοπιστωτικού Κινδύνου κλίθηκαν να μεγιστοποιήσουν το μετοχικό τους κεφάλαιο για ποσοστό της τάξεως του 10%, καθώς το υπόλοιπο 90% είχε καλυφθεί από το Ταμείο (Πετροπούλου, 2021).

Οι συγχωνεύσεις και οι εξαγορές αποτέλεσαν μια ιδιαίτερα σημαντική και κρίσιμη στρατηγική για τον χρηματοπιστωτικό τομέα, ο οποίος κατάφερε να σημειώσει ανάπτυξη και αποτελεσματικότητα, τόσο με τη σύναψη συνεργειών, όσο και με τη συρρίκνωση του κόστους, αλλά και την μεγιστοποίηση των περιουσιακών του στοιχείων και την επεκτατική του πορεία σε καινούργιες αγορές (Antoniadis et al., 2014).

Ακόμη, τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα προχώρησαν στην ανακεφαλαιοποίηση και στην αναδιάρθρωση της επιχειρηματικής διάρθρωσης τους. Επιπροσθέτως, κατέστη αναγκαίο να προβούν στον επανέλεγχο των στρατηγικών τους μέσω της αξιοποίησης των κλίμακας και την συρρίκνωση του κόστους λειτουργίας τους (Κυριαζόπουλος κ.α., 2009).

4.3 Πολιτικές για οικονομική ανάκαμψη και βιώσιμη ανάπτυξη

Η ανάκαμψη της οικονομίας απαιτεί την ταυτόχρονη εφαρμογή μακροοικονομικών πολιτικών για την τόνωση της συνολικής ζήτησης και μέτρων που θα βοηθήσουν στην αποκατάσταση των ισολογισμών των τραπεζών και θα ενθαρρύνουν την παροχή πιστώσεων στην οικονομία. Με αυτόν τον τρόπο, μπορεί να αποτραπεί ένας πιθανός φαύλος κύκλος. Ακόμη, είναι απαραίτητες οι συντονισμένες προσπάθειες πολιτικής σε όλες τις οικονομίες, ιδιαίτερα τις μεγάλες, προκειμένου να αναζωογονηθεί το παγκόσμιο εμπόριο και να σταθεροποιηθούν οι ροές χρηματοπιστωτικών κεφαλαίων. Αυτό θα βοηθήσει στη στήριξη των αναδυόμενων οικονομιών της αγοράς και της παγκόσμιας ανάπτυξης. Οι στρατηγικές πολιτικής που ακολουθούνται δεν χρειάζεται να είναι πανομοιότυπες μεταξύ χωρών και περιφερειών και το απαιτούμενο μέγεθος της οικονομικής τόνωσης και η φύση των άλλων μέτρων που λαμβάνονται δεν χρειάζεται να είναι τα ίδια, καθώς διαφέρουν οι διαρθρωτικές και συγκυριακές συνθήκες. Ωστόσο, ένας παρόμοιος προσανατολισμός και συνέπεια είναι δικαιολογημένος⁹.

Η άμεση προτεραιότητα των μακροοικονομικών πολιτικών και των προγραμμάτων τραπεζικής στήριξης είναι η προώθηση της ανάκαμψης της οικονομίας και η διατήρηση της σταθερότητας των τιμών και του χρηματοπιστωτικού τομέα. Ωστόσο, ένας θεμελιώδης στόχος πολιτικής θα πρέπει να είναι ότι η ανάκαμψη της δραστηριότητας και η αναδιάρθρωση του χρηματοπιστωτικού συστήματος πρέπει να επιτευχθούν με τρόπο που θα διασφαλίζει σταθερή ανάπτυξη και θα αποτρέπει την επανάληψη επεισοδίων χρηματοοικονομικών ανισορροπιών και υπερβολών της αγοράς που μπορούν να απειλήσουν και πάλι χρηματοπιστωτική σταθερότητα και οικονομική ευημερία. Με άλλα λόγια, είναι σημαντικό οι πολιτικές και οι μεταρρυθμίσεις που ακολουθούνται σήμερα να θέτουν τα θεμέλια για βιώσιμη ανάπτυξη¹⁰.

⁹ Ανακτήθηκε 2 Φεβρουαρίου, 2022 από <https://www.ecb.europa.eu/press/key/date/2009/html/sp090326.en.html>

¹⁰ Ανακτήθηκε 2 Φεβρουαρίου, 2022 από <https://www.ecb.europa.eu/press/key/date/2009/html/sp090326.en.html>

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Η παγκόσμια οικονομία που εκδηλώθηκε χαρακτηρίζεται από την απότομη πτώση των χρηματοπιστωτικών χορηγήσεων, καθώς τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα αδυνατούν ή αποφεύγουν να δανείσουν. Την περίοδο του 2007, η διεθνής οικονομία σημείωσε μία σημαντική ανάπτυξη και εξέλιξη που εξυπηρετούσε τις ανάγκες της κοινωνίας. Χαρακτηριστικά, παρατηρήθηκε ότι την χρονική περίοδο του 2002 – 2007 επιτεύχθηκε η μεγαλύτερη εξέλιξη της αγοράς σε παγκόσμιο επίπεδο.

Η οικονομική κρίση άρχισε να γίνεται περισσότερο αισθητή μετά την πτώχευση γνωστού χρηματοπιστωτικού οργανισμού των ΗΠΑ και άλλων χρηματοπιστωτικών συστημάτων σε διάφορα κράτη του κόσμου. Μετά την κατάρρευση της Lehman Brothers το 2008, τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα σταμάτησαν να δανείζουν χρήματα μεταξύ τους. Επιπλέον, το ασφάλιστρο κινδύνου για τον διατραπεζικό δανεισμό αυξήθηκε απότομα στο 5%, ενώ συνήθως ήταν κοντά στο μηδέν.

Στην Ευρώπη, η κρίση χρέους ξεκίνησε το 2008, όταν κατέρρευσε ολοσχερώς το χρηματοπιστωτικό σύστημα της Ισλανδίας. Ένα χρόνο αργότερα, η οικονομική κρίση εξαπλώθηκε και σε άλλες χώρες, όπως στην Πορτογαλία, στην Ιταλία, στην Ιρλανδία, στην Ελλάδα και στην Ισπανία. Το 2009, το πραγματικό ΑΕΠ των χωρών της Ευρωζώνης και της ΕΕ συνολικά γνώρισε την πιο έντονη μείωση όλων των εποχών, με ποσοστό της τάξεως του 4,5% περίπου.

Ως προς την εκδήλωση της οικονομικής κρίσης στην Ευρώπη μεγάλο ρόλο έπαιξε η κρίση δημόσιου χρέους και οι επιλογές πολιτικής για την αντιμετώπιση των σχετικών προβλημάτων που είχαν ανακύψει. Συνολικά, οι ευρωπαϊκές χώρες επηρεάστηκαν σε διαφορετικούς βαθμούς ανάλογα με την οικονομική τους δομή και την αντοχή τους σε κραδασμούς.

Γενικώς, η παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση, που προκλήθηκε από την υπερβολική ρευστότητα και την ανεπαρκή ρύθμιση ενός εξαιρετικά ολοκληρωμένου διεθνούς χρηματοπιστωτικού συστήματος, οδήγησε την διεθνή οικονομία στην ύφεση. Επιπλέον, οι περιορισμένες ενέργειες που ανέλαβαν οι διάφορες κυβερνήσεις έδειξαν αρχικά πόσο δύσκολο ήταν να συντονιστούν μεταξύ τους σε ένα περίπλοκο οικονομικό περιβάλλον. Ειδικότερα, οι αιτίες πρόκλησης της οικονομικής κρίσης σε παγκόσμιο επίπεδο μπορούν να κατηγοριοποιηθούν στις υπερβολικές διεθνείς μακροοικονομικές ανισορροπίες, στις πολύ επεκτατικές νομισματικές και δημοσιονομικές πολιτικές και στη κακή χρηματοοικονομική ρύθμιση.

Η ελληνική οικονομία είναι από εκείνες τις οικονομίες του κόσμου που έχουν υποστεί μεγάλες προκλήσεις μέσα στο πέρασμα των χρόνων και έχει αντιμετωπίζει προβλήματα αστάθειας και αβεβαιότητας για το μέλλον. Αυτό

συνεπάγεται με το γεγονός ότι πολλές φορές έχει βρεθεί προ των πυλών της πτώχευσης, εξαιτίας διαφόρων οικονομικών και κοινωνικών αναταράξεων.

Την περίοδο του 2008, η ελληνική οικονομία άρχισε να παρουσιάζει σοβαρά οικονομικά προβλήματα, εξαιτίας της εκδήλωσης της οικονομικής κρίσης σε ολόκληρο το κόσμο. Η οικονομική κρίση στην Ελλάδα έγινε εντονότερη το 2009, όταν η Ελλάδα βρέθηκε αντιμέτωπη με πολύ σοβαρά προβλήματα δημοσίου χρέους. Εξαιτίας της δημοσιονομικής κρίσης και της κρίσης δημοσίου χρέους η ελληνική οικονομία οδηγήθηκε σε πλήρη ύφεση.

Ο φόβος αθέτησης υποχρεώσεων διεύρυνε το spread του 10ετούς ομολόγου και οδήγησε στην κατάρρευση της αγοράς ομολόγων στην Ελλάδα. Αυτό περιόρισε την ικανότητα της Ελλάδας να καλύψει περαιτέρω τις αποπληρωμές χρέους. Ως εκ τούτου, η οικονομική κρίση στην Ελλάδα άρχισε υπό τη μορφή κρίσης ρευστότητας, η οποία πολύ γρήγορα μετατράπηκε σε κρίση δημοσίου χρέους και σε επέφερε οικονομικά, πολιτικά και κοινωνικά προβλήματα.

Όσον αφορά την Ελλάδα ο κυριότερος λόγος της οικονομικής κρίσης ήταν η είσοδος της στη ζώνη του ευρώ την περίοδο του 2001. Ακόμη, σε σύγκριση με τη Γερμανία, η Ελλάδα παρουσίασε ελλείμματα τρεχουσών συναλλαγών ύψους 14,5% του ΑΕΠ.

Όσον αφορά τις συνέπειες της οικονομικής κρίσης στον επιχειρηματικό τομέα παρατηρήθηκε ότι τα μέτρα λιτότητας που επιβλήθηκαν από την ελληνική κυβέρνηση οδήγησαν στο κλείσιμο πολλών επιχειρήσεων. Συγκεκριμένα, οι ελληνικές επιχειρήσεις βρίσκονταν σε πολύ δύσκολη οικονομική κατάσταση και δεν μπορούσαν να ανταπεξέλθουν στην κάλυψη των οφειλών τους και στην αυξημένη φορολογία. Επιπλέον, δεν ήταν σε θέση να πληρώνουν τις δόσεις των επιχειρηματικών δανείων που είχαν λάβει, ενώ πολλές από αυτές αδυνατούσαν να καταβάλουν και τις ασφαλιστικές τους υποχρεώσεις. Το αποτέλεσμα αυτής της κατάστασης ήταν να βρεθεί στην ανεργία μεγάλη μερίδα του πληθυσμού, εφόσον πολλές επιχειρήσεις που έκλεισαν απασχολούσαν κάποιο εργατικό δυναμικό.

Κατά την χρονική περίοδο του 2017 το ΔΝΤ κατά την αξιολόγηση της ελληνικής οικονομίας, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι πρόκειται να αναπτυχθεί

κατά 2,7%. Κρίθηκε ωστόσο σημαντικό να λάβει μια σειρά από ενέργειες για να σταθεροποιήσει την οικονομία της. Η ελληνική πολιτεία από την πλευρά της έθεσε ως στόχο την μεγιστοποίηση του πρωτογενούς πλεονάσματος στο 3,5%.

Η ανάκαμψη της οικονομίας απαιτεί την ταυτόχρονη εφαρμογή μακροοικονομικών πολιτικών για την τόνωση της συνολικής ζήτησης και μέτρων που θα βοηθήσουν στην αποκατάσταση των ισολογισμών των τραπεζών και θα ενθαρρύνουν την παροχή πιστώσεων στην οικονομία. Η άμεση προτεραιότητα των μακροοικονομικών πολιτικών και των προγραμμάτων τραπεζικής στήριξης είναι η προώθηση της ανάκαμψης της οικονομίας και η διατήρηση της σταθερότητας των τιμών και του χρηματοπιστωτικού τομέα. Με άλλα λόγια, είναι σημαντικό οι πολιτικές και οι μεταρρυθμίσεις που ακολουθούνται σήμερα να θέτουν τα θεμέλια για βιώσιμη ανάπτυξη.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ

Ανδριώτη, Γ., Καραμπέτσος, Α. & Σπηλιωτόπουλος, Κ. (2016). Η ελληνική κρίση χρέους της περιόδου 2010-2014 – Αίτια – Λήψη μέτρων για την αντιμετώπιση της. Πτυχιακή εργασία. ΤΕΙ Δυτικής Ελλάδας, Πάτρα

Βαρουφάκης, Γ., Πάτωκος, Τ., Τσερκέζης, Λ. & Κουτσοπέτρος, Χ. (2011). Η οικονομική κρίση στην Ελλάδα και την Ευρώπη το 2011. Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ, Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών εξελίξεων

Γκόγκας, Π. & Τακλή, Ε. (2014). Το πλαίσιο της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης". Στο Ρουκανάς, Σ., Σκλιάς, Π. (επιμ.). Η Ελληνική Πολιτική Οικονομία 2000 – 2010: από την ΟΝΕ στο μηχανισμό στήριξης, Εκδ. Α. Α. Λιβάνη, Αθήνα

ΕΛΣΤΑΤ, (2020). Έρευνα εργατικού δυναμικού. Δελτίο Τύπου. Ελληνική Στατιστική Αρχή

Ελληνική Ένωση Τραπεζών, (2010). Το ελληνικό τραπεζικό σύστημα το 2009. Ανδρέου Γραφικές Τέχνες ΑΕ, Αθήνα

Ελληνική Ένωση Τραπεζών, (2011). Το Ελληνικό Τραπεζικό σύστημα το 2010. Α. Ανδρέου Γραφικές Τέχνες ΑΕ, Αθήνα

Επαμεινώνδα, Μ. (2010). Η δανειακή σύμβαση Ελλάδας-κρατών Ευρωζώνης υπό το πρίσμα των θεσμών και του δικαίου της ΕΕ. Νομικό Βήμα

ΙΟΒΕ, (2010). Οι μακροοικονομικές επιπτώσεις των διαρθρωτικών πολιτικών ενίσχυσης του ανταγωνισμού στην αγορά των μη εμπορεύσιμων αγαθών-υπηρεσιών και στην αγορά εργασίας. Ειδικές Μελέτες

ΙΝΕ ΓΣΕΕ, (2019). Η ελληνική οικονομία και η απασχόληση. Ετήσια Έκθεση

Καλοδίκης-Γιαννόπουλος, Κ. (2016). Κρίση χρέους στην Ελλάδα: Δράσεις και Προτάσεις. Διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Πειραιά

Καραβίτης, Ν. (2008), Δημόσιο χρέος και έλλειμμα. Αθήνα: Εκδόσεις Διόνικος

Καραδάκης, Μ. & Μελισσός, Ν. (2012). Η παγκόσμια οικονομική κρίση του 2007 και οι συνέπειες της στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα. Πτυχιακή εργασία, ΤΕΙ Καβάλας

Κατσάνος, Γ. (2018). Είναι η παγκοσμιοποίηση η κύρια αιτία της τελευταίας οικονομικής κρίσης. Διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Κορρές, Γ., Κουρλιούρος, Η., Γαβαλάς, Β. & Κόκκινου, Α. (2012). Η Κρίση Χρέους και οι Επιπτώσεις στην Κοινωνικό-Οικονομική Ανάπτυξη της Ελλάδας: Προοπτικές και Προτάσεις. ERSA- GR 10ο Τακτικό Επιστημονικό Συνέδριο, Θεσσαλονίκη

Κυριαζόπουλος, Γ., Ζησσόπουλος, Δ. & Σαριαννίδης, Ν. (2009). Τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα των εξαγορών και των συγχωνεύσεων των τραπεζών στη διεθνή και ελληνική οικονομία. ΕΣΔΟ, σελ. 131-150

Μηλιός, Γ. (2011). Η ελληνική οικονομία κατά τον 20^ο αιώνα. Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο

Μπάκος, Φ. (2014). Η οικονομική κρίση στην Ελλάδα. Πτυχιακή εργασία, ΤΕΙ Πειραιά

ΟΤΟΕ, (2015). Το τραπεζικό σύστημα στην Ελλάδα και οι προτάσεις της ΟΤΟΕ για το ρόλο του και τη συμβολή του στην οικονομική ανάπτυξη. *Ομοσπονδία Τραπεζοϋπαλληλικών Οργανώσεων Ελλάδος*, 1-52

Πελεκάνου, Μ. (2017). Η μεγάλη οικονομική κρίση (2008) στην Ελλάδα: ιστορική αναδρομή μέσω των αναφορών των ΜΜΕ. Διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Πατρών

Σκούτελη, Α. (2015). Ανακεφαλαιοποίηση εμπορικών τραπεζών: Η περίπτωση των ελληνικών συστημικών τραπεζών κατά τη χρονική περίοδο 2010-2014. Διπλωματική Εργασία, Σχολή Επιστημών Διοίκησης Επιχειρήσεων, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη

Στράντζαλης, (2010), Η Παγκόσμια Χρηματοοικονομική Κρίση και η επίδραση της στις Ελληνικές Τράπεζες, Διπλωματική εργασία, τμήμα Λογιστικής και Χρηματοοικονομικής, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Τράπεζα της Ελλάδος, (2015). Νομισματική πολιτική 2014-2015

- Τράπεζα της Ελλάδος, (2021). Έκθεση του διοικητή για το έτος 2020
- Φιλίππου, Α. (2013). Επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης και ύφεσης στην ελληνική οικονομία 2008-2013 – Προτάσεις για έξοδο από την κρίση. Πτυχιακή εργασία, ΤΕΙ Καλαμάτας
- Χαρδούβελης, Γ.Α. (2008). Η Ελλάδα εν μέσω διεθνούς κρίσης. Ομιλία στο ετήσιο συνέδριο του Ελληνο-Αμερικανικού Επιμελητηρίου: Η Ώρα της Ελληνικής Οικονομίας
- Χαρδούβελης, Γ.Α. (2009). Η χρηματοοικονομική κρίση και το μέλλον της παγκόσμιας οικονομίας. Eurobank EFG Economic Research: Η κρίση του 2007-2009: τα αίτια, η αντιμετώπιση και οι προοπτικές, Vol. 4, No. 8, 19-43

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

- Akyüz, Y. (2009). Policy response to the global financial crisis: key issues for developing countries. Research Paper, 24
- Allison, G. & Nicolaidis, K. (1997). "The Greek paradox: promise vs. performance
- Alogoskoufis, G. (2021). Greece Before and After the Euro: Macroeconomics, Politics and the Quest for Reforms. Department of Economics Athens University of Economics and Business
- Antoniadis I.a , Alexandridis A.a , Sariannidis N. (2014). Mergers and acquisitions in the Greek banking sector: An event study of a proposal. Procedia Economics and Finance 14, pp. 13 – 22
- Aybarç, S. (2019). Theory of Public Debt and Current Reflections. Intechopen
- Bakir, H., Bahtiyar, G. & Isik, S. (2016). Political economy of thw Eurozone debt crisis: an evaluation in the context of South and North European capitalisms. Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi
- Bernanke, B.S. (2009). Four Questions About the Financial Crisis. Federal Reserve Board of Governors
- Boissay, F., Collard, F. & Smets, F. (2016). Booms and banking crises. BIS Working Papers, No 545

Borodacheva, L. Goloborodov, A., Guseva, A., Drozdov, A. & Glyzina, M. (2016). The Impact of the Global Financial Crisis on the Banking System of Russia. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 6(S1) 306-311

Buiter, W. & Ebrahim, R. (2011). Η Ελλάδα και η δημοσιονομική κρίση στην ΟΝΕ. Στο: Από τη διεθνή κρίση στην κρίση της Ευρωζώνης και της Ελλάδας: Τι μας επιφυλάσσει το μέλλον; Καραμούζης, Ν. & Χαρδούβελης, Γ. Αθήνα: Εκδόσεις Λιβάνη

Butkus, M. & Seputiene, J. (2018). Growth Effect of Public Debt: The Role of Government Effectiveness and Trade Balance. *Economies*, 6, 62

Chouraqui, J.C., Jones, B. & Montador, R.B. (2000). Public debt in a medium – term perspective. Economics and Statistics Department

Collignon, (2011), Η έκδοση ιδιωτικών ομολόγων της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως διέξοδος από το ελληνικό δράμα. Στο: Από τη διεθνή κρίση στην κρίση της Ευρωζώνης και της Ελλάδας: Τι μας επιφυλάσσει το μέλλον; Καραμούζης, Ν. & Χαρδούβελης, Γ. Αθήνα: Εκδόσεις Λιβάνη

Correia, L. & Martins, P. (2019). The European crisis: Analysis of the macroeconomic imbalances in the rescued euro area countries. *Journal of International Studies*, 12(2), 22-45

European Commission, (2010). The Economic Adjustment Programme for Greece. Second Review – autumn 2010. *European Economy, Occasional Papers* 72

Fernández, A., Klein, M., Rebucci, A., Schindler, M. & Uribe, M. (2015), Capital Control Measures: A New Dataset, Institute for Capacity Development

Flavia, K.J. (2015). Economist Who Coined ‘Grexit’ Now Says Greece Will Stay in Euro. *Bloomberg Business*

Goddard, J., Molyneux, P. & Wilson, J. (2009). The Financial Crisis in Europe: Evolution, Policy Responses and Lessons for the Future

Gurtner, B. (2010). The Financial and Economic Crisis and Developing Countries. *International Development Policy*

Hardy, B. & Sever, C. (2020). Financial Crises and Innovation. BIS Working Papers No 846, Monetary and Economic Department

Heimberger, P. (2021). Do Higher Public Debt Levels Reduce Economic Growth? Working Paper 211, Vienna Institute for International Economic Studies

Higgins, M. & Klitgaard, T. (2012). Saving Imbalances and the Euro Area Sovereign Debt Crisis, Current issues in economics and finance, Volume 17

Hull, J.C. (2009). Options Futures and other Derivatives

Hyz, A. (2019). State of Greek banking sector: supply-side. Chapter 4

Ioannou, A. (2015). Essential Steps for Crisis Management and Crisis Containment

Ivanyuk, V. (2021). Modeling of Crisis Processes in the Financial Market. *Economies*, 9, 144

Jickling, M. (2010). Causes of the Financial Crisis. Congressional Research Service

Juncker, J.C. & Tremonti, G. (2010). E-bonds would end the crisis, *Financial Times*

Kamps, C., de Stefani, R., Leiner-Killinger, N., Ruffer, R. & Sondermann, D. (2014). The identification of fiscal and macroeconomic imbalances – unexploited synergies under the strengthened EU governance framework. ECB Occasional Paper, No. 157

Kirby, P. (2015). Greek debt crisis: Is Grexit inevitable?. BBC News. Retrieved 29 June 2015. Default appears inevitable and there is a growing risk of Greece lurching out of the single currency - which has come to be known as Grexit

Kräussl, R., Thorsten, L. & Denitsa, S. (2017). The European sovereign debt crisis: What have we learned? CFS Working Paper Series, No. 567, Goethe University Frankfurt, Center for Financial Studies (CFS), Frankfurt

Laeven, L. & Valencia, F. (2012). Systemic Banking Crises

- Louise, S. & Landon, T. (2010). Wall St. Helped To Mask Debt Fueling Europe's Crisis. *The New York Times*
- Lynn, M. (2011). *Bust: Greece, the Euro and the Sovereign Debt Crisis*. Hoboken, New Jersey
- Malliaropoulos, D. (2010), How much did competitiveness of the Greek economy decline since EMU entry?, *Economy & Markets*, Eurobank Research, Volume 5, Issue 4
- Matsaganis, M. (2013) *The Greek Crisis: Social Impact and Policy Responses*, Friedrich Ebert Stiftung
- Mavridis, S. (2018). Greece's Economic and Social Transformation 2008–2017. *Soc. Sci.* 7, 9
- McKibbin, W. & Stoeckel, A. (2009). *The Global Financial Crisis: Causes and Consequences*. Working Papers in International Economics
- Mihaiu, D.M. (2014). Analysis of public debt in the European Union - issues related to its sustainability. *Journal of International Studies*, Vol. 7, No 2, 25-32
- Monokroussos, P., Dimitriadou, A., Gkionis, I., Gogos, S., Petropoulou, P. & Stamatiou, T. (2016). One year capital controls in Greece Impact on the domestic economy & lessons from the Cypriot experience. Eurobank
- Moro, B. (2014). Lessons from the European economic and financial great crisis: a survey. *European Journal of Political Economy*, 34, S9-S24
- Nelson, R., Belkin, P. & Jackson, J. (2017). *The Greek Debt Crisis: Overview and Implications for the United States*. Congressional Research Service
Radcliffe, 2021
- Rahman, F. (2018). Term Paper Financial derivatives. Faculty of Business Studies
- Serapioni, M. & Hespanha, P. (2019). Crisis and Austerity in Southern Europe: Impact on Economies and Societies. *e-cadernos CES*
- Stamatiou, T. & Gogos, S. (2015) Some preliminary thoughts on the macroeconomic effects of capital controls in Greece, Eurobank

Sufi, A. & Taylor, A. (2021). Financial crises: a survey. Becker Friedman Institute

Terra, C. (2015). Currency Crises. Principles of International Finance and Open Economy Macroeconomics

Thalassinos, E., Pinteá, M. & Iulia, R. (2015). The Recent Financial Crisis and Its Impact on the Performance Indicators of Selected Countries during the Crisis Period : A Reply. International Journal in Economics and Business Administration Volume III, Issue 1

Valackienė, A. & Virbickaitė, R.. Conceptualization of crisis situation in a company. Journal of Business Economics and Management, Volume 12(2): 317–331

Yegorov, Y. (2009). About origins of financial crisis 2008. University of Vienna

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΗ

ΕΛΣΤΑΤ: Κατά 1,9% αναπτύχθηκε η ελληνική οικονομία το 2019. Ανακτήθηκε στις 2 Φεβρουαρίου, 2022 από <https://www.skai.gr/news/finance/elstat-kata-19-anaptyxthike-i-elliniki-oikonomia-to-2019>

Ευρωπαϊκή συμφωνία για το ελληνικό χρέος στη Σύνοδο Κορυφής. Ανακτήθηκε 2 Φεβρουαρίου, 2022 από <https://www.inewsgr.com/128/evropaiki-symfonia-gia-to-elliniko-chreos-sti-synodo-koryfis.htm>

Μελάς, Κ. (2010). Η Ελλάδα και το Δημόσιο Χρέος. Ανακτήθηκε 2 Φεβρουαρίου, 2022 από <https://politikiautonomie.wordpress.com/2013/01/23/%CE%B7-%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CF%84%CE%BF-%CE%B4%CE%B7%CE%BC%CF%8C%CF%83%CE%B9%CE%BF-%CF%87%CF%81%CE%AD%CE%BF%CF%82/>

Νικολαΐδης, Η. (2018). Οι Επιπτώσεις Της Κρίσης Στα Εισοδήματα Των Ελλήνων - Μια Έρευνα. Ανακτήθηκε 2 Φεβρουαρίου, 2022 από <https://www.dianeosis.org/2018/11/oi-epiptoseis-tis-krisis-sta-eisodimata-twn-ellinwn/>

Οι προκλήσεις του 2018 για την ελληνική οικονομία. Ανάκτηση στις 2 Φεβρουαρίου, 2022 από

<https://www.naftemporiki.gr/finance/story/1307949/oi-prokliseis-tou-2018-gia-tin-elliniki-oikonomia>

Πετροπούλου, Μ. (2021). Τράπεζα Αττικής: Η μόνη ελληνική ιδιωτική τράπεζα. Ανακτήθηκε 2 Φεβρουαρίου, 2022 από <http://pacific.jour.auth.gr/emmeis/?p=8204>

Σολομήτσος, Ν. (2015). Ανάλυση ανταγωνιστικότητας εντός Ευρωζώνης.

Ανακτήθηκε 2 Φεβρουαρίου, 2022 από

<https://marketnews.gr/article/286531/analysh-antagwnisthkohtas-entos-eurozone>

Amaded, K. (2020). Greek Debt Crisis Explained. Ανακτήθηκε 2 Φεβρουαρίου, 2022 από <https://www.thebalance.com/what-is-the-greece-debt-crisis-3305525>

Kenton, W. (2021). European Sovereign Debt Crisis. Ανακτήθηκε 2 Φεβρουαρίου, 2022 από <https://www.investopedia.com/terms/e/european-sovereign-debt-crisis.asp>

Kindreich, A. (2017). The Greek Financial Crisis (2009–2016). Ανακτήθηκε 2 Φεβρουαρίου, 2022 από <https://www.econcrises.org/2017/07/20/the-greek-financial-crisis-2009-2016/>

Klein, E. (2015). Greece's debt crisis, explained in charts and maps. Ανακτήθηκε 2 Φεβρουαρίου, 2022 από <https://www.vox.com/2015/7/1/8871509/greece-charts>

Love, I. (2013). Role of Trade Finance. Chapter 13. Ανακτήθηκε 2 Φεβρουαρίου, 2022 από

<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/B9780123978745000294>

Picardo, E. (2022). The Origins of Greece's Debt Crisis. Ανακτήθηκε 2 Φεβρουαρίου, 2022 από <https://www.investopedia.com/articles/personal-finance/061115/origins-greeces-debt-crisis.asp>

Radcliffe, B. (2021). What Is a Currency Crisis? Ανακτήθηκε 2 Φεβρουαρίου, 2022 από <https://www.investopedia.com/articles/economics/08/currency-crises.asp>

Rathje, I. (2018). The euro crisis. Causes and consequences of the Greek debt crisis on the euro zone. Ανακτήθηκε 2 Φεβρουαρίου, 2022 από <https://www.grin.com/document/511713>

Report by Eurostat on the revision of the Greek government deficit and debt figures. Ανακτήθηκε στις 30 Ιανουαρίου, 2022 από <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/4187653/5765001/GREECE-EN.PDF/2da4e4f6-f9f2-4848-b1a9-cb229fcabae3?version=1.0>

Steinberg, F. (2008). The Global Financial Crisis: Causes and Political Response. Ανακτήθηκε 2 Φεβρουαρίου, 2022 από <https://www.realinstitutoelcano.org/en/analyses/the-global-financial-crisis-causes-and-political-response/>

Stournaras, Y. (2019). 87th International Atlantic Economic Conference "Lessons from the Greek Crisis: Past, present, future" Yannis Stournaras, Governor, Bank of Greece. Ανακτήθηκε 2 Φεβρουαρίου, 2022 από <https://www.bankofgreece.gr/en/news-and-media/press-office/news-list/news?announcement=eb7533db-172f-4a65-a2a7-7d350bcbcb0b>

The Greek debt crisis: A case of banks before people. Ανακτήθηκε 30 Ιανουαρίου, 2022 από <https://jubileedebt.org.uk/countries-in-crisis/greek-debt-crisis-case-banks-people>

Tidey, A. (2018). Greek bailout: The economy before and after. Ανακτήθηκε 2 Φεβρουαρίου, 2022 από <https://www.euronews.com/2018/08/20/greek-bailout-the-economy-before-and-after>

What is Financial Crisis. Ανακτήθηκε 26 Ιανουαρίου, 2022, από <https://www.igi-global.com/dictionary/post-crisis-interdependence-between-islamic-unit-trust-funds-and-islamic-stock-market-in-malaysia/11108>

What is the Global Financial Crisis of 2008-2009? Ανακτήθηκε 26 Ιανουαρίου, 2022, από <https://corporatefinanceinstitute.com/resources/knowledge/finance/2008-2009-global-financial-crisis/>

Zamoum, K. & Gorpe, T. (2018). Crisis Management: A Historical and Conceptual Approach for a Better Understanding of Today's Crises. Ανακτήθηκε 2 Φεβρουαρίου, 2022 από <https://www.intechopen.com/chapters/60813>

https://en.wikipedia.org/wiki/Economy_of_Greece#/media/File:Greece_GDP_growth_1961-2010.svg

<https://www.enterprisegreece.gov.gr/h-ellada-shmera/giati-ellada/h-ellhnikh-oikonomia>

<https://www.ecb.europa.eu/press/key/date/2009/html/sp090326.en.html>